

book
markaer

Djeвица
u kavezu

AYAAN
HIRSI ALI

"Ovo je neizmjereno važna knjiga,
strastvena, provokativna i neophodna.
Trebali bi je pročitati svi, jer govori istina
- neuljepšana, neugodna istina."
- SALMAN RUSHDIE

POZIV FEMINISTIČKE AKTIVISTICE AYAAN HIRSI ALI NA BORBU ZA OSLOBODENJE MUSLIMANSKIH
ŽENA OD BRUTALNE VLERSKE I KULTURNE OPRESIJE I STARDIMODNOG KULTA DJEVIČANSTVA

LJEVAK

AYAAN HIRSI ALI

Djevica u kavezu

"Ovo je neizmjereno važna knjiga, strastvena, provokativna i neophodna.

Trebali bi je pročitati svi, jer govori istinu - neuljepšanu, neugodnu istinu."

- SALMAN RUSHDIE

Predgovor

Proboj kroz islamsku zavjesu

Potaknut napadima na Sjedinjene Države 11. rujna 2001., Zapad je uputio poziv muslimanima širom svijeta da razmisle o svojoj vjeri i kulturi. Američki predsjednik George W. Bush, britanski premijer Tony Blair i brojni drugi lideri na Zapadu zatražili su od muslimanskih organizacija u svojim zemljama da se distanciraju od islama kakvog su propovijedali devetnaestorica terorista. Taj je zahtjev izazvao negodovanje muslimana koji su smatrali neumjesnim da ih se drži odgovornima za zločinačko ponašanje devetnaest mladića. A ipak, činjenica da su ljudi koji su izvršili napade 11. rujna bili muslimani, i činjenica da su i prije tog datuma muslimani u mnogim dijelovima svijeta već gajili osjećaje izrazitog nezadovoljstva osobito prema Sjedinjenim Državama, navele su me da istražim može li se korijen zla ipak naći u religiji u čijem sam krilu odrasla: jesu li agresija i mržnja inherentne samom islamu?

Roditelji su me odgojili da budem muslimanka - dobra muslimanka. Islam je upravljao životima naše obitelji i svim našim odnosima do najmanjih pojedinosti. On je bio naša ideologija, naše političko uvjerenje, naš moralni kriterij, naš zakon i naš identitet. Bili smo u prvom redu muslimani, a tek onda Somalci. Učili su nas da riječ »muslimani«, znači »ljudi koji se podčinjavaju Alahovoj volji« zapisanoj u Kuranu i hadisu, zbirci izreka pripisanih proroku Muhamedu. Učili su me da nas islam odjeljuje od ostatka svijeta, svijeta ne-muslimana. Mi muslimani izabrani smo od Boga. Oni, drugi, kafiri, nevjernici, opasni su po društvo, nečisti, poganski, neobrezani, nemoralni, beskrupulozni, a iznad svega opsceni; oni nemaju poštovanja prema ženi; njihove su djevojke i žene kurve, a mnogi su od njih homoseksualci; muškarci i žene imaju spolne odnose izvan braka. Nevjernici su prokleti i Bog im je namijenio najužasnije muke na onome svijetu.

Kada smo bile male, sestra i ja znale bismo iznijeti kakvu primjedbu o čestitim ljudima koji nisu muslimani, no majka i baka bi nas uvijek upozorile: »Ne, to nisu dobri ljudi. Iako znaju za Kuran i Poslanika i Alaha, ne uviđaju da je biti musliman jedino dostojno za časnu osobu. Slijepi su. Da su tako čestiti i dobri, postali bi muslimani i tada bi ih Alah zaštitio od zla. Ali to ovisi o njima. Ako postanu muslimani, ići će u raj.«

Postoje i kršćani i Židovi koji odgajaju djecu u uvjerenju da su pripadnici Božjeg naroda, no među muslimanima osjećaj da im je Bog podario jedinstveno spasenje još je naglašeniji.

Prije dvanaestak godina, u dobi od dvadeset dvije godine, došla sam u Zapadnu Europu bježeći od dogovorenog braka. Ubrzo sam shvatila da su Bog i Njegova istina tamo humanizirani. Za muslimane, život na zemlji samo je prijelazna etapa što prethodi drugome životu; no, ondje su ljudi posvećivali brigu i svojim smrtničkim životima. Štoviše, čini se da pakao tamo više ne postoji, i da je Bog jedan bog ljubavi a ne okrutni vladar koji nam dodjeljuje kazne. Počela sam kritičnije gledati na svoju religiju i otkrila tri važna elementa islama kojih dotad nisam bila posve svjesna.

Prvi je to da je odnos muslimana prema Bogu odnos straha. U muslimana pojam Boga je apsolutan. Naš Bog zahtijeva potpuno podčinjavanje. On nagrađuje ako se pomnjivo slijede Njegova pravila. On kažnjava ako se Njegova pravila prekrše, kako na Zemlji (bolestima i prirodnim katastrofama) tako na onome svijetu (paklenom vatrom).

Drugi je to da islam poznaje samo jedan izvor morala: proroka Muhameda. Muhamed je nepogrešiv. Gotovo bi se moglo povjerovati da je on sam bog, kad Kuran ne bi izričito tvrdio da je Muhamed ljudsko biće; ali on je vrhovno, savršeno ljudsko biće. Mi ga moramo nasljedovati. Ono što piše u Kuranu su Božje riječi što ih je čuo Muhamed. Tisuće zbirki hadisa - izvještaja o onome što je Muhamed rekao i učinio, i o savjetima koje je dao, zapisanih u debelim knjigama - detaljno nam govore o tome kako je musliman trebao živjeti u sedmom stoljeću. Pobožni muslimani u tim knjigama svakodnevno traže odgovore za život u dvadesetom stoljeću.

Treći element sastoji se u tome da u islamu uvelike prevladava seksualni moral izveden iz plemenskih arapskih vrednota što potječu

iz doba kada je Prorok primio naredbe od Alaha, kultura u kojoj su žene bile vlasništvo svojih očeva, braće, ujaka, djedova ili skrbnika. Bit žene svodi se na njezin himen. Njen veo funkcionira kao trajni podsjetnik vanjskome svijetu na tu sputavajuću moralnost koja muslimanske muškarce pretvara u vlasnike žena i nalaže im da odvrate svoje majke, sestre, tetke, snahe, sestrične, nećakinje i supruge od seksualnog kontakta. Ne mislimo samo na spolni čin. Uvredljivo je ako žena usmjeri pogled prema muškarcu, u prolazu slučajno dotakne njegovu ruku ili se s njime rukuje. Muškarčev ugled i čast u potpunosti ovise o doličnom, poslušnom ponašanju ženskih članova njegove obitelji.

Ta tri elementa uvelike objašnjavaju zašto muslimanske nacije zaostaju za Zapadom, a u zadnje vrijeme i za Azijom. Da bi se probilo kroz mentalne rešetke tog trojstva što sputava većinu muslimana, mora se započeti s kritičkim samoispitivanjem. No svaki musliman koji se usudi postaviti kritička pitanja o islamu odmah se žigoše kao »otpadnik«. Muslimanu koji se zalaže za istraživanje drugih izvora morala, osim onih proroka Muhameda, prijete smrću, a žena koja iziđe iz kaveza za djevice proglašava se kurvom.

Kroz osobno iskustvo, nakon mnoštva pročitanih knjiga i razgovora s različitim ljudima, postupno sam došla do uvida da je postojanje Alaha, anđela, zloduha i zagrobnog života unajmanjem upitno. Pod pretpostavkom da Alah postoji, mi ne bismo trebali prihvatiti Njegovu riječ kao apsolutnu istinu, već je podvrgnuti kritičkom preispitivanju. Jednom sam napisala nešto o svojim vjerskim dvojabama u nadi da ću zapodjenuti raspravu. No u tome su me odmah spriječili gorljivi muslimani, muškarci i žene koji su htjeli da me se izopći. Utvrdili su dapače da zaslužujem umrijeti jer sam se drznula dovesti u pitanje bezuvjetnu istinu Alahovog svijeta. Izveli su me pred sud kako bi me spriječili da kritiziram vjeru u kojoj sam rođena, postavljam pitanja o propisima i bogovima što nam ih je nametnuo Alahov Poslanik. Jedan je islamski fundamentalist ubio Thea van Gogha, nizozemskog sineasta koji mi je pomogao da snimim Pokornost, film o odnosu između pojedinca - u prvom redu ženskog pojedinca - i Boga. On je i meni zaprijetio smrću, a njegovu su se prijetnju obavezali izvršiti i drugi.

Poput svih misaonih ljudi, volim crpiti iz drugih izvora mudrosti, morala i imaginacije osim vjerskih tekstova - iz drugih knjiga osim Kurana i izvješća o Proroku - i htjela bih da i drugi muslimani crpe iz njih. To što Spinoza, Voltaire, John Stuart Mili, Kant ili Bertrand Russell nisu bili muslimani i nemaju pandane u islamskom svijetu ne bi trebao biti razlog za muslimane da se klone dotičnih i drugih zapadnih filozofa. A ipak, još i danas, čitanje djela zapadnih mislilaca smatra se izrazom nepoštovanja prema Proroku i Alahovoj poruci. Riječ je o ozbiljnoj zabludi. Zašto bi bilo zabranjeno zadržali sve ono dobro na što nas je Muhamed potaknuo (kao što je savjet da se bude milosrdan prema ubogima i siročadi) i u isto vrijeme obogaćivati život i svjetonazor idejama drugih moralnih filozofa? Na kraju krajeva, činjenica da braća Wright nisu bili muslimani ne sprečava muslimane da putuju zrakom. Usvajajući tehnička postignuća Zapada ali ne i njegovu odvažnost za nezavisno mišljenje, mi prolongiramo mentalnu stagnaciju u islamskoj kulturi, predajući je iz naraštaja u naraštaj.

Glavno objašnjenje za mentalnu i materijalnu zaostalost nas muslimana po svoj prilici treba potražiti u seksualnom moralu kojim nas se kljuka od rođenja. Htjela bih pozvati sve osobe koje su poput mene odgojene u islamu da usporede i stave u opreku J. S. Millov esej »O podređenosti žena« (1869) s onim što je prorok Muhamed rekao o ženama. Obojicu je očito zanimala uloga žena, no između Milla i Muhameda postoji golema razlika. Na primjer, Mili je smatrao svoju ljubljenu ženu intelektualno ravnopravnom sebi; Muhamed je bio mnogoženac i pisao je da muškarci imaju vlast nad ženama jer je Bog stvorio jedne nadmoćnim drugima. Mili, primjer trijeznog rasuđivanja o spornim pitanjima, tvrdio je da je, ako je dobra za muškarce, sloboda dobra i za žene, što je stav koji se danas smatra nepobitnim u većem dijelu modernoga svijeta.

No, bilo kakvo preispitivanje islamskoga trojstva od strane muslimana smatra se činom potpune izdaje vjere i njezinog Poslanika. Vjerniku je iznimno teško pokušati postaviti bilo kakvo pitanje u vezi s tim trojstvom. Njemu usto teško pada i kad čuje da ga drugi muslimani dovode u pitanje. Snažni osjećaji privrženosti muslimana njegovoj vjeri i njegova osuda ljudi koji preispituju trojstvo nužno fasciniraju autsajdere, uključujući i mene, osobito kad su

izraženi u velikim razmjerima od strane cjelokupnih zajednica ili čak nacija, kao što se dogodilo u Egiptu, Iranu i Indoneziji.

Sjetimo se primjerice ubojstva Thea van Gogha na ulicama Amsterdama, zapadnog grada u zapadnoj demokraciji, prouzročenog korištenjem prava na slobodu govora i kritičkog pogleda na islam u Pokornosti, prvi dio, filmu koji smo snimili zajedno. Iako vam je možda poznato da mi je i samoj upućeno mnogo prijetnji smrću zbog tog filma, ono što možda ne znate jest da je, kad sam prvi put progovorila o nemoralnim običajima proroka Muhameda, protiv mene uloženo više od sto pedeset pritužbi nizozemskoj policiji i vladi. Četiri veleposlanika posjetila su vođe moje stranke - saudijski, sudanski, pakistanski i malezijski - s notom kojoj je bio pridodan popis dvadeset jedne zemlje članice Islamske konferencije (uključujući Tursku) koje su podržale dopis. Glavni prigovor tog dopisa sastojao se u tome da sam uvrijedila Proroka i duboko povrijedila osjećaje više od jednog bilijuna muslimana. Uslijedile su prijetnje smrću - meni osobno kao i vođi moje stranke kad je tu optužbu odbio uzeti za ozbiljno i izbaciti me iz parlamenta.

Sjetimo se također reakcije na izbor za Miss svijeta u Nigeriji 2002. Vjerski ekstremisti prosvjedovali su protiv održavanja natjecanja i žestoko se razbjesnjeli kad je jedan kršćanski novinar u nezavisnim novinama na kritičko pitanje: Kako bi prorok Muhamed reagirao na to nedolično izlaganje ženske ljepote i ženskih tijela?, odgovorio da bi si, da je danas živ, možda izabrao novu ženu među natjecateljicama. To se doživjelo kao teška uvreda nanesena Proroku. Tijekom prosvjeda što su uslijedili, prosvjednici su zapalili uredsku zgradu dotičnih novina; dvjesto je ljudi bilo ubijeno a najmanje petsto ranjeno.

Sjetimo se i reakcija što ih je izazvala priča u Newsweeku iz svibnja 2005., temeljena na jednom FBI-evom izvještaju iz 2002. o tome kako je u zatvoru u zaljevu Guantanamo, gdje su pakistanski vojnici koje se sumnjičilo da su pripadnici talibana zatočeni nakon uhićenja u Afganistanu, jedan vojnik bacio u zahod primjerak Kurana. Izbili su žestoki prosvjedi u Pakistanu i Afganistanu, koji su trajali nekoliko dana i odnijeli najmanje šesnaest života.

Sjetimo se još i situacije u Danskoj nastale kad je jedan autor Muhamedove biografije na koricama svoje knjige poželio imati prikaz

Proroka. Svi umjetnici kojima se obratio odbili su njegov prijedlog, zbog straha od muslimanske odmazde, odnosno straha za vlastiti život. Doznajući za autorov problem, dnevni list Jyllands-Posten zatražio je od nekoliko karikaturista da nacrtaju Proroka kako bi se provjerilo je li sloboda izražavanja u Danskoj ograničena uslijed prijetnji islamskih terorista. Dvanaest karikaturista je prihvatilo ponudu, a list je objavio njihove crteže u rujnu 2005. Muslimanske su organizacije odmah zatražile od lista da se javno ispriča, što je njihov glavni urednik odbio učiniti, tvrdeći da se demokracija služi svim sredstvima izražavanja, uključujući satiru, te da prikazi nisu imali za cilj uvrijediti Poslanika ni muslimane. Bilo kako bilo, 3 000 od 187 000 danskih muslimana prosvjedovalo je protiv lista, koji je morao unajmiti ljude iz osiguranja zbog prijetnji smrću. Jedanaest inozemnih veleposlanika posjetilo je redakciju lista kako bi uložili žalbu. Nekoliko mjeseci kasnije, u siječnju 2006., muslimanske su zemlje počele bojkotirati danske proizvode. Dansko gospodarstvo izgubilo je oko 90 milijuna eura u oko tjedan dana; kompanije su bile prisiljene otpustiti na stotine radnika. U veljači, novine u drugim europskim zemljama objavile su crteže u znak potpore Danskoj i slobodi tiska. Islamski ekstremisti napali su i zapalili dansko veleposlanstvo u Beirutu; jedna je osoba poginula. Napadnuta su i druga europska veleposlanstva u islamskim zemljama. Jednog je kršćanskog svećenika ubio turski ekstremist s povikom »Bog je velik«. S izbijanjem prosvjeda širom svijeta nasilje se povećalo i broj mrtvih je porastao. Nekolicinu umjerenih muslimana koji su pozivali na suzdržljivost u islamskim zemljama njihove su vlade ušutkale, čak i strpale u zatvor. No, u isto vrijeme, europske su vlade ozbiljno razmatrale mogućnost da ograniče slobodu tiska u pisanju o islamu; nekoliko je urednika dobilo otkaz zbog objavljivanja karikatura. Tragedija mnogih muslimana sastoji se u tome da se njihova nesposobnost za kritiku vjerske dogme u njihovim zemljama porijekla nastavlja u Europi.

Zapanjuje me činjenica da muslimane više vrijeđaju nekakve karikature nego kad se zaziva Alah i kliče »Bog je velik« kako bi se ubijalo. Zašto muslimani ne pomahnitaju od bijesa kad se ljude koji odlaze pomoći Iračanima kidnapira, muči i obezglavljuje u ime islama? Političkim karikaturama koje ukazuju na probleme u jednoj

ekstremističkoj religiji služi se za navođenje ljudi na nasilje umjesto na razmišljanje i raspravu. Sloboda izražavanja za muslimane je jednosmjerna ulica; muslimani smiju kritizirati Zapad, no Zapad ne smije kritizirati islamske običaje.

Shvaćam da musliman može osjećati dužnost da prekori svakog tko pokuša dovesti u pitanje bezuvjetnost Božje riječi ili nekog tko smatra druge izvore moralnosti jednakovrijednim ili čak nadmoćnim onima proroka Muhameda. Povijest pokazuje da je za mnoge ljude jedan tako golem mentalni prijelaz kao što je spremnost na preispitivanje vlastitih vjerovanja uvijek veoma spor proces, koji izaziva otpor i može biti uzrokom krvoprolića. Upravo u taj kontekst smještam ubojstvo Thea Van Gogha, prijetnje smrću i pravne korake poduzete protiv mene te silovito odbijanje i osudu mene kao osobe, odnosno kao krivovjerke i bogohulnice. Sjetimo se da se protestantska reformacija utvrdila tek nakon više desetljeća ne samo protesta (odatle joj ime), nego i krvoprolića i sveopćih nemira. I letimičan pogled u islamsku povijest pokazuje da se kritičke glasove u samome islamu gotovo uvijek ili gušilo ili protjeralo. Nalazim se u dobrom društvu: Salman Rushdie, Irshad Manji, Taslima Nasreen, Muhammad Abu Zaid - svima su njima prijeli njihovi istovjernici a sada se nalaze pod zaštitom nemuslimana.

Bilo kako bilo, mi koji smo odgojeni u islamu moramo smoći hrabrosti i probiti taj zid emocionalnog otpora ili ga preskočiti, sve dok broj kritičara ne poraste dovoljno da bi se uspostavila učinkovita protuteža ušančenoj opoziciji. To ne možemo učiniti bez pomoći liberalnog Zapada, čijim interesima reforma islama itekako služi. No ponad svega, mi si muslimani moramo uzajamno pomagati.

Optimistična sam prema toj reformi. Svoj optimizam temeljim na pozitivnim znakovima, kao što su lokalni izbori u Saudijskoj Arabiji (iako su žene bile isključene iz tih izbora, barem su se održali), uspješni izbori u Iraku i Afganistanu (gdje je sekularna vlada preuzela vlast od talibana), demonstracije protiv terora Islamske stranke što su ih organizirali novinari i sveučilišni profesori u Maroku te obećavajući sporazumi između Sharona i Abbasa o budućnosti Izraela i Palestine. Abbas je umjereniji od pokojnog Arafata i čini se da djeluje u interesu Palestinaca, a prepuštanje zemlje na samoupravljanje Palestincima od strane Izraela je velik korak

naprijed, narušen jedino izborom Hamasa za vladajuću stranku. Još jedan pokazatelj napretka je prihvaćanje od strane Pakistana izraelske pomoći žrtvama strašnog potresa u listopadu 2008. Uviđam, dakako, da su se ti pomoci počeli događati tek nedavno.

Optimistična sam i u načelu bih bila sklona očekivati pomoć pri reformi islama od sekularnih liberala, zapadnjaka koji se tradicionalno opiru nametanju vjerskih uvjerenja i običaja. U određenim zemljama »lijevo orijentirani« sekularni liberali stimulirali su moje kritičko mišljenje, kao i ono drugih muslimana. No isti ti liberali u zapadnoj politici imaju čudnu navadu da se okrivljuju za sve nevolje svijeta, gledajući na ostatak svijeta kao na žrtvu. Oni smatraju da žrtve treba žaliti, pa trpaju u isti koš sve sažaljenja vrijedne i ugnjetavane narode, poput muslimanskih, i smatraju ih dobronamjernim ljudima koje treba uvažiti i poduprijeti te im na taj način pomoći da svladaju svoje poteškoće. Zagovornici multikulturalističkog evanđelja odbijaju kritizirati ljude koje smatraju žrtvama. Neki zapadni kritičari osuđuju političke odluke Sjedinjenih Država ali ne kritiziraju islamski svijet, upravo kao što se, u prvoj polovici dvadesetog stoljeća, zapadni apologeti socijalizma nisu usuđivali kritizirati sovjetske radne logore. Isto tako, neki zapadni intelektualci kritiziraju Izrael ali ne i Palestinu jer Izrael pripada Zapadu, koji smatraju osude vrijednim, dok im je žao Palestinaca i islamskog svijeta uopće, budući da on nije moćan poput Zapada. Kritički su nastrojeni prema bijeloj većini u zapadnim zemljama ali ne i prema islamskim manjinama. Kritika islamskoga svijeta, Palestinaca ili islamskih manjina smatra se islamofobijom i ksenofobijom.

Ne mogu dovoljno naglasiti koliko je to pogrešno. Uzdržavanje od kritike i zanemarivanje razlika su rasizam u čistom obliku. A ipak, ti kulturalni eksperti ne uviđaju da brižljivo izbjegavajući kritizirati nezapadne zemlje zatvaraju ljude koji predstavljaju te kulture u njihovu zaostalost. Ti stručnjaci možda imaju najbolje namjere, no kao što dobro znamo, put u pakao popločan je dobrim namjerama.

Moja se kritika islamske religije nekima čini »neumoljivom«, »uvredljivom« i »štetnom«. Ali stav kulturalnih eksperata je zapravo neumoljiviji, uvredljiviji i štetniji. Oni se osjećaju nadmoćnim i ne gledaju na muslimane kao na ravnopravne sugovornike, već kao na

»druge« koje treba zaštititi. I smatraju da kritiku islama treba izbjegavati jer se boje da muslimani znaju odgovoriti na nju samo bijesom i nasiljem. Ti kulturalni eksperti nas upravo ostavljaju na cjedilu, nas muslimane koji smo pristali pokazati osjećaj za javnu odgovornost i otvoreno izražavamo svoje mišljenje.

Odazvavši se pozivu na samorefleksiju i uključivši se u javnu debatu koju je na Zapadu otvorio 11. rujna, izložila sam se nemaloj opasnosti. A što kažu kulturalni eksperti? »Trebala si to reći na drugačiji način«. No, od smrti Thea van Gogha uvjerenija sam nego ikad prije da to moram reći upravo na svoj način i služeći se svojom kritikom.

Prvo poglavlje

Zauzmite se za svoja prava!

Žene u islamu

Rođena sam u Somaliji 1969. i odgojena u islamskoj obitelji.

Moj otac, Hirsi Magan, poznati je opozicijski vođa koji se usprotivio diktaturi Mohameda Siada Barrea. Godine 1976. bio je prisiljen napustiti Somaliju. Ostatak obitelji pošao je za njim. Preko Saudijske Arabije i Etiopije, prispjeli smo u Keniju.

Kad mi je bilo dvadeset dvije godine otac je dogovorio moju udaju za jednog dalekog rođaka, očevog nećaka. Da sam se udala, sada bih živjela u izolaciji kao kućanica i majka. No odbila sam se pojaviti na vjenčanju, koje se trebalo održati u Kanadi, a nedugo potom pobjegla sam u Nizozemsku. Tamo sam zatražila azil, i dobila ga, naučila sam nizozemski i radila kao tumač na raznim mjestima - uključujući klinike za pobačaj i ženske izbjegličke centre - te završila studij političkih znanosti.

Otad je prošlo deset godina. U Nizozemskoj mi je omogućen studij i rad. A ovdje mogu i slobodno izreći što mislim. Preko novina, časopisa, televizije i radija kritizirala sam islam i islamsku zajednicu. Moji komentari pobuđuju žestoke reakcije. Zbog svog nastojanja da ukažem na patnje muslimanskih žena u Nizozemskoj i Zapadnoj Europi postala sam parlamentarna zastupnica, prvo Laburističke a onda, počevši od listopada 2002., Liberalne stranke. Moja promjena stranke također je pobudila žestoke reakcije. U Sjedinjenim Državama to bi odgovaralo prelasku iz Demokratske u Republikansku stranku, lako su neki članovi moje bivše stranke moj prelazak doživjeli kao izdaju, za mene je on bio čisto praktična stvar. Smatram naime da u Liberalnoj stranci dobivam veću podršku za svoju misiju pomoći muslimanskim ženama.

Često me pitaju zašto sam tako nesmiljeno kritički nastrojena prema islamu i položaju žena u islamu. Optužuju me da svojim mišljenjima i komentarima omalovažavam tu religiju. Navodno

prikazujem sve muslimanske muškarce kao »glupe i nasilne neotesance koji ugnjetavaju svoje žene«. Nadalje, okrivljuju me i da nehotice idem na ruku populistima i rasistima, koji će zloupotrijebiti moje izjave kako bi vršili represiju nad muslimanima. A ipak se i dalje osjećam pozvanom govoriti protiv načina na koji se postupa prema ženama u muslimanskoj zajednici. Postoje četiri razloga za to.

Nadam se da ću pridonijeti okončanju ponižavajućeg odnosa prema muslimanskim ženama i djevojkama služeći se svojim iskustvom i poznavanjem muslimanske religije. Strastveno vjerujem u univerzalna ljudska prava. Kao člana upravnog odbora Amnesty Internationala zabrinjava me činjenica da je velika većina muslimanki još uvijek sputana doktrinom o djevičanstvu, koja zahtijeva da žena uđe u brak čista kao suza: iskustvo ljubavi i seksualnosti prije braka je apsolutni tabu. Taj se tabu ne odnosi na muškarce. Uostalom, muškarci i žene nipošto nemaju ista prava ni prilike u svojim muslimanskim kulturama. Mnogim se ženama jednostavno ne pruža nikakva prilika da uredе svoj život na imalo neovisniji način.

Ne prezirem islam. Posve sam svjesna plemenitih vrijednosti što ih ta religija promiče, poput milosrđa, gostoljubivosti i samilosti prema slabima i siromašnima. No, kad je riječ o ženama, situacija je posve drugačija. U ime islama, žene se podvrgavaju okrutnim i zastrašujućim postupcima, uključujući genitalno sakaćenje i odreknuće, koje je uobičajeno među muslimanima i sastoji se u emocionalnom i financijskom isključenju žene iz obitelji zbog i najmanjeg znaka nedoličnog ponašanja.

Dakako, nisu svi muslimanski muškarci bezobzirni ili nasilni prema ženama. Poznajem bezbroj muslimana koji se s poštovanjem odnose prema svojim majkama, sestrama i suprugama. Uostalom, muškarci u islamu nisu nimalo manje žrtve kulture djevičanstva od žena, mada su to na neizravan način. Kao posljedica te represivne kulture, dječake i mladiće ne odgajaju zdrave, normalne i obrazovane majke. To, zauzvrat, same muškarce dovodi u nepovoljan položaj kad je riječ o potrazi za obrazovanjem, zaposlenjem i društvenim razvitkom.

Zbog prevelikog naglaska na »muževnosti« u muslimanskom odgoju te fizičke i mentalne separacije spolova, muškarci gotovo da i nemaju prilike razviti komunikacijske vještine nužne za harmoničan

obiteljski život. Stoga nije čudno da se mnogo muslimanskih žena u Nizozemskoj žali da njihovi muževi rijetko razgovaraju s njima. Muslimanski brak, koji obitelj unaprijed dogovara za kćer dok je ona još djevojčica, muškarcu nameće goleme odgovornosti koje on nije sam izabrao - on gotovo da i ne zna za druge djevojke.

Ta očekivanja nerijetko rezultiraju nedostatkom samorazumijevanja i razumijevanja žena. Osjećaji bijesa i nemoći učestali su među muslimanskim muškarcima. K tome, ako ste kao muškarac odgojeni u uvjerenju da je sasvim u redu udariti ženu, samo je mali korak do upotrebe sile. Današnja utočišta za žene u Nizozemskoj imaju velik priljev žena što bježe od nasilnih muževa. Otvorena su i odvojena utočišta za muslimanske djevojke koje bježe iz roditeljskih domova.

Ironična je činjenica da u obranu represije nad ženama često staju druge žene. Evo kako Fatma Katirci, turska imama (vjernica koja predvodi zajedničke molitve žena - u slučajevima kad im je to omogućeno) u Amsterdamu, komentira stih iz Kurana koji muškarce ovlašćuje da tuku svoje žene: »Do toga ne smije doći zbog beznačajnog sukoba, na primjer oko jela koje će se iznijeti na stol te večeri. Mora se raditi o ozbiljnoj stvari, kao što je pitanje časti ili nevjera. Ako žena svojim ponašanjem naruši ugled obitelji...Pa i sami znate, s nekim je ženama dovoljno ozbiljnije popričati da bi ih se urazumilo; druge će bolje razmisliti o svojim postupcima ako se razdvoje kreveti, a neke su zaista neurotične. Za potonje, blaga pljuska može biti posljednje sredstvo kojim će ih se navesti da uvide svoju grešku. Da se razumijemo: ja sam protiv toga. Batine su ponižavajuće. Ali ako stvarno nema druge solucije, mora im se pribjeći.

Ova tvrdnja pokazuje da se i obrazovanim ženama često teško osloboditi ideja koje su im usađivane od djetinjstva. U tradicionalno orijentiranim muslimanskim zajednicama, nerijetko su upravo majke one koje drže kćeri u pokornosti i svekrve koje snahama čine život nepodnošljivim. Strine i tetke unedogled ogovaraju jedne druge i ostale pripadnice obitelji. Učinak te društvene kontrole je da muslimanke održavaju represiju koja se nad njima vrši.

Drugi razlog mojega kritičkog stava jest opasnost da bez emancipacije muslimanki društveni položaj muslimana u zapadnim zemljama, a i u cijelome svijetu, ostane nepovoljan. Vidim naime

izravnu povezanost između loše situacije muslimanske žene s jedne strane i zaostajanja muslimana u obrazovanju i na tržištu rada, visokog stupnja mladenačke delikvencije među muslimanskom populacijom i njene ovisnosti o socijalnim službama s druge. Zapravo, odgoj muslimanske djevojke oduzima joj osobnu neovisnost i osjećaj osobne odgovornosti, ključne vrijednosti za napredovanje u bilo kojoj zapadnoj zemlji.

To što se u posljednjih nekoliko godina u zemljama poput Nizozemske, i u svakoj zapadnoj zemlji s prevladavajućom muslimanskom manjinom, snizila zakonska dob za udaju jest veoma rizičan pomak. Udati djevojku ili mladu ženu znači dati je na raspolaganje nepoznatom muškarcu koji time stječe pravo da je seksualno iskorištava. Što je nevjesta mlađa to je veća mogućnost da bude djevica. U biti, radi se o organiziranom silovanju s pristankom cjelokupne obitelji. Udavanje obično znači da djevojka nije u stanju ili joj nije dopušteno završiti obrazovanje. Tragična je činjenica da je bezbroj muslimanskih djevojaka još uvijek prisiljeno pokoriti se tom običaju.

Djevojke koje ne uspiju sačuvati nevinost ili se boje (unatoč tome što nikad nisu imale seksualni odnos) da neće prokrvariti tijekom prve bračne noći podvrgavaju se liječničkim zahvatima kojima se obnavlja himen. U nizozemskim bolnicama svaki se mjesec obavlja otprilike deset do petnaest takvih operacija. Kao posljedica tabuiranja seksa - a time i seksualne edukacije - muslimanske djevojke i žene čeka neželjena trudnoća ili zaraza nekom spolno prenosivom bolešću. Porast broja pobačaja izravno je povezan s priljevom Marokanki i Turkinja.

Treći razlog s kojeg sam se odlučila oglasiti je činjenica da se muslimanke vrlo rijetko sluša, da njima treba žena koja će govoriti u njihovo ime. Njihovi službeni predstavnici su gotovo uvijek muškarci. S obzirom na rasprostranjenost patnji muslimanskih žena, postoji premalo društvenih organizacija i političkih stranaka koje se aktivno bore za poboljšanje njihove situacije. Predstavnici muslimanskih organizacija i muslimanski obrazovani emigrantski političari, zajedno s drugim pobornicima »prava skupina«, ističu se u poricanju, trivijaliziranju ili izbjegavanju golemih problema muslimanskih djevojaka i žena na Zapadu.

U intervjuu od lipnja 2002.3, parlamentarna zastupnica Socijalističke stranke Khadija Arib rekla je sljedeće o položaju muslimanki: »Ljudi misle da emigrantice žele čamiti kući po cijele dane, no one to čine uglavnom jer nemaju kuda otići.« Na otvaranju, u proljeće, centra za dnevnu skrb nad djecom u jednome amsterdamskom predgrađu, ona je predložila uspostavljanje posebne usluge koja će ženama pružiti cjelodnevne aktivnosti. Na taj je način zaniijekala bit problema. U velikom dijelu muslimanske zajednice još uvijek je na snazi uvjerenje da ženama ne treba omogućiti nikakvu slobodu kretanja ili rada izvan kuće. Muslimanke će imati više koristi od nesmiljene kritike tog stava nego od stvaranja specijalnih ženskih centara za aktivnosti.

Posljednji razlog jest moje čvrsto uvjerenje da je naglasak na muslimanskom identitetu s njemu odgovarajućim »pravima skupine« štetan za muslimanke. Godine 1999. profesorica političkih znanosti i feministkinja Susan Moller Okin pokrenula je raspravu u Sjedinjenim Državama između zagovornika multikulturalizma, koji podupiru promicanje i očuvanje kultura islamskih (i drugih) skupina, i protivnika multikulturalizma, među koje se svrstava i sama. Po njenom mišljenju, činjenica da mnoge zapadne vlade provode politike prilagođene očuvanju kultura skupina proturječi njihovim ustavima koji, suprotno tome, utvrđuju načela individualne slobode i jednakosti muškaraca i žena. Među ostalim prigovorima, ona ukazuje na to da multikulturalisti potpuno zanemaruju kvalitetu privatnih života u kulturama koje brane. A upravo se u sferi privatnog života razlike u moći i ugnjetavanje žena najjasnije očituju.

Uzevši sve u obzir, muslimanke na Zapadu uživat će daleko veće pogodnosti u dominantnoj zapadnoj kulturi za kojom se povodi većinska populacija i koja im pruža dobre mogućnosti da oblikuju svoj život prema vlastitim potrebama. Ja sam živi dokaz te tvrdnje. Upravo se stoga osjećam odgovornom za očuvanje i zaštitu demokratskog sustava kojemu osobno toliko dugujem. U načelu, svi nizozemski muslimani imaju ista ljudska prava, no zbog zastarjelih vjerskih uvjerenja gotovo da ih nisu sposobni provoditi. A zbog toga ponajviše trpe žene, što smatram uznemiravajućim.

Ljudi koji su uspjeli u zapadnim državama a koji dijele religiju s ugnjetenim ženama (njihov broj, uzgred budi rečeno, nije baš velik)

trebali bi energičnije ustati u obranu prava svojih sestara i svoje braće. Željela bih potaknuti žene poput Naime El Bezaz, koja otvoreno piše o ženama i seksualnosti, da probiju vjersku barijeru i ispituju izvore kulture djevičanstva (Kuran i hadis, zbirku Prorokovih izreka, tradicija i iz njih proizašlih praksi) umjesto da nastave bespogovorno uvažavati utvrđenu tradiciju. To bi išlo u prilog njima samima i u prilog onima koje dijele njihovu sudbinu ali kojima se dosad pružilo manje prilika za samorazvitak. Pozivam na odgovornost parlamentarne zastupnice poput Khadije Arib, Nebahat Albayrak, Naime Azough i Fatime Elatik. Logika uspostavljanja prioriteta zahtijeva da se odredi koje stvari imaju prednost. Manje ozbiljna pitanja poput »imidža islama« moraju kao posljedica pasti u drugi plan. Nije li apsurdno pretpostaviti da bi Alah, u svem svojem veličanstvu, mogao biti zaokupljen pitanjem svog imidža?

Pozivam zagovornike multikulturalnog društva da se upoznaju s patnjama žena koje su, u ime religije, zatočene u svojim kućama. Morate li i sami biti ponižavani, silovani, zatvarani i ugnjetavani da biste se stavili u tuđu kožu? Nije li licemjerno trivijalizirati ili tolerirati te prakse kad ste sami slobodni i uživete blagodati ljudskog napretka?

Multikulturalno društvo nije samo sebi cilj. Mi bismo se na Zapadu trebali zajedničkim naporima suprotstaviti islamskom obrazovanju i svim drugim islamskim institucijama koje vode samosegregaciji i na taj način pridonose beznadnoj tiraniji nad ženama i djecom.

Drugo poglavlje

Zašto se ne možemo kritički osvrnuti na sebe?

Neprestano se ponavlja kako ne postoji jedan islam. Postoji, tvrdi se, onoliko islama koliko ima muslimana. Za neke muslimane islam je identitet; za druge, kultura; za treće, isključivo religija. Za četvrte, pak, islam predstavlja sve to zajedno: identitet, kulturu, religiju, kao i politički i društveni orijentir. No unatoč tim nepodudarnostima, svim je muslimanima zajedničko uvjerenje da se temeljna načela islama ne smiju kritizirati, preinačavati niti im se smije na bilo koji način proturječiti. Izvori islama su Kuran i izreke i djela proroka (suna), a svaki je musliman dužan što je vjernije moguće slijediti te izreke i oponašati ta djela u svakodnevnom životu. U tom bih kontekstu htjela postaviti pitanje: Trebamo li se bojati islama? Da bi se odgovorilo na to pitanje, mislim da je nužno upravo preispitati temeljna načela.

Nakon strahovitih napada 11. rujna, glavni osumnjičeni počinitelj identificiran je kao Mohammed Atta. Prije smrti, mladić je ostavio poruku u kojoj je obznanio kako je dotični teroristički čin učinio za Alaha, te poradi buduće nagrade u raju. Pismo je usto sadržavalo i tekst molitve kojom je zazvao Alaha da mu dadne snage i pomogne mu izvršiti misiju.

Nedugo nakon toga, otac Mohammeda Atte pojavio se na televiziji. Sinov čin ga je bio razbjesnio, ali i rastužio. Izgledao je zbunjen; nije mogao ni želio vjerovati da je njegov sin kriv za masovno ubojstvo 11. rujna. Njegov je sin, tvrdio je, bio brižan, miroljubiv momak. Osim toga, nije imao apsolutno nikakvog razloga sudjelovati u terorističkom činu. Na kraju krajeva, bio je on za egipatske kriterije visoko obrazovan. Njegov profesor njemačkog potvrdio je da je Mohammed Atta bio obećavajući arhitekt. Ukratko, Mohammed je imao sve osobine uspješnog mladića kojem se smiješila lijepa

budućnost; otac se iznimno ponosio njime. Ne, uzviknuo je otac, moj sin nema ništa s time: Židovi, CIA, sve je drugo i svatko drugi kriv, samo ne moj sin. Zlonamjerni ljudi žele ocrniti mog sina i mene i ukaljati našu čast.

U isto vrijeme, u danima što su uslijedili nakon rujanskog napada, muslimanski pisci, teolozi, imami, kao i prosječni muslimani i muslimanke suočili su se s istim pitanjima: kako je devetnaest pravovjernih muslimana moglo izvršiti jedan tako prezira vrijedan čin u ime svoje religije? Zašto Bin Laden poziva sve muslimane na rat protiv nevjernika u ime njihove religije? Zašto su Indonežani, Pakistanci, pa čak i britanski muslimani skloni odazvati se na Bin Ladenov poziv i žrtvovati svoje živote u ime svoje religije?

Reakcije tih muslimana bile su slične onoj staroga Atte: karakterizirala ih je ujedno zgroženost i negodovanje zbog činjenice da je islam povezan s terorizmom. Ne, pobunili su se jednoglasno, počinitelji nisu muslimani; postoje mladići koji piju i posjećuju prostitutke, no to su neislamski običaji preuzeti od dekadentnog Zapada; navodili su stihove iz Kurana posve izvan konteksta. Ne, Bin Laden nije musliman. Ne, svi ti bučni mladići što proslavljaju 11. rujna na ulicama muslimanskih prijestolnica krivo su shvatili islam: islam je miroljubiva, tolerantna, milosrdna religija. Tko god voli Alaha i štuje prenositelja Njegovih poruka ne želi stvarati nikakve neprilike ni vjernicima ni nevjernicima, a kamoli ih ubijati ili sudjelovati u terorističkim aktivnostima.

No, ako je to istina, kako objasniti činjenice? Što ja, kao muslimanka, trebam misliti suočena sa sljedećim faktima:

- Muslimani su odgovorni za jedanaest, a možda i dvanaest od šesnaest najvećih međunarodnih terorističkih napada izvršenih između 1983. i 2000.;

- Pet od šest država koje podupiru teroriste, i kao takve figuriraju na popisu State Departmenta, muslimanske su zemlje, a i većina stranih organizacija na istom popisu su muslimanske;

- Muslimani imaju dvotrećinski udio u trideset dva oružana sukoba 2000. godine, a čine, prema procjenama Međunarodnog instituta za strategijske studije u Londonu, samo jednu petinu svjetske populacije.

Ako je sve u redu s islamom, zašto je toliko muslimana u bijegu? Od deset vodećih zemalja emigracije u Nizozemsku njih devet su muslimanske. Zašto se mi muslimani selimo na Zapad, dok ga u isto vrijeme osuđujemo? Što Zapad ima a mi nemamo? Zašto je položaj žena u muslimanskim zemljama tako katastrofalan? Ako smo mi muslimani tako tolerantni i miroljubivi, zašto u muslimanskim zemljama ima toliko etničkih, vjerskih, političkih i kulturnih borbi, toliko nasilja? Zašto ne želimo priznati ozbiljnost situacije u kojoj se nalazimo? Zašto smo mi muslimani tako puni bijesa i nelagode, i zašto se ne možemo osloboditi neprijateljstva i mržnje kako prema sebi tako prema drugima? Zašto smo nesposobni kritizirati sami sebe iznutra?

Kad bih trebala karakterizirati islam, rekla bih da je on postao poput staroga Atte: razjaren, traumatiziran, rastrojen, i živi u iluziji. Upravo kao što je Atta začeo Mohammeda, tako je islam začeo nešto što naizmjenično zovemo fundamentalizmom ili političkim islamom. Kao što otac nije bio svjestan mračne strane svoga sina, tako smo mi muslimani dugo vremena odbijali priznati da nekoć miroljubiva, moćna i krepka religija u sebi nosi elemente fanatizma i nasilja. Željeli smo, i još uvijek želimo, naći muslimansko rješenje za sve. Oduvijek smo polagali tijekom svojih života, ustrojstvo svojih društava, svoju ekonomsku politiku, obrazovanje svoje djece i muško-ženske odnose u Božje ruke. Inšalah («ako Bog da») je najčešći izraz među muslimanima.

Mi muslimani potpuno smo izgubili iz vida ravnotežu između vjere i razuma. Siromaštvo, nasilje, politička nestabilnost, ekonomska slabost i ljudska patnja posljedice su toga. Kao što je otac Atta ponosan na svoga sina, mi smo muslimani ponosni na naš islam; nismo spremni ni sposobni povjerovati da Alah više nema odgovore na sva naša pitanja, ili ako ih ima, da ih ne želi podijeliti s nama.

Postoji međutim određen broj muslimana koji imaju dvojbe i koji su već oprezno krenuli put samoispitivanja i potrage za izlazom iz zavrslame. Oni tvore malu manjinu i još moraju nadvladati ujedno vlastitu patnju i neprijateljstvo fundamentalista.

Zašto se ne možemo kritički osvrnuti na sebe?

Ali to nije sve. Oni se moraju boriti i protiv reakcionarnih sila koje su postale pravi stručnjaci u iskorištavanju ustavnih sloboda uspješnih

demokracija kao što je nizozemska za održavanje iluzije u kojoj se nalaze muslimanske mase.

Pitanje »Trebamo li se bojati islama?« može se reformulirati u »Trebamo li se bojati oca Atte?« Koliko je osnovan naš strah, i što s njime činimo? Ljudski je bojati se opasnih strana religije kao što su ekstremizam i fanatizam, ali ljudski je i razumjeti patnju muslimana i željeti im pomoći.

Reakcionarni režimi na Bliskom istoku uspjeli su uvjeriti Sjedinjene Države da je jedino zlo protiv kojeg se treba boriti terorizam što proizlazi iz islamskog fundamentalizma. Sjedinjene Države ne uviđaju da su upravo ti režimi i kler pod čijom se vlašću nalaze sekundarni uzroci fanatizma, odnosno, kako se zove u Saudijskoj Arabiji, vahabizma. S obzirom na činjenicu da fundamentalisti predstavljaju jedinu opoziciju reakcionarnim režimima, politika Sjedinjenih Država prema njima neće imati željeni učinak. Postupci Sjedinjenih Država samo učvršćuju koncepciju »neprijatelja« koju šire fanatici poput Bin Ladena. To je gorka istina: muslimanska se populacija koristi islamom kao političkim sredstvom za uklanjanje represivnih režima, no obećanja što ih dobiva od muslimanskih fundamentalista nemaju nikakvih izgleda da se ostvare. Upravo je stoga ključno da muslimani počnu kritički gledati na svoju religiju i preispitivati je iznutra, uz pomoć izvana.

Zapad mora pomoći muslimanima da pomognu sebi, a ne podupirati ih u njihovoj iluziji izbjegavajući temeljna pitanja. Unatoč sažaljenju i razumijevanju prema osobnoj patnji, ne smijemo izgubiti iz vida da je ona nužni rezultat oblika što ga islam poprima u obiteljskom domu, u školi, u svakodnevnom životu i u medijima. Mnogim muslimanima nedostaje volje i hrabrosti da načnu to kritično pitanje. Postoji bitna razlika između situacije oca Atte i one islama. Attin sin je mrtav; otac si može priuštiti da se polako rve sa svojom traumom. Nažalost, islamu - nama muslimanima - ne pruža se taj luksuz, i mi nemamo vremena.

Što se dakle mora dogoditi? Prvi zadatak ujedno muslimana i ne-muslimana je suočiti se sa zlonamjernim ekstremizmom što se očitovao u napadima 11. rujna. Nemojmo ga podcijeniti. Strah od te vrste islama je osnovan. Fanatizam u islamu je stvarnost, i privlači sve više sljedbenika. Zapadnjaci i muslimani bi se trebali zajedničkim

snagama suprotstaviti fanatizmu, umjesto da se međusobno okrivljuju i gaje uzajamno nepovjerenje. Time se ništa ne rješava, i to može samo ići na ruku fanatizmu.

Drugi zadatak, za same muslimane, jest onaj prosvjećivanja. Mi muslimani moramo uvidjeti važnost i neodgodivost obnove ravnoteže između vjere i razuma, te uložiti sve svoje snage u njezino postizanje. Vjera više ne pruža odgovarajuće rješenje za vapeću situaciju u kojoj se nalaze muslimani širom svijeta. Moramo sustavno vratiti vjeru tamo gdje joj je mjesto: u džamiju i kuću. Mi muslimani skloni smo smatrati univerzalne vrijednosti poput slobode pojedinca i jednakosti muškaraca i žena isključivo zapadnjačkim vrijednostima. To je krivo. Trebamo primijeniti te vrijednosti na sebe i početi osnivati političke i pravne institucije koje će štiti i promicati te vrijednosti. Isto tako, trebamo se početi baviti racionalnim i znanstvenim istraživanjem. Istina je da su te vrijednosti i metode nastale u zapadnoj tradiciji, no to ne znači da se one manje odnose na ljude u drugim krajevima svijeta. Da se ne odnose, ljudi ne bi u tolikom broju hrlili na Zapad. Da bi se ti ciljevi postigli, mora doći do temeljnog pomaka u muslimanskom mentalitetu. A ta promjena može započeti samo ako se izvori islama podvrgnu korjenitu kritičkom ispitivanju.

Treći zadatak pripada prvenstveno zapadnim ne-muslimanima koji već dugo uživaju blagodatni prosvjetiteljstva. Intelektualci i vlasti moraju nam pomoći u našem traganju za razumom. Taj pothvat sadrži jednu dilemu: kako Zapad može sačuvati otvoreno, tolerantno društvo utemeljeno na pojmu ljudskih prava i boriti se protiv desnog ekstremizma i vjerske nesnošljivosti, pomažući uza sve to muslimanima u njihovu procesu prosvjećivanja? Dosad su se političari i tvorci politika, kao i intelektualci, bojali suprotstaviti muslimanima u pogledu shvaćanja, običaja i praksi što proizlaze iz njihove vjere i nanose ozbiljnu štetu samim muslimanima i njihovu društvu. Danas reakcionarne snage unutar islama i dalje stječu moć. Kao što režimi na Bliskom istoku manipuliraju Sjedinjenim Državama kako bi konsolidirali svoju moć, tako bezbrojne muslimanske organizacije u Nizozemskoj uspijevaju održati svoja konzervativna shvaćanja i prakse, osobito one koje se tiču položaja žena u njihovoj kulturi. Nizozemska vlada jedna je od onih koje se prema tim reakcionarnim snagama odnose na posve pogrešan način. Na

primjer, gradonačelnik Amsterdama Job Cohen pozvao je sekularne građane da poštuju objedinjavajuću moć religije. Kao što je uvelike svojstveno konfuznoj, ispraznoj političkoj retorici, nije posve jasno na što je točno on to pozvao, no čini se da je time htio izraziti mišljenje da je islam prvenstveno vjerska praksa koja pruža utjehu svojim imigrantskim sljedbenicima okupljajući ih u zajednicu. Čini se da je pozvao Nizozemce na nereflektiranu, nepropitanu snošljivost prema islamskim zajednicama i njihovim aktivnostima. S tim je »pozivom« međutim upadljivo zanemario očajničku situaciju muslimanki u vlastitu gradu. Po svoj je prilici mislio - krivo - da će taj »benevolentni« stav i osjećaj pomoći integraciji muslimana u nizozemsko društvo.

On ima upravo suprotan učinak: on praktički institucionalizira muslimansku samosegregaciju i izolaciju. Gradonačelnikovo zabludjelo, neprosvijećeno suučesništvo s islamističkim programom priskrbilo mu je nadimak »šeik« u reakcionarnim krugovima. Isto tako, pružajući drugi primjer nesuvislog razmišljanja, Roger van Boxtel, nizozemski ministar za urbanu politiku i integraciju etničkih manjina, tvrdoglavo ustrajava u svojoj obrani islamskog obrazovanja, koje upravo prolongira siromaštvo i otuđenje muslimanskih građana. Zbog svoje nepromišljene potpore, van Boxtel je u reakcionarnim krugovima počašćen nadimkom »mula«.

Ma što htio reći svojim tobože humanističkim pozivom, gradonačelnik i drugi zapadnjaci moraju shvatiti da je u nas muslimane religija usađena od rođenja, i da je upravo to jedan od razloga našeg zaostajanja za Zapadom u tehnologiji, financijama, zdravstvu i kulturi. Šeik Cohen i mula van Boxtel trebali bi uvidjeti da smo mi muslimani već dovoljno prožeti vjerom i praznovjerjem. Nama su potrebne filozofske škole i oslobođenje naših žena. Je li šeik Cohen ikad posjetio ženski centar za izbjeglice u svome gradu? Da jest, zacijelo bi uvidio nešto od uglavnom skrivenog ali neporecivog trpljenja muslimanki. Niti društvo Islam i građanstvo niti Muslimanska zajednica nemaju ništa za reći o patnji svojih žena, a o njoj šute i ostale 753 subvencionirane muslimanske organizacije koliko ih ima u Nizozemskoj. Samo organizacije humanitarne pomoći poput Regionalnog instituta za mentalnu skrb, Odbora za dječju skrb i Centralne uprave za zlostavljanu djecu priznaju tu patnju. Velik broj

muslimanki obraća se tim ustanovama. Ali ni one ni druge humanitarne organizacije ne mogu javno progovoriti zbog dužnosti da poštuju privatnost.

U muslimanskim obiteljima strogo je zabranjeno govoriti o kontroli rađanja, pobačaju i seksualnom nasilju. Ta zabrana je izravna posljedica naše religije. Djevojka koja zatrudni nema u neposrednom okruženju nikog kome bi se mogla povjeriti. Objedinjavajuća moć religije funkcionira samo negativno, kao čista represija. Rezultat nije jedinstvo ili solidarnost, već unutarnji sukob i strahovita usamljenost. Jedini izlaz je klinika za pobačaj, gdje se često pruža pomoć islamskim djevojkama, no patnju i u tom slučaju podnose same. Šezdeset posto pobačaja u Nizozemskoj otpada na useljenice, od kojih su mnoge došle iz islamskih zemalja.

Stoga je razumljivo da je u Nizozemskoj već prisutan strah od islama. Političari i tvorci politika u toj zemlji već su toliko ustrašeni da se boje suočiti nas muslimane s našim iluzijama. I tako strah od nanošenja uvrede vodi prolongiranju nepravde i ljudske patnje.

Treće poglavlje

Kavez za djevice

Arapska kultura proširila se na ne-arapska društva posredstvom islama, no ona u mnogo čemu zaostaje za zapadnom. Njezina tri glavna nedostatka su nezadovoljavajuća razina individualnih sloboda, nedostatno znanje te nepostojanje ženskih prava. Ti su problemi prisutni i u ne-arapskim zemljama koje su prihvatile islam i počele slijediti Kuran i hadis kao političke i ekonomske orijentire za ustrojavanje zajednice. U zemljama kao što su Pakistan i Iran, i u manjoj mjeri u Indoneziji, Maleziji, Nigeriji i Tanzaniji, nakon uvođenja islama došlo je do značajnog nazatka u individualnim slobodama, stjecanju znanja i ženskim pravima.

Postoje izgledi za poboljšanje situacije, no razvoj je polagan. UN-ovi Izvještaji o ljudskom napretku u arapskom svijetu što su ih pripremili arapski znanstvenici predstavljaju prvi korak u pravom smjeru: oni su ukazali na bit tih problema. Današnje bogatstvo arapskoga svijeta dolazi isključivo od nafte koju vade zapadne korporacije. Njegov je ekonomski rast najniži na svijetu, s jednom jedinom iznimkom koju čini Podsaharska Afrika; nepismenost je u njemu sveprisutna i čvrsto ukorijenjena. U cjelokupnu arapskome svijetu godišnje se prevodi samo oko 330 stranih knjiga (u usporedbi s 5 000 samo u Nizozemskoj i skoro 400 000 u Sjedinjenim Državama). Mogućnosti za provedbu ljudskih prava su također katastrofalne. Arapske vlasti upotrebljavaju silu nad vlastitim narodima, a populacijske skupine vrše nasilje jedne nad drugima. Ljudi su ugnjetavani, a položaj žena po mojem mišljenju nigdje nije tako loš kao u islamskome svijetu. UNT-ovi Izvještaji svjedoče o tome da su žene praktički isključene iz svakog oblika javnog i političkog života, te da su zakoni koji se odnose na brak, rastavu, nasljedstvo i blud krajnje nepovoljni po žene.

To nepovoljno stanje stvari u islamskom svijetu odražava se, u određenoj mjeri, u položaju muslimanskih useljenika u Zapadnoj

Europi. Muslimani koji su emigrirali u Zapadnu Europu donijeli su sa sobom svoja uvjerenja i običaje. Prezastupljenost muslimana u zatvorima na Zapadu zamjetljiva je, kao što je to i prezastupljenost muslimanki u utočištima za zlostavljane žene i sustavu za socijalnu pomoć. Mnogo muslimana loše prolazi u školi i na tržištu rada. Muslimani vrlo rijetko iskorištavaju mogućnosti koje im se pružaju u sferi obrazovanja i zaposlenja, i rijetko se koriste slobodama koje su im bile uskraćene u zemljama porijekla.

Što priječi njihov razvoj? Zašto oni ne mogu premostiti jaz koji ih odvaja od zapadnog svijeta? Zašto ne mogu sudjelovati u zapadnim društvima poput drugih emigranata?

Prema nekim stručnjacima, zapadni imperijalizam i nepovoljni klimatski uvjeti glavni su uzroci zaostalosti muslimana. Mnoge islamske države osnovane su pre naglo i na umjetan način, pa su postale diktature. Njihove su diktatore postavljale i održavale na vlasti zapadne države, i na taj su način kočile muslimanski razvoj. Međutim, povjesničar Bernard Lewis uvjerljivo pobija tu tvrdnju. On smatra da zastoj u muslimanskom razvoju proizlazi iz osjećaja prijezira što ih muslimani gaje prema zapadnjacima. Stoljećima, još i od prije srednjeg vijeka, muslimani su smatrali zapadnjake glupim i nazadnim, lišenim higijenskih navika, morala i normi civiliziranog ponašanja. Mauri, koji su osvojili Španjolsku i vladali njome sedamsto godina prije 1492., bili su zaslužni za stvaranje osnovnih higijenskih uvjeta, očuvanje velikih rimskih i grčkih klasika, uvođenje modernih agrikulturnih tehnika poput navodnjavanja, te za veliki kulturni procvat. Međutim, počevši od 12. stoljeća muslimanski mentalitet postao je manje tolerantan, manje radoznao i više ekstremistički nastrojen. U isto vrijeme, ju-deokršćanski Zapad uvidio je potrebu za napretkom: njegovi su narodi počeli učiti, putovati i istraživati. Kao posljedica toga. Zapad je vrlo brzo sustigao i prestigao islamsku kulturu.

Objašnjenje iz islamske točke gledišta pružili su Sajid Kutb i Hasan al-Bana, utemeljitelji radikalnog islama. Prema njima, umma, zajednica, može se razvijati samo ako se njeni članovi doslovno drže Kurana i hadisa, tradicija proroka Muhameda. Oni drže da su muslimani skrenuli s puta koji im je naznačio Prorok i stoga ih je sustigla kazna. No činjenica je da su politike koje su doslovno

slijedile islam doživjele dramatičan neuspjeh. Islam ne raspolaže uvjerljivim i ostvarivim političkim modelom, kao što pokazuju klimavi režimi u Iranu i Saudijskoj Arabiji. Islamisti imaju pravo kad tvrde da velika većina muslimana ne uspijeva strogo slijediti sve Alahove zapovijedi i zabrane. Niti bi ih muslimani trebali slijediti, niti će ih biti sposobni slijediti sve dok ih propisuju i definiraju fundamentalisti.

Ti problemi - agresija, ekonomska i znanstvena stagnacija, represija, epidemije i društveni nemiri - s kojima se suočava veći dio od ukupno 1,2 milijarde svjetskih muslimana rasprostranjenih na pet kontinenta ne mogu se objasniti samo jednim ili dvama činiteljima. S vremenom se razvio zamršeni sklop činitelja, ponekad regionalnih, od kojih je jedan seksualni moral islama, izvorno plemenski moral koji je u islamu zadobio status dogme. To objašnjenje odviše rijetko nalazimo u postojećoj literaturi. Taj predmoderni moral posvećen je u Kuranu i nadalje razrađen u Prorokovim tradicijama. Za mnoge muslimane taj se moral očituje u opsjednutosti djevičanstvom. Ta opsjednutost ovladavanjem ženskom seksualnošću nije ograničena na islam, i nalazimo je i u drugim religijama (npr. među kršćanima, Židovima i hindusima). A ipak, ona nije spriječila moderni razvoj tih drugih religioznih kultura onoliko koliko je spriječila muslimanski. Vrijednost što se daje ženskom djevičanstvu je tolika da prevladava nad ljudskom nesrećom i društvenim štetama koje iz nje proizlaze.

Muslimanskim djevojkama često se napominje da je »djevojka s probijenim himenom poput rabljenog predmeta«. A jednom rabljeni predmet postaje trajno beskoristan. Djevojka koja je izgubila »pečat nerabljenosti« neće naći bračnog partnera i osuđena je provesti ostatak života u roditeljskom domu. Uz to, ako do razdjevičenja dođe izvan braka, ona nanosi sramotu svojoj obitelji sve do desetog koljena. Druge će ih obitelji ogovarati. Reći će da je njena obitelj poznata po raskalašenim ženama koje se daju »prvom tko naiđe«. Stoga djevojka biva kažnjena od svoje obitelji. Kazne se kreću u rasponu od nazivanja pogrđnim imenima do izopćenja ili zatvaranja, a mogu se proširiti i na prisilno vjenčanje ili za muškarca odgovornog za razdjevičenje ili za nekog »velikodušnog čovjeka« spremnog prikriti obiteljsku sramotu. Ti takozvani velikodušni ljudi su nerijetko siromašni, ili slaboumni, ili stari i nemoćni, ili sve to skupa. U najgorem slučaju, djevojkicu će ubiti, često njena vlastita obitelj.

Ujedinjeni narodi izvješćuju da pet tisuća djevojaka godišnje biva ubijeno iz tog razloga u islamskim zemljama, uključujući Jordan, koji se često naziva »liberalnim« režimom.

Da bi izbjegle tu okrutnu sudbinu, muslimanske obitelji poduzimaju sve što je u njihovoj moći kako bi osigurale da himen njihovih kćeri ostane netaknut do braka. Metode variraju od zemlje do zemlje i od okolnosti do okolnosti u kojima dotični ljudi žive i ovise od sredstava kojima raspolažu. No svagdje su mjere usmjerene protiv djevojaka, vlasnica himena, a ne protiv muškaraca odgovornih za njihovo probijanje.

Glasnogovornik turskog Ministarstva pravde, profesor Dogan Soyasian, nedavno je utvrdio da svi muškarci žele oženiti djevicu, i da su muškarci koji to niječu licemjeri. Silovanoj se ženi pak preporučuje da se uda za muškarca koji ju je silovao, budući da, obrazlaže Soyasian, vrijeme liječi sve rane. S vremenom će ona biti kadra zavoljeti svog silovatelja, i njihov brak može postati vrlo sretan. No ako je ženu silovalo nekoliko muškaraca, brak ima manje šanse za uspjeh jer će je muž nužno gledati kao obeščašćenu ženu.

Što se tiče muške seksualnosti, na muškarce se u islamu gleda kao na neodgovorne, nepredvidljive, zastrašujuće zvijeri koje kad ugledaju ženu smjesta izgube svaku samokontrolu. Prisjećam se jednog osobnog iskustva iz rane mladosti. Moja je baka imala jarca. Mi smo se djeca običavala igrati ispred kuće kad su se, uvečer, tik prije mraka, sve koze iz susjedstva vraćale kući u dugačkoj povorci. Bio je to dražestan prizor. No čim bi bakin jarac spazio koze, potrčao bi k njima i uzjahao prvu koju bi dohvatio. Mi djeca mislila smo da je to veoma okrutno. Kad bismo upitali baku što to čini njezin jarac, ona bi odgovorila da je se ne tiče: ako susjedi ne žele da njihove koze budu uzjahivane, neka ih vode kući drugim putem. Islam prikazuje vlastite muškarce upravo nalik bakinom jarcu: čim spazi nepokrivenu ženu, musliman skače na nju. To je postalo samoispunjavajuće proročanstvo; muslimanski muškarac nema nikakva razloga za samosvlađavanje, On nema potrebe za njim niti ga se njemu poučava. Seksualni moral cilja isključivo na žene, koje se okrivljuje za svako zastranjivanje.

Od najranije mladosti, djevojke su uronjene u ozračje puno nepovjerenja. Njima se vrlo rano daje do znanja da su nepouzdana

bića koja predstavljaju opasnost za klan. Da u njima postoji nešto što izluđuje muškarce. Kako bih ilustrirala taj stav, prepričat ću konverzaciju koju sam imala s Ahmedom, muslimanskim ocem kojeg sam lani upoznala u jednoj islamskoj školi. Kazao mi je da je nekad bio ne-prakticirajući musliman, pio je, bludio i praktički je posve zanemarivao pet stupova islama. Ali prije nekoliko godina se obratio. Počeo je čitati Kuran i odlučio je podići svoju kćer na islamski način. Upitala sam ga zašto njegova kći, sedmogodišnja djevojčica, mora nositi hidžab (pokrivalo za glavu). »Poznajem islam«, rekla sam mu. »Znam da se hidžab ne zahtijeva prije ulaska u pubertet.« »Da«, odgovorio mi je, »ali ona se mora naučiti nositi ga, tako da joj kasnije to bude prirodno.« Objasnio mi je islamska pravila koja se tiču hidžaba i ustvrdio da su »ovdje u Nizozemskoj žene ljeti oskudno odjevene, pa time izazivaju prometne nesreće«. Ahmed mi je povjerio da je i osobno prisustvovao jednoj takvoj nesreći; ispričao mi je kako je prošlog ljeta svjedočio sudaru dva kamiona. »Vozač koji je skrivio nesreću nije gledao cestu jer se zabuljio u gole noge neke lijepe prolaznice.«

To je razlog s kojeg se djevojke trebaju pokriti, učiniti se nevidljivima. A to je i razlog s kojeg osjećaju neprestanu krivnju i sram, budući da je gotovo nemoguće živjeti normalnim životom i biti nevidljivom muškarcima. Muslimanske djevojke neprestano misle da čine nešto krivo. Njima se ne ograničava samo izvanjska sloboda odlučivanja i kretanja već i unutarnja sloboda. Moja je tetka jednom iznijela komad ovčetine da se suši na suncu. On je privukao redove mrava i rojeve muha. Tetka je rekla: »Muškarci su upravo kao ovi mravi i muhe: kad vide ženu, ne mogu obuzdati požudu.« Gledala sam kako se salo rastapa na suncu i postaje gozbom mrava i muha. Ostavilo je prljav trag za sobom.

Djevičanstvo se štiti na različite načine, od kojih je jedan kućni pritvor, koji se ponekad prakticira već od puberteta. Kako bi zaštitili njihovo djevičanstvo, milijune muslimanki osuđuju na kućanske poslove između četiri zida i beskrajne sate dosade. Ako je djevojka baš prisiljena izići, mora si pokriti glavu i obaviti se ogrtačem koji ne ostavlja vidljivim ni jedan dio tijela. Na taj način ona daje znak da nije seksualno pristupačna. Kako bi se poduprla ta praksa, navodi se Kuran: »I boravite u svojim kućama i ne pokazujte svoje ukrase ... I

reci vjernicama neka otklone svoje poglede i neka čuvaju svoje spolne organe i neka pokazuju od svojih ukrasa samo ono što je očevidno. I neka spuste svoje ogrtače na svoje strane i neka pokazuju svoje ukrase samo svojim muževima, ili svojim očevima, ili svekrovima, ili svojim sinovima, ili pastorcima, ili svojoj braći, ili bratićima ili sestrićima, ili ženama svojim ili onima koji su u njihovoj vlasti, ili onima koji slijede radi milostinje a nemaju prohtjeva...ljudi ili djeca koji nisu saznali za stidna mjesta žena.« (Kuran, 33: 33; 24: 31)

»O vjerovjesniče, reci svojim ženama i svojim kćerima, i ženama vjernika da obuku na sebe svoje ogrtače [kad izlaze van]. To je najbolje da budu prepoznate [kao vjernice], pa da ne budu uznemiravane« (33: 59).

Drugi način da se sačuva nevinost sastoji se u odvajanju muškaraca i žena koji nisu uži članovi obitelji u zasebne prostorije u kući. To je također svojevrsan kućni pritvor. U Saudijskoj Arabiji, bastionu islama gdje se nalaze dva Alahova sveta mjesta (Meka i Medina), ta je podjela dovedena do krajnosti; drugi naftom razmjerno bogati šejkati, kao i Iran, Pakistan, Sudan i Jemen, više-manje kaskaju za njom.

Zacijelo najekstremnija metoda zaštite djevičanstva je žensko obrezivanje. Ona se sastoji u uklanjanju djevojčina klitorisa, vanjskih i unutarnjih usana, kao i struganju stijenki vagine oštrim predmetom - komadićem stakla, žiletom ili nožem za guljenje krumpira - nakon čega se djevojci vežu noge kako bi se omogućilo srastanje stijenki. Ta se metoda koristi u više od trideset zemalja, uključujući Egipat, Somaliju i Sudan. Iako nije propisana u Kuranu, za muslimanske obitelji koje ne mogu preživjeti bez kćerina rada izvan kuće taj je izvorno plemenski običaj praktički postao vjerskom dužnošću, te se kao takva i brani. Njegovi zagovornici ukazuju na činjenicu da je obrezivanje žena postojalo prije i za Muhamedova života, i da ga Prorok nije izričito zabranio. Takozvana infibulacija (doslovno »zašivanje«) pruža jamstvo nad ženom i provodi se pod budnim nadzorom majki, tetki, baka i drugih čuvarica ženskog spola.

Nepovjerenje prema ženi doseže vrhunac na ispitu što ga predstavlja prva bračna noć: je li nevjesta djeвица ili nije? Zbog spolnog aparthejda koji isključuje žene iz javnog života, muslimanski

muškarac ni na koji prirodan način ne može upoznati ženu u koju bi se mogao zaljubiti. Stoga je za taj izbor zadužena obitelj, kao da samo ona može znati gdje pronaći pravu djevicu. Iako se tek vjenčani par često uopće ne poznaje, prva bračna noć mora uključivati spolni odnos. Čak i ako djevojka to ne želi i ako joj se tijelo potpuno zgrči od straha ili gađenja, ona mora na njega pristati. I čak i ako muž ne želi, on mora pokazati da je muškarac i sposoban izvršiti čin. Uzvanici će čekati napolju sve dok im se ne pokaže krvava plahta. To prisilno parenje u stvari je društveno sankcionirano silovanje, kao i očito poricanje vrijednosti pojedinca.

Brak nikad nije jednostavan, no muslimanski brak započinje znakom nepovjerenja, popraćenim prinudnim činom. Upravo se u tom ozračju nepovjerenja i prisile začinje i podiže budući muslimanski naraštaj.

Mnoge muslimanke koje žive na Zapadu pronašle su načine da imaju seks prije braka i u isto vrijeme uzmu u obzir obiteljsku opsjednutost djevičanstvom. Na primjer, guranjem nekog stranog predmeta u vaginu postići će odgovarajuće krvarenje tijekom prve bračne noći. Isto tako, neke pribjegavaju »obnovi« djevičanstva u slučaju da su obrezane i da su imale seks prije braka: postupak koji je sve donedavna u potpunosti pokrивao nizozemski sustav zdravstvene pomoći. Primivši bračnu ponudu, Somalka u Europi može obnoviti svoje vaginalne šavove kod sudanske ginekologinje u Italiji; Sudanka može posjetiti somalskog liječnika u Italiji; do adrese je vrlo lako doći.

Nakon vjenčanja, nepovjerenje prema ženi samo nadalje raste - sada kad je nevjesta razdjevičena, mužev strah poprima još veće razmjere: upravo je probušio svoj jedini način da provjeri je li njegova žena spavala s drugim. Jedini način da je spriječi da ga prevari sastoji se u tome da joj što je više moguće ograniči pristup vanjskom svijetu. Ona mora imati njegovo dopuštenje, ako već ne i njegovu pratnju, za svaki korak koji učini izvan kuće. Tu su mu vlast tobože dali Alah i stoljetne tradicije. Al-Gazali, među vjernicima čuveni imam iz jedanaestog stoljeća, napisao je: »Dobro odgojena žena...ne napušta kuću bez muževa izričitog odobrenja, a i tada samo u iznošenoj neprivlačnoj odjeći.« I: »Ona uvijek pretpostavlja prava

svog muža svojima i svoje obitelji. Čista je i uredna i uvijek spremna podati se mužu.«

Dobra se žena pokorava i udovoljava svom mužu. Prema Kuranu, » Muškarci upravljaju [i vode brigu o] ženama, jer je Allah odlikovao [i uzdigao] jedne iznad drugih i jer oni [muškarci] troše svoje imetke [za izdržavanje žena]. Dobre žene su pokorne [Bogu], čuvaju [u odsutnosti muža] ono što im Allah nalaže da moraju čuvati. A one za koje se bojite da će biti nepokorne, savjetujte ih [prvo], [zatiim] ih ostavite same u posteljama i [na kraju] ih istucite .. ,«. U suglasnosti s velikim i časnim kalifom Omarom al-Hatabom (koji kod sunita uživa gotovo jednak ugled kao prorok Muhamed), žena se mora kazniti s tristo udaraca bičem ako četiri pravovjerna muslimana utvrde da je lagala. Nasreću, kazna je raspoređena na tri dana kako bi se povrede držale u granicama normale.

Ali muslimanke su samo ljudi, pa povremeno izmišljaju izgovore. Muslimanima je zabranjeno voditi ljubav sa ženom koja krvari - tako kaže Kuran - što ponekad pruža izvrsnu zaštitu. Muslimanka koja nema volje voditi ljubav, i koja je možda trudna po enti put, može reći mužu da ima menstruaciju - to je dobro poznati izgovor među muslimankama, usporediv s »glavoboljom« kod zapadnjakinja. Nadalje, ona može bez muževog znanja uzimati i kontracepciju, ako joj je dostupna. Neke udane žene obavljaju pobačaj bez muževog znanja. Sve to znači da su laži prisutne u svakom trenutku, i to laži o najintimnijim stvarima. Radi se o strategiji preživljavanja, no ona s vremenom postaje i načinom života, a kad muškarac otkrije da mu žena laže, njegove sumnje u njezinu zlu ćud dobivaju potvrdu.

Djeca svakodnevno svjedoče majčinim lažima. Na primjer, prizna li da je izišla sama iz kuće, razljutit će svekrvu i muža, i stoga laže. Te obmane i poricanja postaju svakodnevicom. U mnogim obiteljima, djeca ne dobivaju nikakav džeparac. Dječak koji je ukrao novac iz bijedne zajedničke kase to neće priznati, budući da je siguran da će u protivnom biti ponižen i verbalno zlostavljan. Ako porekne, njegova čast ostaje neokaljana, i sve dok poriče njegov otac može poricati vanjskome svijetu. Djeca od svojih majki uče da se isplati lagati. Ako žele izbjeći kaznu, djeca se moraju naučiti vaditi lažima.

Taj »kavez za djevice« ima posljedice po žene, ali i po muškarce i djecu. On je, u stvari, dvostruki kavez. Žene i djevojke zatvaraju u

unutarnji kavez, no potonji je okružen većim kavezom u kojem je zatočena cjelokupna islamska kultura. Zatvaranje žena u kavez radi očuvanja njihove nevinosti ne rezultira samo frustracijom i nasiljem za izravno upletene pojedince već i društvenoekonomskom zaostalošću za cjelokupnu zajednicu. Žene u kavezu zapravo vrše štetan utjecaj na djecu, osobito na dječake. Budući da je većina žena u islamskome svijetu isključena iz obrazovanja i namjerno se drži u neznanju, rađajući i podižući djecu one joj mogu prenijeti samo svoje ograničeno znanje, te na taj način održavaju začarani krug neznanja iz generacije u generaciju.

Čak i prva generacija muslimanskih majki na Zapadu ima samo osnovno obrazovanje. Mnoge su nepismene i ne znaju ništa o društvu u kojem su prisiljene snalaziti se. Uz malo sreće, pojedinci koji su emigrirali kao djeca steći će obrazovanje u kasnijoj dobi, no sve dok se njihovi roditelji povode za tradicionalnim seksualnim moralom kao vodećim odgojnim načelom njihov društvenoekonomski razvitak bit će otežan, ako ne i nemoguć.

Za mnoge muslimane islamski seksualni moral ima još dalekosežnije posljedice. Nesposobne otvoreno izraziti mržnju koju osjećaju prema muževima, neke žene usmjeravaju tu mržnju na djecu. To, dakako, nije opći slučaj, budući da mnogo žena upravo u djeci nalazi utjehu. Ali odnos između roditelja i djece gotovo nikad nije ni nalik odnosu koji je uobičajen u individualističkim društvima poput Nizozemske.

Naravno, nasilje nad ženama česta je pojava i u obiteljima na Zapadu, no zapadnjaci izričito odbijaju to nasilje, dok se u većini muslimanskih obitelji ono smatra nečim što uzrokuju same žene svojim odstupanjem od pravila. Obitelj i društveno okruženje ga ne osuđuju. Po njihovu mišljenju, ako vas muž udari, to ste zacijelo zavrijedili. Susjedi, članovi obitelji i prijatelji na Zapadu ne smatraju da je zlostavljanje žena prihvatljivo odgojno sredstvo.

Kuran pripisuje veliku važnost vrednotama kao što su povjerenje, istinoljubivost i znanje. No, sudeći i samo po ovih nekoliko primjera što sam ih navela, vidimo kako stvari zapravo stoje u svakodnevnu islamskom životu - doista žalosno. Nepovjerenje je na svakom koraku i vladaju laži.

Da bi se rigorozni seksualni moral islama stavio u pravu perspektivu potrebno je razmotriti i analizirati njegove praktične posljedice. Odnosi između spolova moraju se opisati objektivno i kritički. Tada, na temelju dobivenih podataka, treba predložiti načine koji bi omogućili da se ti odnosi promijene.

UN-ovi izvještaji ukazuju na činjenicu da se sustavno prikupljanje znanja ne cijeni u arapsko-islamskim zemljama. Prema Kuranu, vjernici moraju neprestano težiti znanju, no pritom se napominje da je jedino Alah sveznajući i da je Kuran izvor sveg znanja. Te su dvije pozicije nepomirljive. Za muslimansku djecu, proučavanje biologije i povijesti može biti vrlo zbunjujuće. U krajnjoj liniji, povijest je započela prije Kurana, a teorija evolucije proturječi kuranskoj priči o stvaranju. Većina mlađa objašnjava muslimanima zbunjenim tim proturječnim stanjem stvari da, kada govori o »traganju za znanjem«, Kuran želi reći da musliman treba nastaviti s čitanjem Kurana sve dok se, kao rezultat toga posvećenog čitanja, vrata znanja ne otvore sama od sebe.

Kuranske su vrijednosti u osnovi nedostižne za bilo koje ljudsko biće. Postoji velika napetost između neljudski strogih zahtjeva što ih islam nameće svojim vjernicima i njihove sposobnosti da tim zahtjevima udovolje. Mladići i djevojke možda žele udovoljiti zahtjevu da ostanu nevini do braka, no njihovi im hormoni bude sklonosti i misli koje se kose s tim zahtjevom, i koje se stoga smatraju grešnim. S uvidom da se strogi propisi Kurana ne mogu provesti u djelo javljaju se sumnje. Nikome međutim nije dopušteno posumnjati ni u Kuran ni u sunu (zbirku primjera iz Muhamedova života). Jer Muhamedov život je uzoran. Svaka dvojba u njega je neposredno kažnjiva, ako već ne od društvenog okruženja, onda od Alaha. No, bez sumnji, bez stanovišta do kojeg se dolazi propitivanjem, ljudi ne stječu znanje. Zbog toga se čak i gorljivi islamski vjernici nalaze u opasnoj dilemi.

Muslimani se često gube u toj unutarnjoj slijepoj ulici; zajednica koja živi prema propisima Muhameda i Kurana neizbježno postaje patološka u svojim strahovima od proturječja, svojemu bijesu prema unutarnjem i vanjskom propitivanju te frustracijama što nastaju zbog nemogućnosti da se ispune nametnuti ideali. No mnogi muslimani odbijaju pripisati odgovornost za svoju nevolju vlastitoj zajednici ili

seksualnom moralu koji im nameće njihova religija. Oni radije odgovornost prebacuju na Alaha, đavla ili vanjske uzroke poput Židova, Amerikanaca ili kolonijalizma. Muslimani ne uviđaju da je traganje za životom kakav se temeljeni na njihovoj Svetoj knjizi glavni uzrok njihove nesreće.

Velik broj muslimana uspijeva se međutim izvući poricanjem. Oni kažu; Ni u kom slučaju neću pitati svoju ženu je li nevina. To me se ne tiče. To prepuštam Alahu. I na taj način uspijevaju preživjeti.

Da bi izišli iz kaveza u kojem se nalaze i u koji su zatvorili svoje žene, muslimani moraju početi prakticirati samokritiku i preispitati moralne vrednote koje izvode iz Kurana. Petnaest milijuna muslimana koji žive na Zapadu u najboljoj su poziciji da to ostvare zahvaljujući građanskim pravima i slobodama koje uživaju, među kojima je sloboda izražavanja jedna od glavnih. Europski musliman koji odluči pobliže ispitati osnove svoje religije ne mora se bojati zatvorske ni, kao što je slučaj u arapsko-islamskim zemljama, smrtne kazne. Ni Putes ni Soumises («Niti kurve niti podložnice»), skupina muslimanki u Francuskoj koja se bori protiv grupnih silovanja od strane svoje subraće primjer je skupine koja se koristi slobodom izražavanja. Voditeljica te skupine, Samira Bellil, i sama je bila žrtvom grupnog silovanja. Sličan prosvjed praktički je nemoguć u ma kojoj islamskoj zemlji. Drugi primjer je pamflet naslovljen »Dolje marame« Iranke Chahdortt Djavann. U Iranu, gdje je nošenje marame obavezno, taj pamflet ne bi mogao biti objavljen. I nekolicina drugih islamski obrazovanih autora i mislilaca koristi se zapadnim slobodama, kao što su romanopisac Hafid Bouazza i filozof Afshin Ellian, koji djeluju u Nizozemskoj. Možda će se jednog dana njihove knjige prevesti na arapski i perzijski, no zasad su zabranjene u većini islamskih zemalja. Pisac koji je možda najbolje identificirao probleme u muslimanskom svijetu filozof je pakistanskog porijekla Ibn Warraq, autor knjige Zašto nisam musliman. Činjenica da taj hrabri čovjek piše pod pseudonimom pokazuje da se on čak ni na Zapadu ne osjeća sigurno.

Muslimani koji žive na Zapadu imaju bolji pristup informacijama, a osobito dugoj zapadnjačkoj tradiciji vjerskog kriticizma. Oni mogu prikupljati znanje ne samo iz knjižnica i sveučilišta nego i od drugih ljudi, te malo-pomalo zauzimati kritički pogled na vlastitu religiju.

Za muslimane, samokritika je moguća na Zapadu jer Zapad, u prvom redu Sjedinjene Države, vodi rat protiv islamskog terorizma. Paradoksalno, 11. rujna doveo je do neizmjerne fascinacije islamom. Ta fascinacija - koja po svoj prilici djelomice proizlazi iz nagona za samoodržanjem - pruža muslimanima na Zapadu izvanrednu priliku da pobjegnu iz svoga psihološkog kaveza.

Međutim, unatoč tim povoljnim okolnostima na mnogo zapadnih muslimana još uvijek snažnije utječe konzervativna islamska misao nego, na primjer, ideje sociologinje Fatime Mernissi, autorice djela Iza marame: muško-ženska dinamika u modernom muslimanskom društvu, znanstvenice koja je prihvatila utjecaj zapadne misli. Dakako, priznajem da nije svih 15 milijuna muslimana spremno zauzeti kritički stav prema Proroku, i da su neki od njih spremni pribjeći prijetnjama i zastrašivanju, pa čak i uzeti zakon u svoje ruke i izvršiti ubojstvo. Ali jesam zapanjena činjenicom da se mnogo žena još uvijek žestoko opire promjeni, na primjer demonstrativnim nošenjem marama. Mnogo žena tvrdi da nisu nosile maramu u Turskoj ali su je počele nositi kad su došle u Nizozemsku. Taj reakcionarni stav ima obeshrabrujući učinak na progresivne europske muslimane. Postoje tri vrste muslimana na Zapadu. Prva je tiha manjina koja ne živi po propisima islama i jasno vidi da budućnost pripada individualizmu. Ti ljudi se tiho opraštaju od islama. Naporno rade i, kad si to mogu priuštiti, sele se u bolje četvrti; šalju djecu na sveučilišta i ne miješaju se u vatrene rasprave o islamu na Zapadu.

Druga skupina osjeća se vrlo povrijeđenom vanjskom kritikom svoje religije i uzima je osobno. Ta vrsta muslimana već generacijama vjeruje da krivnja za njihov jad počiva izvan njih samih i izvan Kurana i proroka Muhameda.

Konačno, postoje progresivni muslimani. Ta se skupina sastoji od pojedinaca koji kažu: »Hajdemo se podvrgnuti samoispitivanju i vidjeti što ne valja.« Oni bi htjeli rastaviti kavez dio po dio i omogućiti što većem broju ljudi da iz njega pobjegne. No te pokušaje oslobođenja muslimana na Zapadu osujećuju žestoke negativne reakcije nikog drugog do sekularnih zapadnjaka. Nekolicina prosvijećenih muslimana nailazi na direktan otpor od strane zapadnih kulturalnih relativista, koji kažu: »To je dio vaše kulture, koji

ne biste trebali odbijati.« Ili: »Kritikom islama nanosite uvredu vlastitim narodima, i to vas čini rasistima ili islamofobima.« Mene su čak nazvali prosvjetiteljskim fundamentalistom, čime su, pretpostavljam, htjeli reći da sam podjednako radikalno odana individualnim pravima - kao da je to negativno - kao što su islamski fundamentalisti odani vjerskoj doktrini. Upravo zbog toga kavez odolijeva. Određena vrsta đavolskog sporazuma sklopljena je između zapadnjaka koji zarađuju za život zastupajući muslimanske interese, pružajući im pomoć i surađujući s njima u njihovu razvoju, i muslimana koji imaju osobni interes u kavezu - kratkovidan, sebičan, kratkoročan interes.

Prije pet godina još sam pripadala tihoj manjini; vjerovala sam da živim u slobodnoj zemlji. Mislila sam da je, ako dobiva batine i to podnosi, žena sama kriva za svoju nesreću. Mislila sam, da sam na njenom mjestu, pobjegla bih. Ne bih išla obnavljati himen. Započela bih novi život, tu i sada. Ali danas ne mislim tako. Sada uviđam važnost odgoja, ne samo zato što njime započinje život nego i zato što je u islamskoj kulturi on glavno oruđe za izgradnju kaveza. Psihološko kondicioniranje je veoma moćno, i zahtijeva se znatna energija i velika mentalna snaga da bi se raskinuli njegovi okovi. Mnoge muslimanske djevojke odgajaju se u skladu s Kuranom i primjerom proroka Muhameda, kako bi živjele u poslušnosti i pokornosti. Njima je vrlo teško osloboditi se iz tog kaveza u kasnijoj dobi. Od svakog se muslimana očekuje da se pokori Alahovoj volji, no to se očekivanje odnosi ponajprije na muslimanske žene i djevojke. Utjecaj tog odgoja ponekad je toliko velik da ženama do kraja života nije suđeno pobjeći iz kaveza. Budući da su pounutrašnjile svoju podčinjenost, one je više ne osjećaju kao izvana nametnutu opresiju, nego kao moćan unutarnji oklop. Žene koje su ovladale strategijama preživljavanja izvlače određen ponos iz tog načina života. One su poput zatvorenica. Što pate od štokholmskog sindroma, kad se taokinje zaljubljuju u svoje otmičare i uspostavljaju s njima duboku, intimnu vezu. Ali to je nezdrava intimnost, usporediva sa slučajem robova koji nisu bili podčinjeni samo tijelom već i psihološki, i kojima je bila draža izvjesnost života u ropstvu nego sloboda koja im se činila varavom.

Kad sam se susrela sa ženama iz turskog religijskog pokreta Milli Gorus, dojmila me se njihova borbenost i njihov prosvjedni stav, na granici s agresivnošću. One su silovito branile vlastitu potlačenost: »Želim nositi hidžab, želim se pokoravati mužu.« Srela sam i jednu Marokanku koja mi je rekla: »Želim nositi hidžab jer je tako naredio Alah Uzvišeni.« »E pa«, odgovorila sam, »ako želiš u svemu slušati Alaha Uzvišenog, trebala bi ostati u svome kavezu.«

U međuvremenu, mnogo je onih koji očekuju da do prosvjećenja dođe unutar islama. Ali ono neće doći samo od sebe. Upravo zbog toga muslimani moraju promijeniti način na koji poimaju islam. Muslimani bi trebali početi drugačije razmišljati o svome odnosu prema vlastitoj religiji, o životu, o davanju smisla životu, te o vlastitom seksualnom moralu. Nekolicina muslimana koja se izborila za svoju individualnost može poslužiti kao zrcalo zajednici iz koje je ponikla kako bi je suočila s njenom još nerazvijenom individualnošću, pokazala joj to »ja« koje neprestano biva tlačeno i zauzdavano dogmom, propisima i sputavajućom kulturom ogovaranja što prevladava u većini islamskih zajednica. Emancipacija ne znači oslobađanje zajednice vjernika ni njenu zaštitu od zlih vanjskih sila poput kolonijalizma, kapitalizma, Židova i Amerikanaca. Ona znači oslobađanje pojedinca upravo od te zajednice vjernika. A da bi se on ili ona mogao ili mogla osloboditi kao pojedinac, on ili ona prvo moraju početi drugačije razmišljati o seksualnosti.

Najbolji način na koji se islamska kultura može osloboditi svoje zaostalosti jest taj da prestane kriviti druge za nju. Muslimani i muslimanke moraju pažljivo, razumski prevrednovati svoj sadašnji seksualni moral i svoje pristajanje uz islamsko moralno vodstvo. Isto tako, oni i one moraju odrediti kako konkretno prakticirati propisanu moralnost; kakve to posljedice i rezultate ima u stvarnom životu. Na primjer, koliko se ljudi uspijeva pridržavati kriterija da svatko mora ući u brak nevin i čist, na način na koji to, prema Kuranu, želi Alah? U kojoj su mjeri obiteljsko nasilje i nasilje nad ženama nenamjerne posljedice težnje za postizanjem nedostižnog ideala čiji je cilj osigurati udobno mjesto na drugome svijetu? Jesu li prenaseljenost i porast spolno prenosivih bolesti, osobito AIDS-a, u islamskome

svijetu izravna posljedica postojećeg seksualnog morala? Kako objasniti porast broja pobačaja među muslimanima na Zapadu?

Umjesto da ulaže snagu i novac u izradu još moćnije atomske bombe - kao što čine Pakistan i Iran - islamskom bi svijetu bilo daleko korisnije da se upusti u kritičko ispitivanje vlastita seksualnog morala i sputavajućih učinaka vlastitih kultura i društava, te u izradu prijedloga za promjenu.

Znanstveno i stručno istraživanje nužni su ali nedostatni preduvjeti za svladavanje kulturnih prepreka što sprečavaju promjenu stava većih razmjera. Gotovo sve knjige o islamu što ih pišu muslimani pedagoška su djela o tome kako se ponašati u skladu s Kuranom i hadisom, teološke studije koje donose malo što kreativnog ili novog. Osim njih postoje muslimanski ljubavni, politički i kriminalistički romani u kojima se uloga islama i proroka Muhameda pažljivo izbjegava, premda je njihova skrivena moralna poruka to da osoba treba slijediti vjerske propise, jer će u protivnom završiti veoma loše. Većini islamskih sapunica, emitiranih preko satelita širom svijeta, zajednička je ne samo loša gluma već i pristajanje uz islamski seksualni moral u odnosima između likova. Njihova je poruka da će, ako se uzmu zbog ljubavi, mladić i djevojka loše završiti; ako se uzmu jer su tako odlučile njihove obitelji, sve će završiti kao u bajci, s prekrasnim vjenčanjem, hrpama zlata i suzama radosnicama.

Umjesto te zaslađene vodice, međutim, ono što treba muslimanskoj kulturi su knjige, soap-opere, poezija i pjesme koje bi opisivale što se uistinu događa i satirizirale vjerske propise poput onih koje nalazimo u knjigama Običaji i moral Islama i Islamski odgoj, prevedenima s arapskog na nizozemski i distribuiranim u Nizozemskoj. Satira je nužno potrebna. Knjiga Pogled u pakao, koja nam opisuje što nas čeka na drugome svijetu, krajnje je zahvalan materijal za filmsku parodiju. Pojava filma kao što je Monty Pythonov Brianov život, ali s Muhamedom kao glavnim likom i u režiji nekog arapskog Thea van Gogha, pokojnog kontroverznog nizozemskog filmaša, značila bi veliki korak naprijed. Priželjkujem vidjeti Muhameda, zajedrio s njegovih devet žena, u filmu poput Ben Hura. Arapski pjesnici često misle da mogu pisati puno bolje od Shakespearea. No, ako je to istina, gdje su arapski Romeo i Julija? I gdje je marokanska Madonna koja pjeva Like a Prayer? je li redatelj poput Davida Pottera, u čijem

filmu Arapkinja ostavlja trag ruža na ovratniku iranskog generala, uopće zamisliv u islamskome svijetu?

Koraci k modernizaciji poduzeti su u Turskoj, Maroku, Indoneziji i drugdje, no prvaci modernizacije nailaze na veliki otpor kod muslimanske braće i sestara koji žele provesti još nekoliko stoljeća u kavezu za djevice. Rođeni zapadnjaci i sami imaju važan zadatak: moraju se oduprijeti iskušenju zaštite »uvrijeđenih« muslimana. Promicanje i, gdje god je to moguće, podupiranje progresivne kulture samokritike među muslimanima u interesu je islamskoga ali i zapadnoga svijeta. Islamski svijet nalazi se u velikoj krizi koja predstavlja i prijetnju za Zapad, prijetnju koja se ne sastoji samo u terorizmu nego i u migracijskim strujanjima i opasnosti od izbijanja građanskih ratova na Bliskom istoku - najvećem izvoru nafte za Zapad. Ta će se prijetnja umanjiti tek kad se muslimanski svijet reformira iznutra, uz pomoć Zapada. Reforma islamskoga svijeta u obostranom je interesu.

Četvrto poglavlje

Dajte nam našeg Voltairea

Svatko tko prati debate nakon 11. rujna - u novinama, na televiziji i u političkoj areni zacijelo je zamijetio nagli porast kritike islama posvuda na Zapadu. Glavno pitanje koje se postavlja jest je li islam u sadašnjem obliku uskladiv sa sustavom ustavne demokracije. Bi li islam trebao ući u razdoblje prosvjetiteljstva i modernizacije? Treba li islam svog Voltairea koji će pozvati muslimane da se oslobode praznovjerja, počnu se služiti umom a ne osjećajima te uvide, kao što je on uvidio 1800., da »Ništa nije više suprotstavljeno religiji i kleru od razuma i razboritog mišljenja.« I da »Vjerske istine nitko ne razumije bolje od onih koji su izgubili moć rasuđivanja.« Postoji li prosvijećeni musliman ili muslimanka koji bi mogli reći zajedno s Voltaireom: »Jedno je od praznovjerja ljudskoga duha smatrati nevinost vrlinom a ne granicom između neznanja i znanja.« Gdje je britka unutarnja kritika islama? Ili bi Zapad trebao slušati Voltaireov kritički glas i preispitati sebe i svoja moralna načela? Kao što je napisao Thomas L. Friedman, zapadnjaci bi na Arape i muslimane trebali primjenjivati jednako visoke moralne kriterije kao one koje pridržavaju za sebe.

U pokušaju da odgovorimo na pitanje o uskladivosti današnjeg islama i zapadne kulture, razborito je započeti usporedbom ta dva svijeta.

Islamski fundamentalizam i politički islam nisu se pojavili niotkuda. Njima je bilo potrebno plodno tlo u koje su mogli pustiti korijenje i koje im je omogućavalo rast, prije no što su pretvoreni u vrlo opasne oblike s kojima se suočavamo od 11. rujna. To plodno tlo stvoreno je načinom na koji se muslimani svakodnevno uče islamu u islamskome svijetu. Ma kolika raznolikost postojala u muslimanskoj zajednici, upravo je poučavanje islamu, i načinima primjene njegovih doktrina u svakodnevnom životu, ono što priprema tlo za rast fundamentalizma i, u krajnjoj liniji, terorizma.

Pisac Leon de Winter, najpoznatiji po svojoj tvrdnji da je u tijeku Treći svjetski rat, koji se vodi između Zapada i terorista, ukazuje na mnoštvo neprihvatljivih praksi u nekim islamskim zemljama. Iako ne dijelim njegovo mišljenje o Trećem svjetskom ratu, njegov opis islamskoga društva je nevjerovatno točan. Prvo i prvo, Winter daje izvrstan opis ideologije kojom su se napajali teroristi 11. rujna i njihovi sljedbenici. Njihov se religiozno-ideološki okvir sastoji od »snage i slabosti, dominacije i poniženja, vječnosti i prolaznosti, jasnoće i mraka«, i oni opravdavaju svoje čine pripisujući ih božanskoj pravdi.

Iz osobnog iskustva znam da je islamski svijet podijeljen prema strogoj hijerarhiji. Alah je svemoćan, dok je čovjek njegov rob i mora se pokoravati njegovim zakonima. Oni koji vjeruju onome što piše u Kuranu, koji vjeruju u Alaha i prihvaćaju Muhameda kao njegovog Proroka, nadmoćni su drugim religioznim narodima. Prakticirajući muslimani su »plemena Knjige« i stoga nadmoćni onima s iskrivljenim vjerovanjima i nevjernicima. Muškarci su nadmoćni ženama a djeca se moraju pokoravati svojim roditeljima. Ljude koji se ogrešuju o ta pravila mora se poniziti ili usmrtniti u Božje ime.

Život na zemlji je privremen. Vjernicima on pruža priliku da dokažu koliko se boje Boga kroz strogo vršenje dužnosti što ga imaju prema Njemu, kako bi im bilo udijeljeno mjesto na nebu. Nevjernici služe samo kao primjer kako ne treba živjeti. Halal (dopušteno) i haram (zabranjeno) dva su ključna pojma u svakodnevnom životu. Oni vrijede za sve muslimane, u svim dijelovima svijeta, i zahvaćaju sva područja života. Utvrđena pravila točno određuju kako treba misliti, osjećati, djelovati, što izbjegavati a što primjenjivati kako u privatnim tako i u javnim domenama muslimanskog života. Šerijat, iliti islamski zakon, nadmoćan je svakom ljudski uspostavljenom zakonu ili pravilu. A dužnost je svakog muslimana da slijedi šerijat što je moguće pomnije. Fundamentalisti izvlače korist iz tog očekivanja ukazujući, stalno nanovo, kako umjereni muslimani ne žive u skladu s islamskim naučavanjem.

Sve to mi muslimani učimo od vrlo rane dobi, od svojih roditelja, u džamijama i medresama (školama za proučavanje Kurana, koje su u mnogim zemljama pretvorene u škole za fundamentalističke islamiste). K tome, muslimanima u Europi i Sjedinjenim Državama

pruža se specijalna obuka u spisima autora poput Yusufa al-Qaradawija, kojeg neki smatraju umjerenim muslimanskim teologom i prikladnim partnerom za raspravu sa Zapadom. No, al-Qaradawijeva gledišta zapravo nisu nimalo umjereni. U knjizi Dopušteno i zabranjeno u islamu - namijenjenoj isključivo muslimanima na Zapadu - on tvrdi kako je islamska zajednica dužna stjecati vojničke vještine kako bi bila spremna obraniti se protiv Božjih neprijatelja i obraniti dostojanstvo islama. Prema al-Qaradawiju, muslimani koji odbiju to učiniti čine težak grijeh. Kasnije u tekstu on tvrdi kako su svi zakoni ljudskoga porijekla neprimjereni i nesavršeni, budući da su se oni koji su ih donosili ograničili na materijalnu ravan, zanemarujući moralne i vjerske zahtjeve. Nemusliman teško da može uvidjeti koliko ozbiljno ta tvrdnja potkopava zakonodavni proces u očima »pozapadnjačenih« muslimanskih čitalaca.

De Winter vjerodostojno opisuje praktično iskustvo islama kao svakodnevnu dramu u kojoj »povorke svetaca, duhova, anđela i demona igraju važne sporedne uloge. Konzervativni musliman tako prihvaća da su njegovi neprijatelji vjerojatno obdareni nadnaravnim moćima kojima neprestano kuju zavjere, a, dakako, prosječni musliman ne zna kako se tim moćima suprotstaviti.« U tom kontekstu, de Winter navodi izraelskog profesora Emmanuela Šivana, koji je proveo jedno istraživanje o fundamentalizmu: »Svijet napučen sablastima, duhovima mrtvih i dimovima (nevidljivim stvorenjima), od kojih su neki dobri a neki zli; svijet opčinjen magijom napasnog Sotone i njegovih zloduha, u kome sveci i anđeli, a ako je potrebno i čudesa, oslobađaju vjernika; svijet u kome je općenje s mrtvima (poglavito s umrlim članovima obitelji) svakodnevna pojava i u kome se prisutnost nadnaravnog smatra gotovo opipljivom stvarnošću.«

Kao muslimanka, prepoznajem te opise. Diljem svijeta muslimani su odgajani u sličnim vjerovanjima u nadnaravno. Sve je u svakodnevnom životu stavljeno u službu prekogrobnog života. Vrlo mali korak dijeli ta uvjerenja od vjere u mučeništvo kao metodu kojom se stječe mjesto u raju, nazora beskrajno udaljenog od razuma. Bilo bi vrlo zanimljivo ispitati u kojoj su mjeri praznovjerje i pomanjkanje zdravog razuma u prakticiranju islama povezani s

velikim odazivom na koji je Bin Ladenova ideologija naišla među muslimanima. On se naime obraća živopisnim fantazijama i maštanjima muslimana koji ne žele preuzeti odgovornost za svoje vlastito stanje i vlastite čine, i koji prebacuju krivnju za probleme svoje zemlje i vlastite probleme na vanjske »vlasti« - na Zapad, na Sjedinjene Države.

Mnoge medrese doje svoje učenike iracionalnom mržnjom prema Židovima i averzijom prema nevjernicima, a ta se poruka često pronosi i u džamijama. Židovi se dosljedno prikazuju kao podstrekači zla u knjigama, na vrpcama i u medijima. Iz vlastitog iskustva znam kako podmukli mogu biti učinci te dugogodišnje indoktrinacije: kad sam prvi put svojim očima vidjela Židova, bila sam iznenađena ugledavši ljudsko biće od krvi i mesa.

De Winter piše da aktualni bijes mnogih muslimana - koji je prouzročio snažne antiameričke osjećaje i spekulacije o zavjerama - ne proizlazi samo iz društvenoekonomske zaostalosti muslimana u usporedbi s kršćanima i Židovima. »Njihov bijes potječe i iz iracionalnog i konzervativnog vjerskog iskustva, u kojemu je Sotona živo biće.« Htjela bih proširiti de Winterovu tvrdnju i naglasiti da je ta vrsta vjerskog iskustva uobičajena ne samo među radikalnim muslimanima i fundamentalistima nego i među prosječnim muslimanima. Jedina je razlika u tome što fanatici ne staju na mržnji, već su je spremni provesti u djelo.

Svi se muslimani uče gledati na život na zemlji kao na ulaganje u drugi svijet pokoravanjem Božjoj volji i Njegovim zakonima. Vrijednosti zajednice - ponos i pokornost - daleko su važnije od pojedinčeve autonomije. Religija se ne smatra sredstvom kojim pojedinac daje smisao svom životu ali koje može odlučiti i ne upotrijebiti. Ona je bezuvjetna i sveprisutna. Od pojedinca se očekuje da prihvati svoju religiju i posveti se Bogu u skladu s doslovnim značenjem riječi islam: pokoravanje Božjoj volji.

Mnogi pojedinci koji su odrasli i žive u islamskim tradicijama, i koji naginju fundamentalizmu i radikalizmu, teže pasivnosti i fatalizmu. Prakticirajući musliman koji nastoji biti integrirani član zapadnog društva nalazi se u nezgodnoj situaciji. Muslimanski useljenik na Zapadu je suočen s izokrenutim svijetom.

Za razliku od islamskog društva, Zapad stavlja velik naglasak na neovisnost i osobnu odgovornost pojedinca, te na potrebu za ulaganjem u ovaj život. Mjerilo uspjeha nije pobožnost, već obrazovanje i zaposlenje. U zapadnim društvima ne vlada jedna jedina ideologija, nego više ideologija koje supostoje jedne pored drugih. U učinkovitoj demokraciji ustav se smatra važnijim od Božje svete knjige, ma koja ona bila, a Bog ima važnost samo u privatnom životu. Međuljudski odnosi i interakcije ravnaju se prema zakonima i propisima koje su donijeli ljudi a ne božanske sile, i koji se mogu mijenjati, prilagoditi ili zamijeniti novima. Svi ljudi su jednaki pred zakonom, čak i oni čiji način života odudara od načina života većine. Ženama se po zakonu pružaju jednake mogućnosti (iako u stvarnosti to nije uvijek tako). Homoseksualnost nije grijeh koji treba kazniti smrću, niti se smatra prijetnjom opstanku čovječanstva, već normalnim oblikom ljubavi. K tome, ljubav i seks nisu ograničeni na brak, već ih smije uživati dvoje ljudi uz uzajamni pristanak. Demokracija pruža slobodu da se izbjegne ili planira trudnoća te načine zaštite od spolno prenosivih bolesti.

Na Zapadu, muslimani mogu vidjeti da Židovi nisu čudovišta koja mrze islam, željna ratovati s njima, uništiti njihovu nadu i širiti strah, nego obični ljudi s vlastitom šokantnom poviješću u Europi - holokaustom. Na Zapadu, bogatstvo i neuspjeh nisu izrazi Božje volje nego ljudskog djelovanja. Društvo se može oblikovati; pojedinac može utjecati na svoje okruženje. A drugi svijet nema naročitu važnost. Svakom je slobodno vjerovati u njega, no ta se vjera ni na koji način službeno ili državno ne zahtijeva niti nameće. Mnogo od onoga što je zabranjeno u islamu na Zapadu se smatra vrijednim, dok se mnoge muslimanske dužnosti smatraju nazadnima.

Vrlo je malo muslimana uistinu sposobno zauzeti kritički stav prema svojoj religiji. Kritički umovi poput Afshina Elliana u Nizozemskoj i Salmana Rushdija u Engleskoj čine izuzetak. Umjesto samokritike, pruža nam se niz poricanja ili popis vanjskih činitelja i zavjera koje su »pravi uzroci« svega što je pošlo naopako u muslimanskom svijetu. Muslimani zauzimaju obrambeni stav, čak i prema kritikama islamista odgovornih za 11. rujna. A mnogi zapadni mislioci i političari pogoršavaju tu tendenciju izbjegavanja unutarnje refleksije tako što i sami izbjegavaju osvrnuti se na islam. Oni sa samozadovoljnom

nonšalancijom komentiraju: »Upravo je tako bilo i s nama. Crkva je vladala Zapadom u srednjem vijeku. Ne brinite, sve će na kraju biti u redu s islamom.« Oni ne znaju o čemu govore.

Današnji islam nije uskladiv s očekivanjima zapadnih država. Islamu treba prosvjetiteljstvo. Islamska društva još se uvijek hvataju u koštac sa srednjovjekovnim problemima (predrasude, sputavanje slobodnog mišljenja, praznovjerje) koji su potresali kršćanska društva prije nego što su reformacija i »doba razuma« preispitali temeljna načela. No malo je vjerojatno da će taj pokret nastati unutar islamskoga svijeta. Pisци, akademici i novinari koji javno iznose svoju kritiku prisiljeni su bježati na Zapad. Njihova su djela zabranjena u njihovim zemljama porijekla.

Što dakle zapadnjaci mogu učiniti? Na međunarodnoj razini, vođe poput Blaira i Busha moraju prestati tvrditi da je islam talac terorističke manjine. To nije istina. Islam je talac samoga sebe. Bilo bi daleko korisnije kad bi oni suočili Saudijsku Arabiju s činjenicom da su njezin represivan režim, njezin demografski pritisak i jednomno vjersko obrazovanje stvorili plodno tlo za ekstremiste. Proteklo je gotovo pet godina od 11. rujna, a ta pitanja gotovo da i nisu dotaknuta.

U Nizozemskoj i drugdje u Europi domaća bijela populacija može pomoći islamskoj manjini tako da ne podcjenjuje ozbiljnost aktualne krize islama. U suočavanju s bezuvjetnim stavovima prema Kuranu i nepogrešivosti proroka Muhameda, muslimanima na Zapadu mogu pomoći pitanja i kritike upućene islamu od 11. rujna naovamo. Treba se izvršiti veći pritisak na manjine kako bi se potpuno integrirale u svoje lokalne i državne kulture. Demokracije bi trebale promicati nekonformističke glasove i podupirati muslimanske disidente ne bi li se uspostavila protuteža jednostranoj, zaglupljujućoj religioznoj retorici koja svakodnevno podjarmljuje milijune muslimana.

Neka muslimanski Voltairei rade u sigurnom okruženju na prosvjećivanju islama, koje će voditi međunarodnom prosvjećivanju kada moć razuma i individualne odgovornosti oslobodi umove muslimana od bremena drugog svijeta, neprestanog osjećaja krivnje i iskušenja fundamentalizma. Tada ćemo naučiti biti odgovorni za vlastite probleme i domene u kojima zaostajemo. Dajte nam našega Voltairea.

Peto poglavlje

Što je pošlo naopako?

Moderni sukob kultura

Od imigranata se očekuje da usvoje određene norme i vrijednosti što tvore važne sastavnice zapadnog društva te da se ponašaju u skladu s njima. Rasprava što se vodi oko integracije razotkriva ponašanje muslimana koji ne ispunjavaju te norme, no često ne dotiče glavne uzroke njihova ponašanja. Zapadnjaci osuđuju mnogoženstvo, krvnu osvetu i zlostavljanje žena; žele unaprijediti obrazovanje i povećati zaposlenost; zapažaju uzročnu povezanost između nedovršenog školskog obrazovanja i kriminaliteta. A ipak, vrlo nerado raspravljaju o kulturnim i vjerskim pozadinama tih zala i problema. Spremno prelaze preko činjenice da uvriježeni običaji i ortodoksna vjerska shvaćanja koče integraciju.

Očito je da će »stari oblici i mišljenja« nastaviti utjecati na muslimane još dugo vremena. Ultrakonzervativni imami, dogovoreni brakovi s uvezenim partnerima, rastuće zanimanje za islamska naučavanja i gledanje fundamentalizmu naklonjenih televizijskih stanica pridonose tome. Zapadnjačka integracijska politika stoga bi se trebala usredotočiti na žaljenja vrijedan su-odnos između ograničenog kulturnog razvitka velikih dijelova muslimanske populacije i njihovog društvenog položaja.

Osnovna načela tradicionalnog islama, u spoju s drevnim običajima etničkih skupina, sukobljavaju se s osnovnim vrijednostima i normama zapadnog društva. Neusvajanje vrijednosti društva u zemlji useljenja, odnosno zadržavanje društvenih normi zemlje porijekla, uvelike objašnjavaju društvenu i ekonomsku zaostalost mnogih muslimana u Nizozemskoj. Oslanjajući se na radove triju autora - Karen Armstrong, Bernarda Lewisa i Davida Pryce-Jonesa - obrazlažem da je islamska vjera više od svih drugih sklona očuvanju predmodernih običaja i tradicija. U islamu su naime kultura i religija vrlo usko povezane, a kuranski stihovi opravdavaju mnoge prakse

koje su - u očima zapadnjaka - neprihvatljive. Misaoni svijet islama odraz je stagnacije u kojoj je ta religija zaglibila nekoliko stoljeća nakon svog rođenja.

Taj predmoderni mentalitet nastaviti će narušavati muslimansku integraciju na Zapadu. Ali postoje četiri različita modela za rješavanje integracijskih pitanja: političko-pravni model, (čisto) društvenoekonomski model, multikulturni model te društvenokulturni model. U većoj ili manjoj mjeri, svaki od njih uzima u obzir kulturno-religijsku pozadinu muslimanskih imigranata.

DRUŠTVENA RELEVANTNOST

Dakako, imigranti iz Starinama, s Antila, iz (kršćanske) Gane i Kine (da imenujemo samo nekoliko skupina) također nailaze na probleme, no muslimani se suočavaju s vrlo specifičnim poteškoćama koje proizlaze iz religije i kulture kad je riječ o prilagodbi modernim, zapadnim društvima. Radi se o »religiji kao kulturnooblikovnom činitelju, sa sustavom vrijednosti i morala izvedenih iz ideja o Božanskoj Istini te, na temelju toga, o zajednici kao prirodnoj preslici višega moralnog poretka.« Smanjenje broja mladih muslimana koji pohode džamiju nipošto ne znači da se ti mladići ne smatraju muslimanima. Za mnoge neprakticirajuće muslimane bit identiteta, vrijednosni sustav i moral ostaju islamski.

Muslimani u Nizozemskoj i drugim zapadnoeuropskim zemljama su imigranti iz Turske i Maroka koji su uspjeli naći posao i osnovati obitelj u zemlji useljenja. Godine 2000. te nizozemske zajednice brojale su 309 000 odnosno 262 000 registriranih pripadnika. K tome, u prošlom desetljeću došlo je do znatnog priljeva tražitelja azila iz Iraka (38 000), Somalije (30 000), Afganistana (26 000) i Irana (24 000). Procjenjuje se da je 2000. u Nizozemsku došlo sveukupno 35 000 ljudi iz Pakistana, Tunisa i Alžira. Kao posljedica obiteljskog okupljanja i rađanja djece, očekuje se dramatični porast tih zajednica u sljedećih nekoliko desetljeća. Nekoliko činjenica:

- Muslimani danas tvore najveću ideološku kategoriju u imigrantskoj zajednici. Izraženo brojkama, 736 000 muslimana. Većina muslimana i dalje je snažno vezana za vlastite zajednice i uvelike preferira brakove sa stranim islamskim partnerima (gotovo tri

četrvtine turskih i marokanskih brakova), u usporedbi s malim postotkom brakova s domaćim nizozemskim stanovništvom (vjerojatno manje od 5%). »Velika većina, osobito došljaci iz islamskih zemalja, ne konvergira... Njihov demografski profil je tradicionalan, a naročito je zabrinjavajuće da se prva i druga generacija u tom pogledu gotovo uopće ne razlikuju.« To očuvanje starih običaja (kao što su rani brak i roditeljstvo) u modernom društvu postaje bitnom preprekom društvenoj pokretljivosti i integraciji. A djeca iz tih obitelji poći će stopama svojih slabo obrazovanih ili posve neobrazovanih roditelja. »Dakako, društvena pokretljivost uvelike ovisi o određenom vremenskom periodu posvećenom obrazovanju, što je u proturječju s ranim brakom i roditeljstvom.«

- Muslimani u Nizozemskoj žive uglavnom u siromašnim četvrtima velikih i srednje velikih gradova. U pravilu su slabo obrazovani. Većina Turaka i Marokanaca dolazi iz najnižih društvenoekonomskih slojeva u svojim zemljama porijekla. Dobar dio tražitelja azila jedva da ima ikakvo obrazovanje. Prekid školovanja je dosta učestao među muslimanskom djecom. Čak i djevojke koje uspiju dobiti pristup visokom obrazovanju njihove obitelji prisiljavaju na udaju, zbog čega nerijetko moraju prekinuti obrazovanje. Nezaposlenost među muslimanima još je uvijek dva do tri puta veća nego među domaćim stanovništvom. Oni koji imaju posao često rade u područjima podložnim ekonomskim fluktuacijama poput maloprodaje i dostave. Njihova ovisnost o socijalnoj skrbi je razmjerno velika. Stopa kriminala je ogromna. Frank Bovenkerk i Yucel Yesilgoz te brojke čak nazivaju alarmantnim.

- Od napada 11. rujna i izbornih rezultata 15. svibnja 2000. (parlamentarnih izbora u Nizozemskoj, čije je središnje pitanje bila integracija manjina i muslimana u nizozemsko društvo), pitanje o muslimanskoj integraciji postalo je urgentnije. Ton rasprave postaje ozbiljniji, a mediji posvećuju znatnu pozornost radikalnoj političkoj dimenziji islama, kojoj su muslimani u Nizozemskoj, kao i drugdje na Zapadu, po svemu sudeći naklonjeni.

SVIJET ISLAMA

U nastojanju da shvate islam, istraživači često odjeljuju religiju od njenih društvenih izvora. Oni opisuju teološku raznolikost u islamu, prepričavaju povijest islamske filozofije ili prikazuju islam kao duhovno unutarnje putovanje. Gotovo nitko ne analizira izvore te svjetske religije iz sociološke perspektive.

To nije neobično, s obzirom na to da je islam sve donedavno bio slabo prisutan u Zapadnoj Europi i da je bio predmetom istraživanja tek uskog kruga klasičnih orijentalista čija otkrića nose pečat njihovih metoda i osobnih interesa. Sociološka istraživanja islama od etabliranih muslimanskih akademika također su krajnje rijetka.

Lewis i Pryce-Jones govore o tri usko povezana obilježja misaonog svijeta tradicionalnog islama. Prema njima, vjersko-kulturni identitet muslimana karakteriziraju:

- Hijerarhijsko-autoritarni mentalitet: »Šef je svemoćan; ostali mu se mogu samo pokoravati.«

- Grupni identitet: »Skupina uvijek ima prednost pred pojedincem«; osoba koja ne pripada klanu/plemenu je sumnjiva, ili je se, u najboljem slučaju, ne uzima ozbiljno.

- Patrijarhalni mentalitet i kultura sramote: žena ima reproduksijsku funkciju i mora se pokoravati muškim članovima obitelji; u protivnom nanosi sramotu obitelji.

Islamski identitet (nazor na ljudski rod i svijet) temelji se na skupinama, a njegovi ključni pojmovi su čast i obeščašćenje, odnosno sramota. »Čast« je usko povezana sa skupinom. Relevantne skupine su, redom veličine, obitelj, klan, pleme te, konačno, zajednica vjernika (umma).

U zajednici vjernika, činjenica da se osoba deklarira muslimanom dovoljna je da ju drugi muslimani smatraju bliskijom od bilo kojeg nemuslimana. Muslimani se osjećaju emotivno povezanim sa svojom ugnjetenom braćom i sestrama u drugim krajevima svijeta. Kada neka muslimanska skupina - gdje god bilo - pali ili je ugnjetena (Kašmir, Palestina), zajednica vjernika obično se opisuje kao ranjeno tijelo što krvavi.

U plemenu ili rasi, osoba iz istog područja ili zemlje bliskija je od bilo kog drugog iz koje god strane zemlje. To ne znači nužno da su iste nacionalnosti (moderni pojam). Turski se Kurd osjeća srodnim s

Kurdom iz Irana ili Iraka, a ne osjeća se srodnim - zbog duge povijesti rata i neprijateljstva - sa svojim turskim susjedima.

U obitelji i (pod)klanskim krugovima, izvor časti je imati što je moguće više sinova. S tog se razloga muškarci često žene u ranoj dobi i imaju više žena. Podčinjeni položaj žena posljedica je kulturne težnje da se ima što više sinova. Dva su razloga za to.

Prvo, djeca uvijek preuzimaju ime od oca a nikad od majke (tj. ime njezinog oca). Uda li se žena za nekog izvan podklana i rodi li mu djecu, ona služi interesima suparničkog podklana. Zbog nepovjerljivosti prema konkurentskim (pod)klanovima (nikad se ne zna, oni bi mogli ojačati i postati agresivniji i napasti naš), uobičajeno je poticati brakove među članovima obitelji. Želja da se ima velik broj sinova može dovesti do neobuzdanog demografskog rasta. K tome, brak s članovima obitelji podrazumijeva ozbiljne zdravstvene rizike za dijete.

Drugo, žena može okaljati čast svog oca, a time i njegovog klana, izlažući se nerijetko zastrašujućim reperkusijama. Ona to može učiniti ako izađe iz kuće nedolično odjevena ili ako izađe s momkom s kojim nije u braku. Kazne uključuju verbalna upozorenja, fizičko zlostavljanje, izopćenje, pa čak i ubojstvo. U svakom slučaju, nakon toga nijedan je muškarac neće htjeti uzeti za ženu. Ne samo da obitelj gubi status već žena postaje financijski teret. Njena prisutnost u roditeljskom domu stalni je podsjetnik na sramotu koju je nanijela obitelji i klanu. Drugim riječima, pojedinac je potpuno podčinjen kolektivu. Svako dijete mora ovladati društvenim vještinama svojstvenim kulturi sramote, usredotočenoj na pojmove časti i obeščaćenja. Tu nema mjesta za vrijednosti kao što su sloboda i individualna odgovornost. Prvo pravilo kojem se dijete mora pokoravati jest poslušnost starijim članovima obitelji. Osim toga, dječake se od vrlo rane dobi uči da vraćaju milo za drago. Agresivno ponašanje je funkcionalno u toj kulturi i služi svrsi, naime izbjegavanju javnog poniženja.

Ta predmoderna kultura uvelike je podudarna s pojmom »Općeljudskog obrasca«/»General Human Pattern« (GHP), obrasca koji se može naći u svim društvima u određeno doba u prošlosti, osim u današnje. U tom obrascu, koji je razradio nizozemski filozof Jan Romein, čovjek se osjeća dijelom prirode; on je želi iskorištavati,

no pritom ne osjećajući nesavladivu potrebu da pronikne u njezine tajne. GHP um razmišlja na osobit način: konkretan a ne apstraktan; koristi se slikama a ne pojmovima. Svjesna organizacija i planiranje za njega imaju daleko manju važnost i ulogu nego u modernim društvima. U GHP umu, moć i vlast su apsolutne i neprikosnovene. Tko god se suprotstavi vlastima bit će kažnjen. Naposljetku, rad kao nužna funkcija u društvu u tom se misaonom sklopu ne smatra blagoslovom, nego prokletstvom i bremenom. Nerad je luksuz za kojim svatko žudi ali koji je namijenjen tek malobrojnima.

ISLAM I PLEMENSKI MENTALITET

Islam je nastao u plemenskom društvu. Islamski monoteizam označio je oštar raskid s politeizmom koji je dotad prevladavao na Arapskom poluotoku. Muhamedovo pleme nadahnjivalo se novom vjerom u svojoj neumornoj borbi za prevlašću nad okolnim plemenima. Muhamed je propovijedao milosrđe: jednom osvojena, plemena se ne bi podvrgavala ropstvu ako bi se obratila na islam i pridružila bici protiv nevjerničkih plemena. To je muslimanskoj religiji dalo naglašeno ekspanzionistički karakter: ona pridaje veliku važnost osvajanju i obraćenju onih koji ne vjeruju u Alaha. Islam je preuzeo neke predislamske duhovne običaje kao što su molitva, post i davanje milostinje. Odnos između Muhameda i njegovog boga je vertikalni: Bog je svemoćan, Jedini, dok se Muhamed samo pokorava njegovim zapovijedima. Odnos između Muhameda i njegovih sljedbenika je jednostavan i analogan potonjemu: Muhamedova volja je zakon.

Kuran propisuje idealno društveno uređenje s pomoću pravila čija je prvotna svrha bila unijeti red u onodobnu plemensku anarhiju, s njenim krajnje silovitim bitkama protiv i između raznih klanova i plemena. U knjizi Zatvoreni krug, David Pryce-Jones opisuje kako je funkcionirao taj plemenski sustav, U začaranu krugu nasilja, jedno je pleme pokušavalo zavladatai nad drugima, što je značilo da je postojala neprestana borba za moć unutar plemena, klana i obitelji. Na čelu svake obitelji, klana ili plemena stajao je jedan čovjek. Taj je poglavar često stjecao poziciju lukavstvom i nasiljem. Na primjer, Muhamed je uspio navesti određen broj plemena da prihvate važne

političke i društvene (a onda i ekonomske) propise koji su podupirali središnje vrednote plemenskog načina života, kao što su očuvanje plemenske časti i preraspodjela vlasništva. Ti su zakoni pružili trajno rješenje za probleme između suparničkih plemena i prisilili ih da se udruže. Borba se nastavila, ali odsada samo s plemenima izvan islamskog kruga.

Stoga nije nimalo neobično da mnogi od Kuranom uspostavljenih zakona na prvo mjesto stavljaju društveni mir skupine, koji podrazumijeva visok stupanj društvene kontrole. Mnogi od tih zakona odnose se na čast muškarca, njegove obitelji ili njegova klana. Suprotnost časti je obeščaćenje, tako da muškarac svim silama nastoji sačuvati svoju čast i izbjeći sramotu. Laži i zaobilaženje istine igraju važnu ulogu u toj kulturi sramote i časti; zanemarivanje ili izričito poricanje onoga što se zapravo dogodilo u njoj su uobičajene prakse. Plemenska kultura ima visokorazvijen osjećaj za nepovjerenje, ne samo prema autsajderima nego i prema članovima vlastite obitelji ili klana.

USPON I PAD ISLAMA

Islam je ujedinio neka arapska plemena, duboko uronjena u anarhiju, u svjetsku civilizaciju. U sedmom stoljeću, muslimani su osvojili Siriju, Palestinu, Egipat i preostali dio sjeverne Afrike te su počeli prodirati na Iberski poluotok. Činilo se da ništa ne može zaustaviti širenje nove religije. Tijekom uspona islama, jedina civilizacija s usporedivom razinom i razmjerima bila je Kina. No Bernard Lewis razlikuje kinesku civilizaciju od islamske jer je ona bila ograničena na jedno područje i jednu rasnu skupinu. Muslimani su stvorili multietničku, višerasnu i univerzalnu svjetsku civilizaciju". A ipak, danas, u usporedbi s kršćanskim Zapadom muslimanski je svijet postao siromašan, slab, razdražljiv i neuk.

Prema Lewisu, pitanje »Što je pošlo naopako?« uglavnom se pretresa ili sa sekularnog ili s društveno-psihološkog stanovišta. Sekularisti stavljaju ulogu religije u islamskome društvu u središte rasprave i tvrde da je ekonomsko i kulturno prvenstvo Zapada posljedica odvajanja Crkve od države te ustanovljenja civilnog društva ustrojenog prema sekularnim zakonima. Drugi se, osobito

feministički krugovi, usredotočuju na seksizam i inferioran položaj žena u islamskome društvu. Ti problemi ne samo da lišavaju islamski svijet talenata i snaga polovice njegove populacije već i štete njegovoj vlastitoj djeci ostavljajući je na brigu nepismenim, podjarmljenim majkama.

»Produkti takvog obrazovanja...po svoj će prilici izrasti u arogantne ili pak krajnje pokorne pojedince, nepodobne za slobodno, otvoreno društvo,« veli Lewis. S druge strane, sve veći broj muslimana kao odgovor na pitanje »Što je pošlo naopako?« tvrde da ih je snašlo zlo jer su zapostavili božansko naslijeđe islama. Taj suviše jednostavan odgovor koban je za daljnji ekonomski razvoj budući da podrazumijeva povratak uvelike imaginarnoj prošlosti do kakvog je došlo tijekom Iranske revolucije i drugih fundamentalističkih pokreta i režima u muslimanskim zemljama. U usporedbi s time, sekularni demokratski sustav pruža više mogućnosti. Neki povjesničari, među kojima i Lewis, optimistično gledaju na Tursku Republiku Kemala Atatiirka. Drugi, uključujući Pryce-Jonesa, nisu toliko optimistični s obzirom na pitanje u kojoj mjeri ljudi koji su se naviknuli na život u plemenskom društvu uistinu shvaćaju (ili mogu shvatiti) sekularizam i druga zapadnjačka postignuća.

Lewisovo stajalište je nedvosmisleno. Podnaslov njegove knjige, Sukob između islama i modernosti na Bliskom istoku, znakovit je. Ljudi koji su napustili islamsku civilizaciju nisu dokraja prošli kroz uznemirujući, mučan ali u konačnici oslobađajući proces modernizacije poput svojih susjeda i suparnika na kršćanskome Zapadu. Lewis ukazuje na to da silazna spirala mržnje i resantimana, bijesa i samosažaljenja, siromaštva i ugnjetavanja može biti rezultat odbacivanja modernosti, no on se nada da će muslimani uložiti svoje talente i snagu u postizanje zajedničkog cilja, te da će jednoga dana islamske nacije još jednom postati važnom civilizacijom.

U tom pogledu, Lewis je optimističniji od Pryce-Jonesa. Lewis zahtijeva od muslimana da odustanu od svojih temeljnih vrijednosti, od tekovina koje prenose u naslijeđe svojoj djeci, uključujući patrijarhalnu obiteljsku strukturu i misaoni sklop opsjednut čašću i grupnom slikom o sebi. No, kao što tvrdi Pryce-Jones, to su upravo obilježja koja definiraju pleme, osobine koje ga čine tako strogo

zatvorenom zajednicom. Te plemenske vrijednosti i s njime povezan osjećaj identiteta toliko su duboko ukorijenjeni da su ljudi koji ih gaje postali slijepi za njihove katastrofalne dugoročne posljedice. Bezuvjetno prihvaćanje tih vrijednosti prolongiraju neprestano ponavljani procesi, koji su ozakonili predmoderna shvaćanja pozivajući se na kuranske tekstove. Ideje i običaji Muhamedova plemenskog društva izravno se usvajaju u današnjemu industrijskom i urbanom društvu, potpuno zanemarujući njihov historijski kontekst.

Povjesničarka Karen Armstrong smatra da su u prošlosti muslimani uspješno pokazali kako umiju odijeliti razum i vjeru. Na kraju krajeva, muslimani su nekoć imali velike filozofe i stvorili su svjetsku civilizaciju. Ona osjeća da problem ne počiva toliko u samim muslimanima i njihovoj religiji koliko u stavu Zapada prema muslimanskim zemljama. Imperijalizam i supremacija Sjedinjenih Država kao trgovačke sile lišili su muslimane mogućnosti da se uhvate u koštac s vlastitim problemima.

Lewis je skeptičniji. On priznaje da su od 19. stoljeća Britanci i Francuzi postupno uspostavili političku i ekonomsku vlast nad islamskim narodima. To je izazvalo određene temeljne kulturne promjene, kao što je migracija u gradove u 20. stoljeću. On ne niječe ni da je taj razvoj preobrazio živote muslimana, kako u pozitivnom tako u negativnom smislu. On priznaje da Amerikanci štite regiju iz strateških interesa (osiguranje stabilne opskrbe naftom). A ipak, prema Lewisu, ništa od toga nije stvarni uzrok pomanjkanja napretka u islamskim zemljama. To su prije posljedice, upravo kao što je mongolska invazija u 13. stoljeću bila moguća samo zato što je islamsko carstvo u to doba bilo oslabljeno iznutra.

I Lewis i Pryce-Jones glavni razlog tog nazatka nalaze u nesposobnosti muslimana da uspostave demokratske institucije i zaštite prava na individualnu slobodu, stave vrijednosti znanstvenih spoznaja i vjerske mudrosti u perspektivu (znanstveno istraživanje često se mora prekinuti ako se smatra da ugrožava vjerske dogme) te ponište društvene i psihološke posljedice podjarmljivanja žena. Iako ne tvrde izričito da je islam kao religija uzrok tragične situacije u velikom dijelu islamskoga svijeta, njihovo istraživanje ukazuje na to da dominantnost vjerske prakse u muslimanskom svijetu (među

pravovjernim sljedbenicima i fundamentalistima) predstavlja ozbiljnu prepreku društvenom napretku i emancipaciji za sve muslimane.

U srpnju 2002. Razvojni program Ujedinjenih Naroda objavio je »Izvještaj o ljudskom razvoju u arapskom svijetu«, tematski pregled očekivanog trajanja života, razine obrazovanja te životnog standarda stanovnika dvadeset dvije islamske zemlje. Izvještaj potvrđuje teoriju koju su iznijeli Pryce-Jones i Lewis: duboko ukorijenjeni nedostaci stoje na putu ljudskom razvoju. Prema njemu, regija je žrtvom »triju ključnih nedostataka koji se mogu smatrati određujućim obilježjima«:

- nedostatak slobode
- obesnaženost žene
- pomanjkanje sposobnosti ili znanja

SUDBINA LJUDI

Kako ljudi žive u predmodernoj odsutnosti napretka? Njihova je reakcija predstavljena takozvanim »trokutom mase«. Pored njega postoji i »moć« »trokuta elite«, o čemu će biti riječi odmah potom. Stvarnost je, naravno, daleko složenija; kategorije se preklapaju.

U skladu s plemenskom kulturom, vlast u zemljama porijekla muslimanskih imigranata (s važnom iznimkom Turske) koncentrirana je u trokutu koji se sastoji od političkog vođe na vrhu (bilo predsjednika ili kralja), nakon koga slijedi vojska i, često, svećenstvo ('ulema). Ta se tri sektora (više-manje) međusobno podupiru. Njihovi članovi često dolaze iz istoga obiteljskog klana ili plemena, ili su povezani bračnim vezama. Njihova se moć djelomice temelji na tim odnosima. Za te ljude na vrhu islam je oruđe, sredstvo za konsolidiranje postojeće ravnoteže moći. U državama poput Egipta, Iraka i Sirije svjetovne vlasti nadziru vjerske vođe, i u njima postoji državna religija. Politički i vojni vođe imaju potpunu vlast nad službenim sredstvima prinude (u odsutnosti nezavisne sudbene vlasti), svim izvorima državnog dohotka (porezi i trgovina), medijima (radio, televizija, novine) te privredom. Rezultat je sveopća društvena stagnacija.

Trokut mase predstavlja različite načine na koje ljudi reagiraju na tu stagnaciju.

Korupcija i apatija. Samo mali dio stanovništva ima pristup javnim službama preko klana ili plemena; taj dominantan sloj izvlači korist iz sveopće korupcije u javnoj službi i poslovnoj zajednici, a uzima i jedan dio novčane pomoći zapadnih zemalja i međunarodnih organizacija, bogateći se i nerijetko se služeći podmićivanjem i ucjenjivanjem. Ostatak stanovništva pokušava prihvatiti tu situaciju, budući da nikad nije poznao nikakvu drugu.

Uspon fundamentalizma. Taj svakim danom sve veći dio stanovništva ne prihvaća postojeću ravnotežu moći. Fundamentalisti posvuda uživaju sve veći ugled, čak i među visokoobrazovanim stručnjacima (odvjetnicima, liječnicima itd.). Oni su razočarani u svjetovne ideologije kao što su liberalna demokracija, nacionalizam i komunizam. Fundamentalisti smatraju da sve društvene i ekonomske nevolje - »što je pošlo naopako« - proizlaze iz sveopćeg zanemarivanja islamskih vrednota i mjerila. Islamsko bratstvo, Bin Ladenova Al Qa'ida, Erbakanova organizacija Milli Gorus u Turskoj optužuju osobito Sjedinjene Države što podupiru tiraniju u njihovoj zemlji. U nekim zemljama, fundamentalisti se prikazuju kao jedina autentična opozicijska skupina u islamskome svijetu, iako, dakako, mnoge od tih zemalja imaju i demokratske i/ili svjetovne opozicijske stranke. Moć fundamentalista temelji se na gorljivoj misionarskoj aktivnosti, mržnji prema državno priznatim klericima, očajničkoj sili (terorizam i mučeništvo) te vlastitim vjerskim središtima, kao što je Sveučilište Al-Azhar u Egiptu.

Značajna unutarinja i vanjska emigracija. Najveće žrtve društvene stagnacije su seljaci. Velik dio seoske populacije iskorijenjen je i prisiljen tražiti posao u gradovima, gdje je osuđen na bijedne plaće i ropske poslove; nerijetko moraju prihvaćati okrutne, ponižavajuće ponude u društvu u kojem vladaju čast i sramota. Često su neobrazovani ili čak nepismeni. I mnogi drugi slojevi bez odgovarajućeg plemenskog ili klanskog statusa (trgovci, privrednici, niži javni činovnici itd.) osuđeni su na siromaštvo.

Mali dio seoskih populacija počeo je pristizati u Zapadnu Europu u potrazi za poslom počevši od šezdesetih godina 20. stoljeća. Mnogi su napustili svoje rodne zemlje bježeći od građanskog rata i gladi. Razmjerno mali broj izbjeglica došao je u Europu zatražiti azil ili dozvolu boravka iz humanitarnih razloga. Velika većina - milijuni -

izbjeglica žive u susjednim zemljama u Africi i na Bliskom istoku, obično u kampovima pod upravom Vijeća za ljudska prava UN-a (UNHRC).

Izveštaj o ljudskom razvoju u arapskim zemljama pokazuje da bi mnogo pojedinaca u islamskome svijetu vrlo rado emigriralo u neku od bogatih zapadnih zemalja.

MUSLIMANSKA ZAJEDNICA U NIZOZEMSKOJ

Većina muslimana koji žive u Nizozemskoj (Turaka, Marokanaca i tražitelja azila) nisu ciljano došli u Nizozemsku, nego su se ondje našli iz nužde. Uglavnom su došli iz ruralnih krajeva, gdje još uvijek vladaju plemenski običaji.

Definiramo li kulturu kao skup znanja, simbola, običaja, ideja, vještina i pravila ponašanja što zajedno tvore zajednicu, kulturni izrazi većine muslimana još su na pred modernom stupnju razvoja. Njihovu kulturnu pozadinu karakteriziraju tri važna činitelja. Prvo, autoritarni mentalitet utemeljen na strogoj hijerarhiji; drugo, patrijarhalna obiteljska struktura, u kojoj žena ima reproduktivnu funkciju i gdje se od nje očekuje da se pokorava muškarcima u obitelji; ako to odbije učiniti, nanosi sramotu cijeloj obitelji. Treće, skupina je u središtu pažnje; skupina se uvijek pretpostavlja pojedincu; društvena kontrola je veoma snažna, a žestoka obrana časti skupine njene pripadnike čini opsjednutim izbjegavanjem sramote pod svaku cijenu, što dovodi do toga da laganje ili jednostavno poricanje stvarnih činjenica postaje pravilom. Tradicionalni način razmišljanja pun je fosiliziranih religijskih pojmova.

Za očekivati je da to stvara ozbiljne poteškoće pri integraciji na svim društvenim razinama, uključujući radno mjesto. Na primjer, marokanski poslovođa velike robne kočee koji naređuje svojim pomoćnicima što da rade tako što im prijeti ili ih verbalno zlostavlja postupa u skladu s kriterijima svoje skupine (kulture). On na taj način uspostavlja autoritet i brani svoju čast; rukovođenje »pozitivnim savjetovanjem« bio bi znak slabosti. U marokanskoj kulturi započinjete rečenicu s »Biste li molim vas...« samo kad se obraćate nadređenom, a nikad ako se obraćate nekom nižeg društvenog

ranga. Nizozemski poslodavci međutim imaju drugačiji referentni okvir; za njih je Marokančevo ponašanje neadekvatno i neprihvatljivo. Ako se on odbije prilagoditi, usvojiti vrijednosti nizozemskog osoblja, neće se moći snaći na poslu i bit će otpušten.

Takve su situacije svakodnevna pojava. One su uzrok velikog uzajamnog nerazumijevanja i nepovjerenja, a katkad rezultiraju time da se muslimani žale na »diskriminaciju« a poslodavci daju izjave tipa »dosta mi je Marokanaca«. Za muslimana u Nizozemskoj, autoritarni pristup je osuđen na propast. Sporazumijevanje s drugima i slijeđenje vlastitih interesa ugrađeni su u nizozemski društveni kod; on uzima u obzir individualna prava i interese suradnika. Muslimanski došljak mora stvoriti individualni identitet izvan grupnog i udaljiti se od tradicionalne kulture časti i sramote. Umjesto da na sebe gleda »tuđim očima« (čast i sramota), on mora razviti stabilne unutarnje orijentire kako bi se snašao i preživio u modernome zapadnom društvu.

Druga opća poteškoća pri integraciji tiče se muško-ženskih odnosa. Duboko patrijarhalni muslimanski kriteriji u zapadnom se društvu čine krajnje neadekvatnim, zastarjelim i ponižavajućim. Kult djevice/kurve, pritisak da se ima što više sinova, obrezivanje djevojaka (koje se uglavnom opravdava vjerskim razlozima), dogovoreni brakovi - proizvodi su mentaliteta časti. Kao skupina, muslimanke kao i muslimani moraju napustiti te prakse i svoje temeljne vrednote ako žele uspjeti na Zapadu. U protivnom, emancipacija muslimana ne može uistinu započeti. Ili, kako je to izrazio nizozemski ekonomist Arie van der Zwan, »taj jaz između izoliranog svijeta ne-zapadnih imigranata i društva u koje su dospjeli ne može se razmatrati odvojeno od stagnacije u njihovim zemljama porijekla. Većina ih naime [još uvijek] dolazi iz islamskoga svijeta, a u međunarodnoj se literaturi sve češće postavlja pitanje zašto je taj svijet propao: 'Što je pošlo naopako?' Islamski je svijet slabo uznapredovao u znanosti, kulturi ili ekonomiji od 18. stoljeća, dok je nekoć davao bitan doprinos u tim područjima.«

Der Zwanova tvrdnja osobito je korisna jer obuhvaća ujedno međunarodni kontekst (stagnacija kao poticaj na emigraciju) i nacionalnu dimenziju (kulture poteškoće tijekom integracije što predstavljaju prijetnju društvu zemlje useljenja). U svome članku on

raspravlja o činiteljima koji su doveli do emigracije ali i do činjenice da se muslimani ne odriču vrednota i kriterija koji su »neprikladni« u modernome društvu.

U početku, nizozemski političari i tvorci politika u priljevu stranih radnika iz muslimanskog svijeta (Maroka i Turske) vidjeli su privremenu pojavu. Te su pridošlice bile »gostujući radnici«. I sami su muslimani imali slično gledište, misleći da su došli na Zapad samo na određeno vrijeme, zaraditi novac s kojim će moći izgraditi budućnost kad se vrate kući. Kada je postalo jasno da se muslimani, poput drugih ne-zapadnih imigranata, za stalno nastanjuju u Nizozemskoj, počelo se raspravljati o tome na koji način integrirati te ljude u nizozemsko društvo. Postoje četiri različita gledišta u toj raspravi, koja se tiču svih zapadnih demokracija.

POLITIČKOPRAVNO GLEDIŠTE

Kako bi postali punopravni članovi nizozemskog društva, došljaci s trajnim boravkom trebali bi imati jednaka društvena i politička prava ali i dužnosti kao domaće stanovništvo. Jednom kad ispune taj političko-pravni uvjet, imigranti bi trebali moći sudjelovati u svakom aspektu društva bez daljnjeg uplitanja vlade, koja međutim i dalje pridaje veliku važnost borbi protiv diskriminacije i rasizma.

Poteškoća s tim gledištem sastoji se u postojanju jaza između formalnih prava imigranata i zbiljskog procesa njihova udomaćivanja i postajanja punopravnim članovima društva. U praksi, vrlo se malo imigranata služi svojim civilnim i političkim pravima. Njihovo je učešće na izborima, na primjer, katastrofalno nisko. Kao posljedica ograničena upoznavanja s nizozemskim društvom, i njihova je svijest o individualnim pravima također ograničena.

Paradoksalno, u praksi, formalnim se pravima koristi kako bi se postiglo ono što je suprotno integraciji, naime kako bi se zajednica odijelila od ostatka društva na osnovi religije (etniciteta). Najtragičniji primjer toga jest vladin sustav potpore specijaliziranim islamskim školama. Lakoća s kojom imigranti ostvaruju društvene olakšice ima i svoje nedostatke, od kojih je jedan činjenica da je mnogo imigranata postalo trajno ovisno o državnoj potpori.

Političko-pravni pristup temelji se na nizozemskoj nacionalnoj povijesti istkanoj od stoljetnih političkih napetosti između raznih kršćanskih i sekularnih skupina. On ne uzima u obzir izvorni svjetonazor muslimana u Nizozemskoj. Zbog goleme razlike između mentaliteta muslimanskih imigranata s jedne strane i nizozemske populacije s druge, taj pristup samo perpetuira spomenute probleme. Radikalni muslimani odbijaju stopiti se s domaćim stanovništvom kao što su to naposljetku učinili rimokatolici i druge sljedbe u povijesti. Radikalni muslimani suprotstavljaju se samome sustavu. Radikalni muslimani žele uništiti cjelokupan sustav.

DRUŠTVENOEKONOMSKO GLEDIŠTE

Iz ovog gledišta, imigranti iz nenapadnih zemalja određuju se kao ugrožena skupina. Država ima za cilj donijeti zakone koji bi im pružali jednake obrazovne mogućnosti, jednake mogućnosti zaposlenja i zarade, zdravstvene skrbi i stanovanja. Nepogodnosti skupine smatraju se međutim isključivo društvenoekonomskim, a ne nusproizvodima kulture ili religije.

Prednost ovog pristupa je da on, uzima u obzir različite načine na koji su imigranti isključeni iz društva, u onome što zovemo »slijepom« segregacijom. Na primjer, velik broj imigranata u rubnim područjima praktički je segregiran u »crnim« školama, dok većina djece nizozemskog etniciteta pohađa »bijele« škole. No kao i u slučaju prethodnog, nedostatak ovog pristupa je što se on temelji na specifičnim okolnostima nizozemske društvene povijesti, a osobito na borbi između rada i kapitala te ustanovljenju socijalne države nakon Drugog svjetskog rata. Nizozemska radnička klasa potom se emancipirala i pretvorila u građansku srednju klasu. S druge strane većina muslimana u Nizozemskoj dolazi iz posve drukčijih sredina, u kojima vlada institucionalizirana nejednakost, iz čega proizlaze dvije glavne mane tog pristupa. Prvo, on vodi viktimizaciji budući da odgovornost za hvatanje u koštac s problemima u potpunosti prebacuje na vanjske činitelje (vladu, nizozemsko društvo); drugo, skupini daje negativnu sliku o sebi i potiče nepovjerljiv stav prema vanjskome svijetu. To izaziva napetosti između dviju strana i dovodi do uzajamnih okrivljavanja.

K tome, pogodnosti nizozemske socijalne države kao što su socijalno osiguranje i subvencija stanarina dodatno ublažavaju posljedice za one na društvenim marginama, koji se više ne moraju pod svaku cijenu prilagoditi normama nizozemskog društva ako žele preživjeti. Na taj način, proces modernizacije doživljava zastoj za velike skupine muslimana; na društvenim marginama, oni se drže za vrijednosti i kriterije što priječe njihovu emancipaciju.

MULTIKULTURALIZAM: INTEGRACIJA UZ OČUVANJE VLASTITOG IDENTITETA

Multikulturalistički pristup promiče suživot različitih kultura pod jednom vladom, u skladu s pravilima uzajamnog poštovanja i s jednakim mogućnostima i pravima. Ipak, zagovornici multikulturalizma manjinama žele dati posebne povlastice. Izvorno, te su posebne povlastice imale za cilj zaštititi prava starosjedilačkih populacija u zemljama poput Kanade (Indijanaca i Inuita) i Australije (Aboridžina). Unatoč tome, mnogo ljudi u Nizozemskoj još uvijek brani taj pristup. Na primjer, M. Galenkamp, filozofkinja prava iz Rotterdama, kritizirala je prijedlog premijera Balkenendea da se kao temeljne polazišne točke za vladinu integracijsku politiku uzmu nizozemski sustav moralnih načela i vrijednosti (osnovna ljudska prava) i odvajanje Crkve i države. Galenkamp tvrdi da bi to bilo nemoguće provesti jer Nizozemska više nije homogeno društvo; ona smatra i da bi to proizvelo nepoželjan učinak polarizacije, sa štetnim posljedicama po društvenu koheziju. Konačno, ona tvrdi da bi to bilo suvišno i da bi bolje polazište bilo »načelo neoštećivanja« što ga je iznio J. S. Mili, filozof iz 19. stoljeća, koji je smatrao da osoba nikad ne bi trebala trpjeti zbog bilo čijeg ostvarivanja slobode.

Da John Stuart Mili danas živi u Nizozemskoj, ne bi se složio s Galenkampovom. Objasnio bi joj da je pozicija muslimanki u Nizozemskoj sama po sebi suprotna »načelu neoštećivanja«. Problem s Galenkampovom je u njenom krajnje formalnom razmišljanju, posljedici, po svoj prilici, njezina pravničkog obrazovanja. Pravnike se ne obučava da shvate pojam moći; oni se usredotočuju na vertikalne odnose u društvu - vertikalni odnos pojedinca i njegov odnos prema vlastima. Tako oni tvrde da vlasti ne

smiju ograničavati slobodu pojedinca. Ali promiče im horizontalno funkcioniranje moći. Promiče im pitanje kako spriječiti pojedinca da oduzme slobodu drugom pojedincu. Oni ne poznaju ili ne shvaćaju supkulture, osobito islamske »unutarnje kulture«. Promiče im činjenica da su muslimanke odgojene da vjeruju u važnost i opravdanost svoje vlastite potlačenosti. Mili je bio itekako svjestan važnosti učenja i rasuđivanja kao sredstava za razumijevanje sebe i svijeta. Žena odgojena da vjeruje u opravdanost vlastite potlačenosti ne može ispuniti uvjet za slobodu.

Multikulturalizam je postao dominantnom tendencijom nizozemske integracijske politike otkad se uvidjelo, krajem 1970-ih, da će gostujući radnici koji su pristigli iz drugih zemalja kako bi obavljali uslužne djelatnosti zauvijek ostati u zemlji. Multikulturalizam je tako utjecajan djelomično zbog duge nacionalne povijesti mirnog suživota s mnoštvom manjina. Taj se suživot temeljio na načelu »emancipacije očuvanjem identiteta«, integracije različitih naroda koji bi pritom sačuvali svoj etnički i kulturni identitet. S druge strane, utjecajnost multikulturalizma proizlazi i iz krivnje koju Nizozemci osjećaju zbog svoje kolonijalne povijesti te rasizma i genocida nad Židovima tijekom Drugog svjetskog rata.

Problem s tim multikulturalističkim gledištem je u tome što ono poriče da kulturni i religijski kriteriji mogu imati negativne učinke i usporiti integraciju i emancipaciju imigracijskih skupina, osobito muslimana. Tako multikulturalisti pozdravljaju pojavu muslimanskog dijela društva jer vjeruju, krivo, da će to pridonijeti muslimanskoj ekonomskoj emancipaciji kao što je nekoć bio slučaj s rimokatoličkim dijelom. Katolici u većinski protestantskoj zemlji godinama su bili siromašniji od drugih, imali su velike obitelji i obavljali manje plaćene poslove, kao danas muslimani. No, organiziravši se oko Katoličke crkve, oni su s vremenom poboljšali svoju financijsku i gospodarsku situaciju sve dok se nisu potpuno integrirali.

Multikulturalisti kažu: »Ako je uspjelo katolicima, zašto ne bi muslimanima?« No riječ je o opasnoj zabludi o velikoj većini muslimana, koja će samo pojačati njihovu odijeljenost i unutarnju usredotočenost na vlastitu izoliranu kulturu. Multikulturalisti zaboravljaju da su katolici dijelili s drugim kršćanskim/protestantskim sljedbama isti jezik, isti nacionalni identitet, zajedničku povijest i

praktički isti etnicitet. I jedni su i drugi bili kršćani, premda su se razilazili u načinu izražavanja svoje vjere. Muslimani u Europi imaju mnoštvo različitih jezika i etniciteta koji ih dodatno odjeljuju od njihove nove domovine. Društvenoekonomski bac-kground tih mnoštva naroda također je veoma raznolik i posve različit od europskog. Odbijajući odrediti kulturne fenomene kao »bolje« ili »gore«, već samo kao neutralne ili različite, multikulturalisti zapravo potiču segregaciju i nenamjerno prolongiraju, na primjer, nezadovoljavajući položaj muslimanki. Državna pomoć nedržavnim školama dopušta muslimanima da imaju vlastite škole, uključujući odvojene internate za dječake i djevojčice, gdje se mlade djevojke uče da očekuju budućnost majki i kućanica, u skladu s najkonzervativnijim islamskim običajima.

DRUŠTVENOKULTURNI PRISTUP

Ekonomist Arie van der Zwan zaključuje da se stagnacija u integraciji ne može objasniti samo objektivnim društvenoekonomskim činiteljima. Društvenokulturni činitelji su također važni, štoviše, zajedno s vrlo konkretnim nepovoljnim društvenoekonomskim prilikama, glavni uzročnici integracijskog problema. Van der Zwan primjerice pravi razliku između različitih skupina nezapadnih imigranata. S jedne strane su ljudi iz Surinama i s Antila, s druge Marokanci i Turci. Pozivajući se na istraživanje Nizozemskog znanstvenog vijeća za vladinu politiku (WRR), on zaključuje da prvospomenute dvije skupine tvore podklasu koja je postala gotovo identična domaćemu nizozemskom pandanu.

No Turci i Marokanci očituju kvalitativne i kvantitativne razlike koje proizlaze iz njihova društvenokulturnog položaja. Samo se trećina marokanske i turske populacije može smatrati integriranim imigrantima. Preostale dvije trećine u stvari ni nemaju velikih izgleda za integraciju.

Jednu polovinu neintegriranih skupina tvore osobe iznad četrdeset pet godina, od kojih je većina prestala raditi. Drugu polovinu tvore Turci i Marokanci druge i treće generacije koje, kako tvrdi der Zwan, nije moguće nigdje svrstati: »lako više nema snažnog poistovjećenja s etničkom skupinom, integracija u društvo još nije nastupila, a

izgledi da nastupi su također neizvjesni.« Ta ranjiva, iskorijenjena skupina izložena je izazovima zapadnog društva (sloboda, droga, noćni život), no zbog nedostatka unutarnjih mentalnih ili individualnih resursa ili obrazovanja ona ne uspijeva kontrolirati devijantno ponašanje. Društveno zastranjivanje je vrlo često među tom mladeži: obrazovanje i zaposlenje mogu voditi društvenom uzdizanju, ali delinkvencija i draž fundamentalizma često su privlačniji.

ZAKLJUČAK

Shvatimo li pojam »integracije« kao civilizacijski proces za muslimanske imigrante koji žive u zapadnom društvu koje ih je prihvatilo, uviđamo izlišnost pseudo-debate o jednakosti kultura. Treba li imigrant nešto prihvatiti ili se nečega odreći kako bi bolje funkcionirao u društvu ovisi o zahtjevima dotičnog društva. S razvitkom svijesti o svom stupnju postignuća u usporedbi s drugima, imigranti uviđaju da se ako se žele razvijati moraju ponašati u skladu s vrijednostima i kriterijima svoje novousvojene domovine.

Treća prednost poimanja integracije kao civilizacijskog procesa sastoji se u tome što ono omogućuje domaćem stanovništvu da suosjeća s položajem imigranata koji se suočavaju s tim izazovom. Lakše je pokazati uzajamno razumijevanje ako se zna da se imigrant mora suočiti s korjenitom osobnom promjenom. Domaća se većina dulje od stoljeća hvatala ukoštac s modernim vrijednostima, što joj daje psihološku prednost pred ljudima koji su netom stupili u društvo direktno s gorja Rif ili iz anatolskih zaselaka. Bilo bi kontraproduktivno to poricati, no taj oblik tolerancije posve je drugačiji od zagovaranja očuvanja običaja i vrijednosti samo radi njih samih.

Na kraju krajeva, Nizozemci više ne zagovaraju tradiciju predačkih, predmodernih, religioznih običaja. Tragično je međutim da je nizozemska vlada desetljećima zanemarivala kulturno nepovoljan položaj muslimana. U zadnjih nekoliko godina vlada je tim problemima pristupala uglavnom iz političko-pravne, (čisto) društvenoekonomske i multikulturne pozicije, koje su sve duboko prožete tipično nizozemskim političkim, ekonomskim i kulturnim tradicijama. Samo pristup koji uzima u obzir oboje -

društvenoekonomske nepogodnosti i islamu svojstvene kulturne činitelje - pruža stvarnu mogućnost za promicanje učinkovite integracije. Neuzimanje u obzir oba ta elementa imalo bi katastrofalne posljedice, osobito za najranjiviju skupinu muslimanskih imigranata, žene i djevojke.

Šesto poglavlje

Kratka osobna povijest moje emancipacije

U vrijeme dok ovo pišem, zbog prijetnji smrću bila sam prisiljena pobjeći iz Nizozemske i sakriti se na sigurno. Očekivala sam da će se, jednom kad se vratim u Nizozemsku, cjelokupna javnost isprva usredotočiti na mene a ne na raspravu. I eto kako se mediji još uvijek naslađuju ponavljajući: crnkinja koja kritizira islam. Jednog dana, magija koja me okružuje će nestati. U jednom će im trenutku biti dosta, i onda će se opet moći prijeći na stvarno pitanje, naime na činjenicu da je neuspjeh integracije u znatnoj mjeri prouzročen neprijateljstvom prema ženama u islamskoj kulturi i religiji.

Znala sam u što se upuštam kada sam zauzela takav stav. Negativne reakcije nisu me iznenadile. Radi se o kontroverznoj temi. Ako nastavim kako sam počela - a hoću - mogu očekivati ozbiljne reperkusije koje će nesumnjivo uslijediti. Bilo koja skupina na rubu preobrazbe suočit će se sa sličnim bijesom. Moja strategija je nastaviti probijati se kroz tu oluju dok se ne stiša. Jednog ću dana moći reći sve što sada govorim ne pobuđujući žestoke emocije. Više nisam jedina koja otvoreno izražava svoje mišljenje i bori se za emancipaciju ovisnih, polupismenih žena iz imigrantskih zajednica. Feminizam trećeg vala je u punom zamahu, a od pomisli na to prožimaju me žmarci.

Emancipacija je borba. Sama sam izabrala tu borbu i nastaviti ću je kao parlamentarna zastupnica Liberalne stranke. Odlučila sam prijeći u nju jer više nisam mogla trpjeti evazivno ponašanje Laburističke stranke, koja je počela zatvarati oči pred rastućim osjećajima nelagode u društvu. Tlačenje žena njenim se članovima ne čini važnom temom, i oni se nimalo ne trude ukazati na njega, raspravljati o njemu i mjerama za njegovo suzbijanje.

Nisam odlučila pristupiti Liberalnoj stranci zbog pomanjkanja interesa za društvena pitanja nad kojima Laburistička stranka misli da ima monopol, nego zato što sam s vremenom uvidjela da društvena pravda započinje slobodom i integritetom pojedinca. Sve je u našem društvu usmjereno na individualnog građanina: on sam polaže svoje ispite, sam ispunjava svoj porezni obrazac i na sudu se sam suočava s izrečenom mu presudom. Osobna odgovornost uvijek je na prvom mjestu. Ali kako se ponaša Laburistička stranka? Ona se i dalje odnosi prema imigrantima kao prema skupini. Možda se pitate zašto. Odgovor je: zato što je ta stranka izgubila dodir sa stvarnošću.

Dala bih jedan primjer. Radeći kao tumač imala sam iskustva s imigrantima optuženim za zloupotrebu socijalne sigurnosti. Da bi mogli podnijeti zahtjev za novčanu pomoć, oba partnera moraju dati svoj potpis, pri čemu žena potpisuje po muževoj zapovijedi: on joj pokaže gdje treba potpisati i naredi joj da to učini. Ali ona nema pojma zašto to potpisuje. U njenom rodnom kraju od nje se nikad nije tražilo ništa slično. A onda policija pokuca na vrata. Muškarac i žena optuženi su za zloupotrebu socijalne sigurnosti jer se ispostavilo da muž ima dodatni posao. Ona međutim nije ništa znala o tome: istina, on svako jutro odlazi od kuće i vraća se kasno navečer, no muslimani rijetko govore ženama kako su proveli dan. Zašto bi dakle ona primijetila išta neobično? Nameće se im se kazna od osamdeset tisuća guldena, koju moraju platiti popola. Drugim riječima, žena biva osuđena kao sukrivac za muževo loše ponašanje. A taj slučaj nije nimalo jedinstven; postoji na tisuće sličnih.

Pokušajte uvjeriti Laburističku stranku da se te žene moraju osloboditi svoga ovisničkog položaja; nećete uspjeti. Stranka se zalaže za očuvanje takve pozicije muslimanki jer smatra da im ona ojačava osjećaj identiteta. »Te su žene«, tvrde laburisti, »sretne u svojoj vlastitoj kulturi.« Oni zanemaruju i djecu. Odnosno, zanemaruju je sve dok se ne prometne u »marokansku kopilad«. A tada će biti vraga.

Jedan liječnik opće prakse i dobro poznati član Laburističke stranke ispričavao je za jedne nizozemske novine kako mu je u ordinaciju ušla neka muslimanka i rekla: »Moj se muž razbolio jer je Bog tako

htio.« Ideja da vam život počiva u Božjim rukama može vam pružiti utjehu na samrtnoj postelji, no ona znači i da ćete brže završiti na istoj. Ali dotični liječnik smatra tu ideju »lijepim uvjerenjem«. On sam slučajno ne vjeruje u Boga, no ne nalazi ništa loše u tome da ljudi imaju pravo izvaljivati slične bedastoće. Ono što on zapravo poručuje jest: oni imaju pravo na vlastito nazadnjaštvo.

Odlučujući činitelj u mojoj odluci da prijedem u Liberalnu stranku u listopadu 2002. bilo je jamstvo koje mi je dao vođa te stranke da ću dobiti slobodne ruke da na vrh političkoga dnevnog reda stavim integraciju i emancipaciju imigrantica.

Ne shvaćam zašto je moja odluka izazvala tako emotivnu reakciju. Ljudi se služe riječima kao što je izdaja, kao da sam pristupila zločinačkoj organizaciji. No, nakon osam godina koalicijske vlade sastavljene od Liberalne i Laburističke stranke razlike između njih više nisu tako značajne. Shvaćam da se ljudi osjećaju osobno iznevjerenim mojim činom. A ipak, činjenica da mnogo toga dugujem laburistima ne znači da moram ostati odana stranci ako se više ne slažem s njenim nazorima. Svi sada govore o tome kako je to bila nagla odluka, ali ja sam još u kolovozu izjavila da nisam zadovoljna i da želim otići.

Dakako, i sama još moram štošta naučiti. Svjesna sam toga da povremeno moram prihvaćati kompromise, da moram više početi razmišljati na strategijski način i preciznije izražavati svoje mišljenje, ali uza sve to nemam apsolutno nikakvu namjeru odustati. Prihvaćam živjeti s cijenom koju mi za to valja platiti. Sve dok sam zaštićena, imam dovoljno unutarnje snage da nastavim s borbom. Moram međutim paziti da ne zahtijevam previše toga u premalo vremena. Nestrpljenje je moja Ahilova peta: ja sve hoću ovdje i sada. Potrebno mi je znati da sutrašnjica nikad nije posve izgubljena.

Iako znam da me moj otac voli, odlučila sam radikalno se suprotstaviti svemu što on zagovara. Ako je istina da je nizozemskom tjedniku rekao ono što ovaj tvrdi da je rekao - da nikad nije primio nikakav prijeteći telefonski poziv - njegovu izjavu doživljavam kao šamar. Nakon svakog mog javnog nastupa on je primao telefonske pozive od somalskih muslimana koji su se žalili na mene. Isprva se nije obazirao na te pozive, iako me pitao jesu li priče što kolaju o meni istinite. Rekla sam mu da se zalažem za ženska

prava u islamu. Njegov odgovor je bio: »Zalaži se za što god osjećaš da je vrijedno zalaganja, samo neka to bude u Božje ime.« Činjenica da sam se nedavno javno odrekla Boga za njega predstavlja strašno razočaranje, koje on jedva može prihvatiti. Ocrnjujući islam ocrnila sam njegov ugled i njegovu čast. Zbog toga mi je okrenuo leđa. Suosjećam s njim, no istovremeno sam srdita na njega. Na kraju knjige koju upravo pišem uputit ću mu otvoreno pismo u kojem ću ga optužiti da je ljubav koju je pružio svojoj djeci bila uvjetovana. Svaki put kad je morao izabrati između svoje zajednice i svoje djece, on je izabrao prvu. To boli.

Ja sam prava tatina cura. Tijekom kratkih razdoblja što ih je provodio s našom obitelji, uvijek je bio krasan prema meni i pred drugima me kovao u zvijezde. Isto tako, organizirao je neke stvari za koje sam mu zahvalna sve do danas. Na primjer, kada smo živjeli u Etiopiji majka je bila protiv toga da moja sestra i ja idemo u školu. Ionako smo trebale biti udane za koju godinu, i koje bismo koristile imale od sveg tog znanja? Veću bismo korist imale od učenja kućanskih poslova. No moj je otac inzistirao da idemo u školu. Zaprijetio je majci da će je zauvijek prokleti ako nam to zabrani. On se i odlučno suprotstavio našem obrezivanju. Ne zna međutim da ga je moja baka organizirala iza njegovih leđa.

Moj brat, moja sestra i ja zamjerali smo ocu što nikad ne provodi vrijeme s nama. On nas je donio na svijet ali nije preuzimao nikakvu odgovornost za to. Nismo imali ništa protiv njegovih političkih aktivnosti, čak smo se i dosta ponosili njima, no htjeli smo imati i oca. On je smatrao naše primjedbe nedostojnim svoje djece, ispraznim kukanjem. Smatrao je da bismo trebali uvidjeti kako on ima poziv te činiti ustupke podignute glave. Bog mu je podario taj častan položaj, i on ga mora braniti.

Kad sam se rodila moj je otac bio u zatvoru. Imala sam šest godina kada sam ga prvi put vidjela. Iako je znao biti dugo vremena odsutan, kao djeca osjećali smo napetost što je okruživala njegove političke aktivnosti. Godine što smo ih proveli u Somaliji običavam zvati šaputave godine. Tiše, tiše, nikome se ne može vjerovati. Sjećam se slučaja kad su nam neki ljudi upali u kuću, srušivši na pod bazu koja im je otvorila vrata, i izvršili premetačinu; sjećam se njihovog verbalnog zlostavljanja. Dijete ne može shvatiti te stvari.

Na moj šesti rođendan pridružili smo se ocu - koji je u to vrijeme već bio pobjegao iz zemlje - u Saudijskoj Arabiji. Nitko se od nas nije dobro osjećao ondje osim majke, koja je procvala u zemlji s tako strogim vjerskim podnebljem. Ali čak je i ona je uspoređivala lokalne stanovnike s kozama i ovcama, jer su se i njoj činili preglupim. U školi smo morali nositi zelenu haljinu s dugim rukavima i čvrsto povezanu maramu oko glave. Dobivali smo plikove na leđima zbog vrućine. Bilo nam je zabranjeno igrati se napolju. Godinu dana poslije preselili smo se u Etiopiju, gdje je živio velik dio somalske opozicije, a zatim u Keniju.

Moj je otac imao pet kćeri i jednog sina, s četiri različite žene. Moja majka bila je njegova druga žena. Sreo ju je kad je njegova prva žena, Maryan, bila u Americi. On ju je sam bio poslao onamo na studij, no ona je slabo napredovala. Otac je htio da ostane ondje sve dok ne diplomira. U međuvremenu, u Somaliji, on je postao jednom od organizacijskih snaga iza kampanje za pismenost. I sam je bio učitelj, a moja majka bila je njegova učenica. Smatrao ju je pametnom i ambicioznom, te ju je oženio. Ubrzo su dobili troje djece, a onda se jednog dana pojavila Maryan, vrativši se iz Amerike. Ona ništa nije znala o njegovu drugome braku i bila je bijesna. Zahtijevala je od njega da se odluči. On se odlučio za moju majku i razveo se od Maryan.

Godine 1980. otišao je u Etiopiju. Nakon godinu dana došao nas je posjetiti. Moja majka mu je rekla da se ako nas još jednom napusti više nikad ne vraća, i da mu u tom slučaju više neće biti žena. On je otišao i vratio se deset godina poslije, Majka mu je odbila pružiti dobrodošlicu a situacija se nije promijenila do dana današnjeg. Kasnije je oženio neku Etiopljanku, a onda neku ženu iz Somalije - ne znam gdje su one sada. Naposljetku je ponovno oženio Maryan, svoju prvu ženu, s kojom živi u Londonu. (Ayaanin otac umro je u kolovozu 2008. godine; op. ur.)

Osim starijeg brata imala sam i sestru, Haweyu, dvije godine mlađu od mene, prema kojoj sam gajila veliko divljenje. Ona je bila buntovnica. Radila je što ju je bilo volja i nije marila što je kažnjavaju batinama. Ja sam bila strašljivija i pitomija, sklona prihvatiti stvari kakve jesu. Njoj je taj stav bio posve stran. Kao tinejdžerka Haweya je ustrajavala u nošenju kratkih suknji, što se smatralo krajnje

nedoličnim. Majka bi ih svaki put rasparala, no ona bi uvijek iznova kupovala nove. U drugom razredu srednje škole pobjegla je od kuće. Svi su bili bijesni, ali ona uopće nije marila. Uspješno je završila tečaj za tajnicu i našla posao u Ujedinjenim Narodima. Majka joj je zabranila da radi, ali sestra joj se usprotivila, usprkos verbalnom i fizičkom zlostavljanju.

Haweya je bila snažna žena koja je izazivala divljenje i poštovanje svagdje osim u vlastitoj kući. Kada je na nju došao red da se uda, pobjegla je k meni u Nizozemsku. Stigla je u siječnju 1994., a nakon godinu i pol govorila je dovoljno dobro nizozemski da se prijavi na sveučilište. No počela ju je obuzimati potištenost i stala se čudno ponašati. Na kraju bi satima gledala televiziju, bez obzira što se prikazivalo. Danima bi ležala u krevetu i gladovala. Nakon nekog vremena priznala je da je žalosna jer je zanemarila vjeru. Počela je nositi maramu i pokušavala se moliti. U danima kad joj to nije polazilo za rukom obuzimao bi je osjećaj krivnje, budući da za svaku propuštenu molitvu postoji kazna. Stalno je govorila da strahovito pati, ali nitko ne razumije njezinu patnju. Sramila se svoga nekadašnjeg ponašanja prema majci i duboko žalila zbog svih onih svađa.

Jednoga dana Haweya je doživjela slom i morala je otići u bolnicu. Dali su joj lijekove na koje je dobro reagirala, ako izuzmemo određene popratne pojave: nemir, bol, grčenje mišića, čudna probadanja. Gledala sam sestru, tu lijepu, snažnu ženu, kako mi propada pred očima.

U srpnju 1997. Haweya se vratila u Keniju. Umjesto propisanih lijekova primala je u posjete mule, pozvane da istjeraju njenu psihozu. Naredili su joj da čita Kuran kako bi se umirila. Odvukli su je i egzorcistu jer su neki smatrali da ju je maćeha začarala. Egzorcista je upitala zašto si, ako može upravljati tako izvanrednim moćima, ne sredi pokvarene zube. Čak ni u svojem ludilu nije izgubila duhovitost. Ponekad bi je vezali ili tukli kako bi je umirili, ali to, naravno, ništa nije rješavalo. Manični napadi bivali su samo sve neobuzdaniji. Patila je od paranoje i prestala je jesti. Dana 8. siječnja 1998. umrla je.

Haweyina smrt bila je najteži trenutak u mom životu. Kad me je otac nazvao da mi javi vijest, brižnula sam u plač, na što je on rekao:

»Zašto te to toliko pogađa? Ta znaš da se svi vraćamo Bogu.« Uhvatila sam prvi avion za Nairobi, ali sam zakasnila na pogreb. Pretpostavlja se da je umrla od iscrpljenosti, no to se nikad neće saznati jer na tijelu nije izvršena nikakva autopsija. U našoj kulturi zabranjeno je raspitivati se o uzroku smrti. Svaki put kad bih načela tu temu odmahnuli bi mi kao zamornom djetetu koje postavlja uvijek isto staro pitanje. Odgovor je uvijek bio: Bog daje život i uzima ga.

Sestra i ja vrlo smo rano počele zapažati da nam se neprestano govori kako moramo poštivati brata. On je bio samo deset mjeseci stariji od mene, ali brzo smo uvidjele da su samo dječaci važni. Položaj muslimanke ovisi o broju njenih sinova. Na pitanje koliko djece ima, moja bi baka odgovarala: »Jedno«. Imala je devet kćeri i jednoga sina. Jednako je bilo i s obzirom na našu obitelj, govorila je da imamo samo jedno dijete. »A što je s nama?« Haweya i ja bismo je upitale. »Vi ćete nam rađati sinove,« bio je njezin odgovor. Mene je to dovodilo do očaja. Kako ću provesti svoj život na zemlji? Rađajući sinove! Valja mi postati rasplodnim materijalom za proizvodnju sinova. U to doba imala sam devet godina.

Kako bi maksimalizirale svoj potencijal produkcije sinova, djevojke se odmalena uči da se pokoravaju - Bogu, ocu i braći, obitelji, klanu. Što se boljom žena pokaže u tome, to je se smatra kreposnijom. Žena bi uvijek trebala biti strpljiva, pa čak i kad muž od nje zahtijeva najužasnije stvari. Za to će biti nagrađena na drugome svijetu. Ali ni sama nagrada nije bogzna kakva. Ono što žena može očekivati u raju samo su datulje i grožđe. Ništa više.

Kada smo živjeli u Saudijskoj Arabiji, bratu je uvijek bilo dopušteno pratiti oca na njegovim izlascima. Mi smo morale ostati doma. Ali sestra i ja bile smo radoznala djeca. Željele smo im se pridružiti, i smatrale smo da je to nepravедno. Bila je to riječ koja je dirala oca u živac, i mi smo to znale. On je smjesta htio raščistiti stvari. »Alah je rekao: 'Dao sam ženama Častan položaj. Smjestio sam raj ispod njihovih nogu.'« Pogledale smo u majčine noge a zatim u njegove te prasnule u smijeh. Kao i uvijek, njegove su bile obuvane u skupe talijanske mokasinke, dok su majčine bile gole, s gadno ispucanom kožom i tragovima od nošenja jeftinih sandala. Otac se smijao s nama, no majka se razljutila, istukla nas i istjerala iz sobe. Užasnulo ju je to svetogrđe.

U Keniji su me, nakon osnovne škole, upisali u srednju školu za muslimanske djevojke. Nju su pohađale djevojke iz Kenije ali i iz Jemena, Somalije, Pakistana i Indije. Bilo je tamo nekoliko vrlo bistrih djevojaka, koje su briljirale u svemu - kako u teorijskim predmetima tako u sportu. Ujutro bi nas prozivali. Morali smo se odazvati s »ovdje«. Ali nakon određene dobi broj odsutnih djevojaka vidljivo se povećao. Nitko nije znao kamo su nestale. Kasnije smo saznale da su se poudavale. Srela sam ih nekolicinu nakon godinu-dvije. Nije ih se dalo prepoznati. Sve su te djevojke postale rasplodniin materijalom za proizvodnju sinova: debele, trudne, ili su već držale dijete u naručju. Borbeni duh, iskre u njihovim očima i pršteća energija netragom su nestali. Među tim djevojkama, samoubojstvo i depresija bile su uobičajene pojave. U neku ruku, imala sam sreće da otac nije živio s nama u to doba. Inače bih se vjerojatno i ja morala udati za nekog u šesnaestoj, dobi kada nisam mogla pobjeći. Kamo bih otišla?

Od 1980.-ih islam je počeo uživati sve veći ugled u Keniji. Poput svih adolescenata, i ja sam tragala za nečim i osjećala sam veliko divljenje prema našoj učiteljici islama. Bila je ona žena upadljiva izgleda, s blijedim, srololikim licem što je neobično odudaralo od njezine crne marame i duge crne feredže. Umjela je strastveno govoriti o ljubavi prema Bogu i našim dužnostima prema Njemu. Upravo sam na njenim predavanjima prvi put osjetila želju za mučeništvom. Mučeništvo bi me približilo Bogu. Pokoravanje Alahovoj volji - sve se okretalo oko toga. Neprestano smo nanovo, poput mantre, ponavljale rečenicu: »Podčinjavamo se Božjoj volji.« Spontano sam počela nositi maramu i feredžu preko školske kute. Majka je pucala od zadovoljstva, sestra baš i nije.

A onda sam našla dečka. To je bilo zabranjeno. Poljubili smo se. To je bilo još gore od zabranjenog. A povrh svega on je bio vrlo religiozan, skrupulozan kad se radilo o odnosima između muškarca i žene. Ali u stvarnom životu nije slijedio ta pravila. To je bio uzrok mojim prvim ozbiljnijim sumnjama. Oboje smo naime lagali. Što sam religioznijom postajala, to sam se češće zatjecala kako lažem i obmanjujem. To mi se činilo krivo.

Kasnije sam neko vrijeme provela u jednom izbjegličkom logoru na granici između Somalije i Kenije. Tamo sam vidjela žene silovane u

ratu, sada napuštene od svih. Upitala sam se, ako Bog postoji, kako to može dopustiti? Zabranjeno je misliti takve misli, a kamoli ih izreći, no ja sam počela gubiti vjeru. Unatoč tome, i dalje sam se nazivala muslimankom.

Iako je 11. rujna bio odlučujuća prekretnica, tek sam se šest mjeseci poslije, nakon što sam pročitala Ateistički manifest Hermana Philipsea, usudila priznati drugima da više ne vjerujem. Knjigu mi je 1998. dao moj dečko Marco, no tada sam je još odbijala pročitati. Mislila sam: ateistički manifest ne može biti drugo do objavljenje đavla. Osjetila sam unutarnji otpor. Ali nedavno sam se osjetila spremnom. Kucnuo je čas. Uvidjela sam da je Bog izmišljotina i da je podčinjavanje njegovoj volji samo podčinjavanje volji jačeg.

Nemam ništa protiv religije kao izvora utjehe. Obredi i molitve mogu pružiti potporu, i ni od koga ne tražim da ih se odrekne. Ali odbijam religiju kao moralno mjerilo, životnu vodilju. A to se nadasve odnosi na islam, koji je sveprožimajuća religija što upravlja svakim korakom u čovjekovu životu.

Prigovaraju mi da ne pravim razliku između religije i kulture. Žensko obrezivanje, kažu, nema nikakve veze s islamom, budući da taj okrutni obred ne postoji u svim islamskim društvima. No islam zahtijeva da žena uđe u brak kao djeвица. Dogma djevičanstva štiti se i zajamčuje tako što se djevojke zatvaraju u kuću i što im se zašivaju stidne usne. Žensko obrezivanje ima dvije svrhe: klitoris se odstranjuje kako bi se zatomila seksualnost žene, usne se zašivaju kako bi se zajamčilo njezino djevičanstvo.

Obrezivanje potječe iz predislamskog doba, kad su ga prakticirala neka animistička plemena. Klanovi u Keniji isprva su obrezivali svoje žene iz straha da se klitoris previše ne poveća tijekom poroda i ne uguši bebu. Ali upravo je islam proširio te lokalne običaje. Oni su zadobili na važnosti i postali posvećeni. U zemljama poput Sudana, Egipta i Somalije, gdje je islam veoma utjecajan, stavlja se velik naglasak na djevičanstvo.

Tvrđi se, nadalje, da je moja negativna slika islama rezultat osobne traume. Ne želim reći da sam imala ružičasto djetinjstvo, ali činjenica je da sam iz njega uspjela izići živa. Bilo bi sebično kad bih zadržala svoja iskustva i uvide za sebe. I neizvedivo. Mlade muslimanke u Nizozemskoj čije oči još uvijek blistaju ne moraju proći kroz ono što

sam ja prošla. Moramo se suočiti s činjenicama i dati imigrantima ono što im se uskraćuje u njihovoj vlastitoj kulturi: individualno dostojanstvo. Nitko ne može osporiti da je islam ozbiljna prepreka integraciji imigranata.

Marco - moj bivši dečko koji mi je dao Ateistički manifest - živio je u istom studentskom domu kao ja. Obilazili smo jedno oko drugog dva mjeseca dok se napokon nismo zaljubili. Nisam ništa rekla roditeljima, ali jesam bratu, koji mi je zapovjedio da smjesta prekinem vezu. Odbila sam to učiniti. Marco i ja živjeli smo zajedno pet godina. Uostalom, odluka da odem živjeti s nekim bila je velik korak za mene. To se direktno protivilo onome što se općenito očekuje u našoj kulturi: ostati djevicom do udaje. Na kraju je puklo jer smo oboje tvrdoglavi i nerado popuštamo. To je dovelo do čestih prepirki. Uz to, ja sam pomalo rastresena, dok je on pedantan i strog. I to je stvaralo poteškoće. Još se uvijek jako volimo; ali jednostavno više nije išlo. Svjedočili smo u našem okruženju vezama koje su se pokušavale održati unatoč golemom pritisku i pod svaku cijenu. Mi to nismo željeli.

Činjenica da se nisam htjela udati - niti za dalekog rođaka u Kanadi niti ni za bilo kog drugog - bila je izvan diskusije. Moj je otac rekao: »Dijete moje, vjeruj mi da znam što je najbolje za tebe«. Ali ja mu nisam vjerovala, pa sam otišla u Nizozemsku. Napisala sam mu pismo, po mojem mišljenju puno ljubavi, ali i nedvosmisleno, u kojem sam ga zamolila da poštuje moju slobodu. Vratio mi ga je. Na margini je crvenom tintom napisao da ga smatra činom izdaje, da me nikad više ne želi vidjeti i da se više nemam pravo nazivati njegovim djetetom. Nismo razgovarali šest godina. Jedne večeri 1997. zazvonio je telefon. Marco je podignuo slušalicu, neko vrijeme slušao, a onda mi ju je predao.

»Mislím da je tvoj otac«, rekao je. Uzela sam slušalicu i začula »Abbe«, dijete moje. Oprostio mi je i htio mi je reći koliko se ponosi mnome što sam se tako dobro brinula za sestru. Nisam mogla zaustaviti plač. Bio je to jedan od najljepših dana u mom životu. Ponovo me prihvatio kao svoju kćer.

Sedmo poglavlje

Biti političarka nije moj ideal

1. Nemoj imati drugih bogova uz mene.

Moja vjera je bila vjera straha. Straha od pogrešaka. Straha od izazivanja Alahovog gnjeva. Straha od pakla i njegovog ognja. Alah je bio poput vlasti: uvijek prisutan, svagdje, spreman uhapsiti mog oca i strpati ga u zatvor. Moj odnos s Alahom može se svesti na sljedeće: sve dok me je ostavljao na miru, bila sam sretna. Naravno, molila sam Mu se kad mi je bilo teško; preklinjala sam Ga da spriječi majku da me tuče. No kao što svako dijete prije ili kasnije podsvjesno shvati da djed Mraz ne postoji, tako sam i ja prihvatila da ne treba puno toga očekivati od Njega.

Mislim da sam ateistica u duši; samo mi je trebalo neko vrijeme da nađem tiskanu potkrepu svojih uvjerenja, lako to može zvučati arogantno, mislim da su ljudi koji se izjašnjavaju kao religiozni većinom ateisti. Oni izbjegavaju misliti o tome vjeruju li uistinu u Boga i daju se zavesti pojedinostima. Mi u Nizozemskoj trebali bismo organizirati debatu o izvorima svojih moralnih normi: jesu li te norme postavili ljudi, ili su one Božje djelo? Trebali bismo započeti s analizom izjava našeg premijera (ili bilo kojeg svjetskog lidera). Jeste li ikada pažljivije poslušali što on govori? Kako se uvijek poziva na biblijske norme i biblijske vrijednosti, a nikad na ono što Bog od nas zahtijeva ili što nam zabranjuje? S druge strane, on je akademski obrazovan čovjek, koji se naučio služiti razložnim argumentima kako bi došao do određenih istina. Može li on vjerovati da je svijet stvoren u šest dana? Da je Eva stvorena od Adamovog rebra? To jednostavno ne može biti istina. Znanstvenici su nevjernici. Uvjerenam sam da naš premijer nije kršćanin.

2. Ne pravi sebi lika ni obličja bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom.

S prvom zapovijeđu Muhamed je htio sputati zdrav razum, s drugom je podjarmio lijepu, romantičnu stranu čovječanstva. Uistinu me zaprepašćuje činjenica da toliki broj muslimana nema pristup umjetnosti. U tom pogledu islam je izumrla religija, čime želim reći da je nepromjenljiva, fosilizirana. Sve je napisano u Kuranu, i rasprava je završena. Osobno i dalje smatram Muhamedove doktrine zastarjelima, no budući da si u sadašnjem svojstvu političarke ne mogu dopustiti da uđem u raspravu s pojedincima koji me neprestano optužuju da ih nazivam nazadnim, povlačim primjedbu. Ili ću, radije, preformulirati tvrdnju: smatram da je načelo islama - podčinjavanje Alahovoj volji - nazadno polazište, no to ne znači da one koji ga prihvaćaju smatram jednako primitivnim. Oni su zaostali u razvoju, što nije isto. Nikad nije kasno za napredak.

3. Ne spominji imena Gospodina, Boga svoga, uzalud.

Uvrijediti Božjega proroka Muhameda jest zločin prvog reda. Bog je sam to objavio svome Proroku, a prenio mu je i druge tako prikladne poruke. Dovoljno je čitati Kuran: Muhamed je ukrao Zejneb, ženu svog učenika, pod izlikom da je to Alahova volja. A još i gore: zaljubio se u Ajšu, devetogodišnju kćer svoga najboljeg prijatelja. Njezin ga je otac zamolio da pričeka dok djevojčica ne dosegne zrelu dob. Ali Muhamed nije htio čekati. I što mislite da se dogodilo? On je primio poruku od Alaha da se Ajša mora pripremiti za Muhameda. Drugim riječima, Muhamed nas uči da nema ništa loše u otimanju djeteta najboljem prijatelju. Prema našim zapadnjačkim kriterijima Muhamad je perverznojak; tiranin; protivnik slobode izražavanja. Ne činiš li kako ti on zapovijeda, završit ćeš u paklu. To me podsjeća na one megalomanske vladare na Bliskom istoku: Bin Ladena, Homeinija i Saddama. Čudite se liku poput Saddama Husseina? Muhamed je njegov uzor; Muhamed je uzor svim muslimanima. Što mislite, zašto toliko islamskih muškaraca pribjegava nasilju? Moje vas tvrdnje sablažnjavaju, no poput većine domaće nizozemske populacije nešto previđate: zaboravljate odakle dolazim. Bila sam muslimanka, i znam što govorim. Mislím da je tragično da se, sada kada napokon živim u demokratskom društvu u kojem je sloboda mišljenja najveće dobro, još uvijek moram boriti s posthumnim ucjenama proroka Muhameda. U Nizozemskoj musliman može čitati

Kuran i smatrati Muhameda fantastičnim. Ali onda je i meni dopušteno misliti da je Muhamed prezira vrijedna individua. On tvrdi da žene moraju ostati u kući, nositi maramu, izbjegavati određene poslove, da ne smiju imati jednaka nasljedna prava kao njihovi muževi i da ih treba kamenovati ako učine preljub. Želim pokazati da postoji i druga stvarnost osim »istine« što se pronosi svijetom uz pomoć saudij-skog novca. Uviđam da me žene koje se nazivaju muslimankama još ne razumiju, no jednog dana i njima će pasti naočnjaci. Moramo otvoriti sve kanale socijalizacije - obitelj, obrazovanje, medije - kako bi zajamčili muslimankama da postanu neovisne i samostalne. Još će mnogo vremena morati proteći da bi do toga došlo, ali jednoga dana te će žene shvatiti, kao što sam shvatila ja: ne želim život svoje majke.

4. Sjeti se da svetkuješ dan subotnji.

Šest dana radi i obavljaj sav svoj posao. A sedmoga je dana subota, počinak posvećen Jahvi, Bogu tvojemu. Tada nikakva posla nemoj raditi.

Kada sam pretrpana poslom dođe trenutak kad pomislim: sada moram predahnuti. U tim trenucima poželim da me se ostavi na miru, da hodam doma u pidžami, pročitam knjigu ili jednostavno ostanem ležati u krevetu. Da, stvar se svodi na čisto dangubljenje. Bilo je dana kad bih tako provela tri dana za redom, ali posljednjih mjeseci nisam imala prilike za to. Mislim da će mi kršćanska nedjelja dobro doći.

5. Poštuj oca svoga i majku svoju.

Alah kaže da dugujemo poslušnost prvo Njemu, zatini proroku Muhamedu, a onda svojim ocu i majci. Moramo im biti poslušni u svemu. Postoji samo jedan slučaj kad im smijemo odbiti poslušnost: ako zahtijevaju od nas da prestanemo vjerovati u Alaha.

Biti političarka nije moj ideal

Dugo sam čekala prije no što sam obznanila svoj raskid s islamom. Bojala sam se posljedica;bojala sam se izgubiti obitelj. Cijeli sam se život nećkala, sve dok više nisam mogla izdržati. Sve što sada činim, sve što pišem i govorim, ne bih mogla činiti da sam ostala u tom neodlučnom položaju. Sada me neki veliki prazni bog dijeli od moje

obitelji; ona me više ne želi vidjeti. To pokazuje kako nastrana može biti religija: ona se miješa u intimne odnose i prisiljava roditelje da biraju između svoje djece i svoga boga.

Moja je obitelj uvijek u mojim mislima, i nedostaje mi. Tuga me neprestano prati. Činjenica je, ipak, da puno bolje vladam svojim osjećajima krivnje otkako više ne vjerujem da ću biti kažnjena za svoju neposlušnost mjestom u paklu. Ponajviše sam međutim tužna jer mi se sve to čini posve nepotrebnim: zašto me moja obitelj ne želi prihvatiti onakvu kakva jesam? Htjela bih da moj otac prisustvuje kad budem polagala prisegu u Donjem domu nizozemskog parlamenta. Htjela bih da me privine na grudi, kao što je običavao. Ali to se neće dogoditi. Htjela bih poslati majci novac, ali novac neće dospjeti do nje. Želim znati kako je, ali je se bojim nazvati. Ona je izabrala Alaha, ne mene.

Moja majka je stroga žena snažne volje. Zna kako manipulirati svojim bližnjima, a ako joj to ne uspije početak će ih tući ili bacati predmete po sobi. U našoj kući često je bilo razbijenih stvari. Ona je bila hladna, daleka i pedantna. Ako bih u školi odgovorila točno na devet pitanja od deset, upitala bi me zašto nisam odgovorila točno na deseto. Bojala sam je se, ali sam joj se i divila. Uvijek nam je bila pri ruci i sve je morala učiniti sama, bez ičije pomoći. Moj je otac bio najvažniji čovjek u Somaliji kad je prvi put sreo majku. Bilo je to nedugo nakon nezavisnosti. Otac je bio zaokupljen politikom dvadeset četiri sata na dan, sastavljajući parlament i program opismenjavanja. Kad je demokratski pokret propao i otac završio u zatvoru, ona mu je bila vrlo odana. Posjećivala ga je svaki dan, često mu donoseći i hranu. Ali kad je ona bila umorna i kad joj je bila potrebna podrška, njega nije bilo. To se ponavljalo stalno nanovo. Morali smo ga pratiti u različite zemlje, gdje ljudi govore jezike koje ona - ponosna kći uglednog suca - nije razumjela; u kojima je morala izlaziti iz kuće - iako joj je Alah nalagao da ostane u njoj - kako bi se sporazumjela, na lošem arapskom, s lokalnim prodavačima. Mogu shvatiti zašto je postala tako ogorčena. Znam da nije Lijepa usporedba, ali ne mogu poreći: više mi nedostaje otac nego majka. On je bio nježan, tetošio nas je i igrao se s nama. Govorio mi je da sam lijepa i pametna. Hvalio bi me na sav glas. Kada je on bio s nama, bila sam sretna. Ali on bi nanovo odlazio jedva se oprostivši

od nas. Zadnji put kad je otišao od kuće rekao je da će se vratiti za vikend, ali otad ga nismo vidjeli sljedećih deset godina. A ipak... da, prekid kontakta s njim možda je najveća cijena koju sam morala platiti. Htjela bih ga posjetiti, ali znam da bi mi zalupio vrata u lice. Znam da se radije zavarava kako sam duševno poremećena. Ali ja ću i dalje pokušavati. U trenucima kada mi nedostaje, kada osjetim potrebu da s njim popričam ili da me zagri kao što je običavao, dovoljno sam realistična da znam da se to u ovom trenutku neće ostvariti. Ali sam i dovoljno idealistična da se i dalje nadam kako će mi jednoga dana opet otvoriti vrata.

6. Ne ubij.

Postoji više vjerskih fanatika koji me žele ubiti zato što sam postala ateistkinja, i zato što bi si - ubijajući me - osigurali mjesto u raj. Tako barem vjeruju. Međutim, mislim da predstavljam prijetnju nadasve za one muslimane koji se boje mog utjecaja na nizozemsko javno mnijenje, koji bi mogao rezultirati ukidanjem državne pomoći etničkim manjinama i zatvaranjem islamskih škola. Ne zaboravite: mnogi su nizozemski muslimani već prešli na moju stranu, ali to drže u strogoj tajnosti. Čim se razotkriju, čim se stvari počnu mijenjati i novi zakoni budu prihvaćeni, poriv da me se ubije će nestati. Za mene je to isključivo pitanje ustrajnosti. Koliko ću dugo trebati zaštitu? Ne jako dugo. Ne radi se samo o meni. Islam i način na koji ljudi ili stranke staju u obranu muhamedanskih doktrina postali su predmetom međunarodne rasprave, dokumentirane u UN-ovim izvještajima. Bin Laden i njegovi sljedbenici postigli su upravo suprotno od onog što su htjeli. Situacija će se vjerojatno još pogoršati - napad Sjedinjenih Država na Irak pokazat će u kolikoj mjeri - no, zapamtite što vam kažem, 11. rujan bio je početak kraja islama kakvog poznajemo.

7. Ne učini preljuba.

Udali su me protiv moje volje za jednog dalekog rođaka s kojim sam trebala zasnovati obitelj u Kanadi. Kada sam pobjegla, moj me se otac odrekao. S vremenom je požalio odluku te je učinio sve kako bi mi ishodio razvod. Smatrao je da se trebam ponovno udati; mogućnost da ostanem bez djece bila mu je nepodnošljiva. Prošlog

ljeta razvod je obavljen, no dobra vijest pomućena je činjenicom da sve to vrijeme nisam bila vjerna svome mužu. Imala sam više veza i živjela sam s nekim pet godina. Iako to nikad nisam rekla ocu, sigurna sam da ga je somalska zajednica u Nizozemskoj - koja pomno prati moje ponašanje - obavijestila. Loše mi se piše: prema Kuranu, za razvrat bih trebala primiti deset udaraca šibom, a za blud bi me trebalo kamenovati.

Izvan religioznog konteksta, uvijek sam bila vjerna. Primijetila sam da muškarci teško stvaraju odnos sa mnom. Marco, momak s kojim sam neko vrijeme živjela, opisivao me je kao neuhvatljivu. »Ne izjašnjavaš se«, govorio bi. »Nikad ne znam na čemu sam s tobom.« Istina je da mi je teško vezati se za nekog, ali istina je i da se ipak vežem. (Sklona sam prekinuti s nekim zbog malo žešće prepirke). Sada sam u dobrim odnosima s Marcom; u stvari, tako dobrim da se on pita zašto ne bismo ponovno pokušali živjeti zajedno. Ali ja znam kako lako on plane, i ne želim više prolaziti kroz to. Sa svoje strane nisam dobra u izražavanju bijesa. I ne želim to biti; dolazim iz obitelji čiji su se članovi vječito prepirali, i sada želim upravo suprotno.

8. Ne ukradi.

Moja je majka smatrala da su satovi tjelovježbe nemoralni. Odbijala mi je dati dodatni novac koji je škola zahtijevala, pa sam ga ukrala. Krala sam i kako bih pohađala satove pjevanja i kupila si olovke za školu. Čim bi primijetila da joj iz taške nedostaje novac, počela bi vikati, zgrabila bi me za kosu i vukla s jednog kraja sobe na drugi. Uvijek sam bila prekrivena masnicama. Tukla bi me rukom, štapom ili ma kojim drugim predmetom koji joj se našao pri ruci. Znala sam i krasti hranu iz majčine smočnice koju bih davala prosjacima što su prolazili ispred kuće. Prvi put kada sam to učinila majka se činila blago zabavljena mojim postupkom, ali kada je jednom zatekla pred vratima gomilu prosjaka - i shvatila da nam je iz ormara nestala sva hrana za mjesec dana - spopao ju je bijes.

Svetica? Ja? Ni približno. Griješila sam prema vjerskim načelima koje sam bila odgajana poštivati. Bila sam i nevaljala - gnjavila sam djevojke u školi, zvonila ljudima na vrata i onda pobjegla, povrijedila sam bakine osjećaje dovodeći u sumnju njen autoritet, A ako ni to nije dovoljno, ispričat ću vam kako sam bila zaslužna za javno

žigosanje našeg učitelja Kurana. Došavši do zaključka da u školi Kurana koju smo pohađale tratimo vrijeme, majka je unajmila privatnog učitelja da nas podučava kod kuće. Morale smo same pripremati tintu i prepisivati odlomke iz Kurana na drvenu ploču. Onda smo morale oprati ploču i započeti sve iznova. Svake subote. To mi je ubrzo dojadilo pa sam se sa sestrom zaključala u kupaonicu. Nismo htjele otvoriti vrata ni učitelju, ni majci, ni baki. Dovikivala sam uvrede učitelju, vikala da je pisanje na pločama zastarjelo, da je to bilo još u 16. stoljeću. U određenom trenutku majka ga je otpustila riječima: »Evo vam vaš novac. One odbijaju poduku iz Kurana. Ja više ne mogu, odustajem.« Nedugo nakon toga - bila sam sama kući - ugledala sam učitelja kako se približava našoj kući. Potrčala sam prema vratima da ih zatvorim, ali bilo je prekasno. Ugurao me unutra, zavezao mi oči i počeo me tući. Nemilosrdno me mlatio, sve dok nisam uspjela skinuti povez. Tada me je uhvatio za glavu i bacio u zid. Više puta. Začula sam krckanje i izgubila svijest. Ispostavilo se da mi je slomio bazu lubanje. Morala sam ostati u bolnici dvanaest dana, na njegov račun. Povrh toga, on nam je morao platiti nadoknadu za pretrpljenu bol. Nakon toga više se nigdje nije mogao pojaviti. Doživotno uništen. Moram živjeti s tim da sam bila uzrokom nečije propasti.

9. Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga.

Ovladala sam umijećem laganja. Ali prestavši imati potrebu lagati - ne postoji nikakav bog; ne moram govoriti istinu samo zato što bog to zahtijeva od mene - donijela sam svjesnu odluku da više nikad neću lagati.

10. Ne poželi kuće bližnjega svoga! Ne poželi žene bližnjega svoga; ni sluge njegova, ni sluškinje njegove, ni vola njegova, ni magarca njegova, niti išta što je bližnjega tvoga.

Ovisi o predmetu želje. Moja je želja pisati filozofske rasprave, poput, na primjer, Karla Poppera. Stoga se, paradoksalno, ovaj korak - ulazak u politiku - ne poklapa s mojim idealom. Najviše bih voljela postati filozof i razvijati vlastite teorije. Željela bih imati mjesto gdje mogu pisati; nekog tko bi umjesto mene pospremao; da se ne moram boriti za kruh; da mogu sudjelovati u pravim raspravama a ne

uzaludnim naklapanjima ni o čemu. Konačno, to je ono što bi me učinilo uistinu sretnom.

Osmo poglavlje

Bin Ladenova noćna mora

Razgovor s Irshad Manji

S četrnaest godina, kanadska spisateljica ugandskog porijekla Irshad Manji izbačena je iz škole jer je postavljala kritička pitanja o islamu. Nastavila je proučavati svoju religiju sama u svojoj sobi. Tako je postala, u očima mnogih muslimana, izdajicom. Jer Irshad Manji oštro kritizira islam u novinskim člancima, knjigama i predavanjima. A k tome se i otvoreno izjašnjava kao lezbijka.

Želeći obilježiti objavljivanje nizozemskog prijevoda njezine knjige *The Trouble with Islam/Poteškoća s islamom*, sastala sam se s Manji i napravila s njom intervju.

Primjećujem da se u knjizi obraćaš svojoj »muslimanskoj braći i sestrama«, još se uvijek smatraš muslimankom?

Da, ja jesam muslimanka. I to i želim biti, jer sam uvjeren da možemo reformirati islam. Vjeruj mi, nakon što su me izbacili iz škole naučila sam više o islamu na svoju ruku nego što bi to ikad mogli svi ti muslimani zatvoreni između četiri zida škole. Kad bi barem svi muslimani učinili isto - naime mislili svojom glavom - naša bi religija bila znatno drugačija. Primjećujem da mnogo mladih muslimana žudi za promjenom. Kad god održim predavanje na sveučilištu, studenti mi nakon njega priđu i kažu mi: »Pomozite, gušimo se; ova nas religija davi.« To je i razlog da sam napisala ovu knjigu.

No, osjećaš li se muslimankom jer je to dio tvog identiteta, ili jednostavno zato što si odrasla u tom sustavu a ne u nekom drugom?

Ne, ne radi se o identitetu. Ono što me zanima su ljudska prava. Ne mogu šutke gledati kako se žene ponižavaju u ime islama. Neprestano govorim svojoj muslimanskoj braći i sestrama da prestanu biti tako sebični. Ustanite i recite nešto! Žene koje su odlučile nositi pokrivala za glavu i lice ukazuju mi na činjenicu da ih nitko nije natjerao na to. Na što im ja odgovaram, da, naravno. Za

vas nema problema: vi imate slobodu nositi ili ne nositi te odjevne predmete, Ali pomislite na vaše sestre koje žive u strogim režimima koji ih prisiljavaju da nose hidžab i ugnjetavaju ih ako to odbiju. Borite se za njih. Prorok Muhamed je i sam rekao: religija je način na koji se ponašamo prema drugima. Drugim riječima, ako pometete svoje odgovornosti pod tepih, nemate se pravo nazivati muslimanom.

No Muhamed je oženio devetogodišnju djevojčicu. Ne misliš li da je to grozno?

Naravno da mislim. Nikad nisam osobno upoznala Muhameda. Stoga i ne mogu dokazati da je on bio feminist ili pak ženomrzac. Ali Kuran sadrži mnogo tvrdnji koje zvuče vrlo moderno. Muslimanskim muškarcima redovito postavljam pitanje: Zašto puštate brade i odijevate se u arapsku odjeću iz sedamnaestog stoljeća, dok zanemarujete progresivne ideje što ih je Muhamed također ugradio u Kuran?

U načelu, islam je divna i tolerantna religija. Problem je međutim u tome što je ta divna religija opterećena pritiskom arapskoga kulturnog imperijalizma, koji nalaže da se žene moraju odreći svoje individualnosti u korist obitelji i postati općim vlasništvom. Silovana djevojka prima sto osamdeset udaraca bičem jer je imala seks prije braka. Moramo se riješiti takvih običaja.

No to je i dalje vrlo teško realizirati. Islam je ukorijenjen u arapskome kulturnom naslijeđu. Prije 610., kada je jednom čovjeku u spilji sitnilo nekoliko ideja, islama nije bilo.

Upravo je zbog toga svaka reforma islama tako mukotrpana. Nezavisno mišljenje nije poticano u arapskoj kulturi. No, za islam, ono je jedina šansa. Da milijuni muslimana počnu misliti svojom glavom, ne, to bi bilo previše za očekivati. Ali mi možemo pokušati oformiti snažan kritički glas, koji će nadglasati druge. Važno je ne dopustiti maloj skupini mula da nam naređuje što da činimo, već da se mi zapadni muslimani - skupina u koju sa svoje strane polažem nade - odvažimo sami i na svoju ruku otkriti dvosmislenosti i proturječja Kurana, te slobodno raspravljati o našim otkrićima.

Kako navesti muslimane na Zapadu na taj korak?

Potrebni su nam političari koji se neće bojati izreći neke stvari, pa i uz rizik da ih se naziva kontroverznim i rasistima. Upravo kao što se

u Kuranu ne može sve tumačiti doslovno, multikulturno društvo ne smije postati dogmom. Ono što moramo upamtiti je da ljudi, bilo muslimani ili ne-muslimani, imaju pravo da ih se poštuje samo ako oni poštuju druge. Ne mogu se zagovarati ljudska prava i u isto vrijeme primjenjivati dvostruki kriteriji.

Zašto se liberalni, sekularni Zapadnjaci toliko ustručavaju zauzeti kritički stav prema zloupotrebama islama?

Reci ti meni! To si pitanje postavljam već dugo vremena. Čega se toliko bojite?, pitam svoje prijatelje na Zapadu. Zašto ne osudite povrede ljudskih prava u islamskim zemljama, dok redovito ukazujete na slične grozote izvršene od strane Sjedinjenih Država i Izraela?

U Nizozemskoj muslimani tvrde da ih se demonizira u tisku, i da je to razlog s kojeg pribjegavaju terorizmu.

Novinari ne mogu nikog natjerati da učini nešto što ne želi. Pripada li vaša glava nekome drugom a ne vama samima? Sve što činite ovdje na slobodnome Zapadu je vaš izbor. Za ime Božje, odrastite! Preuzmite odgovornost za sebe! To je ključni problem s muslimanima; oni nikad nisu znali preuzeti odgovornost za sebe. U medresama nas indoktriniraju o superiornosti islama. Povijesno, Kuran je nastao nakon hebrejske Tore i stoga se smatra da predstavlja završnu Božju riječ. To je opasno stanovište, budući da opravdava sve što se čini u ime islama, čak i ako se to pokaže pogrešnim. Nijedan musliman, čak i ako je obrazovan i umjeren, ne može bez opasnosti postaviti bilo kakvo pitanje koje se tiče njegove vjere - jednostavno i isključivo zato što nikad nismo naučili postavljati bilo kakva pitanja o Kuranu.

Muslimani u Nizozemskoj skloni su smjesta optužiti svakog tko je kritičan prema islamu za rasizam.

Mislim da je to strašno licemjerno. Oblik rasizma s kojim se muslimani moraju hvatati u koštac na Zapadu nije ništa u usporedbi s onim što moraju podnositi ne-Arapi u arapskome svijetu. Muslimani ovdje ne nailaze na ama baš nikakve zapreke. Upravo suprotno: ljudi se libe zauzeti odrješito negativan stav prema ženskom obrezivanju jer ono spada u »njihovu kulturu«. No, kultura zacijelo nije razlog za toleriranje ljudske patnje. Zašto je policiji zabranjeno intervenirati u slučajevima kad otac prijete da će ubiti svoju kćer jer se odbila

podvrgnuti obrezivanju? Uobičajeni odgovor je da se ženama u zapadnoj kulturi podjednako manipulira idealom ljepote koji je naglašeno prisutan u toj kulturi. Pod pritiskom tog ideala one se podvrgavaju plastičnim operacijama. Ali tu postoji značajna razlika: nikad nisam čula za situaciju da su se roditelji odrekli svoje kćeri jer je odbila povećati grudi. No poznati su mi slučajevi da su se roditelji odrekli kćeri kad se odbila dati obrezati ili pristati na dogovoren brak. Najgore je pritom to da taj strah Zapadnjaka da ne budu optuženi za diskriminaciju muslimanke samo još više gura u ponor. Kome pomažeš šutnjom? Sebično je bojati se optužbe za rasizam.

Pročitala sam na Internetu da su te nazvali Bin Ladenovom noćnom morom.

Ne skrivam da sam lezbijka. Muslimani su prisiljeni to smatrati grijehom. Stoljećima smo odgajani da tako mislimo, kažu. Je li to valjan argument za odbacivanje homoseksualaca? Jer smo tako postupali dugo vremena? Kuran tvrdi da je raznolikost prirode blagoslov. Ta bi ih tvrdnja trebala ušutkati.

Deveto poglavlje

Sloboda zahtijeva neprestani oprez

Pokatkad bih se zatekla u za mene neuobičajenoj situaciji koja bi se pokazala prekretnicom, odvedeći me u neslućenim smjerovima. To mi se dogodilo nekoliko puta u zadnje vrijeme. Na primjer, postala sam političarka; i, još neobičnije, pristupila sam VVD-u [Narodna stranka za slobodu i demokraciju], nizozemskoj konzervativnoj liberalnoj stranci. Tko je takvo što mogao očekivati? Ja sigurno nisam.

Jednoga dana g. 2002. ručala sam u restoranu u prizemlju nizozemskog Zastupničkog doma. To je mjesto gdje novinari mogu popiti piće s političarima u opuštenoj atmosferi i neslužbeno im postavljati pitanja. Dok sam sjedila ondje, prišao mi je jedan pristojan, šarmantan gospodin i upitao me želim li 4. svibnja kazati nekoliko riječi na temu slobode govora.

Dotični šarmantni gospodin bio je Caspar Becx, novoimenovani predsjednik Međunarodnog press centra Nieuwspoort. Rekao mi je da mu se čini neobičnim što sam se našla pod udarom u Nizozemskoj samo zato što sam se poslužila svojim pravom da kažem što mislim. Nije li neobično biti član parlamenta i ne moći se pomaknuti bez tjelohranitelja?

Pitanje mu je na mjestu, pomislila sam. I tako sam, bez daljnjeg razmišljanja, pristala izaći mu ususret.

Tek sam kasnije, dok sam pripremala govor, ozbiljnije razmislila o činjenici da ću ga morati održati 4. svibnja, na spomendan žrtvama Drugog svjetskog rata, politički najosjetljiviji i emocijama najnabijeniji dan u godini. Spomendan je simbol najjezivijeg razdoblja u nizozemskoj i europskoj povijesti. U tom razdoblju samo je u Nizozemskoj ubijeno 240 000 ljudi, među kojima više od 100 000 Židova. U što sam se uvalila pristavši na zahtjev g. Becxa? Kako bih ja, koja sam rođena u Somaliji i živim u Nizozemskoj nepunih deset godina, mogla pridonijeti tako važnoj i ozbiljnoj prigodi? Nije li g.

Beck mogao naći nekog prikladnijeg za odavanje priznanja simboličnom 4. svibnja? Recimo, nekog pripadnika Pokreta otpora? Ili možda rođaka takve osobe? Na kraju krajeva, otprilike 25 000 osoba aktivno je sudjelovalo u nizozemskom Pokretu otpora tijekom Drugog svjetskog rata. Činjenica da svoju dužnost članice parlamenta obavljam okružena tjelohraniteljima slabo potkrepljuje moju ulogu branitelja slobode govora. Tijekom rata objavljeno je oko 1 200 ilegalnih informativnih pamfleta; ljudi su u Nizozemskoj izlagali život opasnosti pišući i raspačavajući te pamflete. Oni nisu uživali u povlastici da ih štite tjelohranitelji. Zašto oni nisu pozvani govoriti?

Danas je 4. svibnja, i nalazim se u neobičnoj situaciji u kojoj vi, dragi gosti, od mene očekujete čuti smislen govor. No što ja, imigrantica, mogu reći povodom dana sjećanja na žrtve Drugog svjetskog rata? Dijelim li ja kolektivno pamćenje Nizozemaca ili, što se toga tiče, europske ratne generacije? I zašto bih slavila uspomenu na njezine mrtve, kad u mojoj vlastitoj zemlji i kontinentu porijekla na stotine ljudi umire svakog dana, a njihove su smrti osuđene na potpuni zaborav?

Ipak, možda, kad se bolje promisli, zamisao da se na ovakvu jednu prigodu pozove govornik imigrant na kraju krajeva i nije tako čudna. Rat je završio prije pedeset osam godina, i za veći dio nizozemskog stanovništva on je stvar prošlosti. Službeno, zemlja je bila sklopila mir s Njemačkom. Mlada, poslijeratna generacija osjeća se sve udaljenijom od toga. Sloboda, uključujući slobodu govora, postala je svakodnevnim iskustvom u Nizozemskoj. U današnjoj Europi riječi još uvijek mogu imati snažan utjecaj. One uzbuđuju, ozljeđuju, vrijeđaju. Podcjenjujemo slobodu govora. Možda je ne bismo uvijek trebali prihvaćati kao gotovu činjenicu.

Mnogi su imigranti bili žrtve golemog pritiska i opresije. Pitam se ne bi li možda njihovo iskustvo moglo biti korisno za pretvaranje Spomendana u nešto više od obreda koji s vremenom sve više gubi svoje pravo značenje. Kultura slobodnog govora oblikuje cjelokupne generacije imigranata i navodi mnoge da preispitaju ili čak napuste stare običaje. Ali ona im omogućuje i da postavljaju pitanja o kolektivnom pamćenju kakvo se dugi niz godina razvijalo u Nizozemskoj, pamćenju koje se opire mnogim pitanjima. Neka su od njih po prvi put službeno priznata tek od kraljice Beatrix u njezinu

govoru prigodom pedesete obljetnice svršetka rata: »Objektivnost nam nalaže da ne prikivamo činjenicu da je okupator ovdje naišao na junački otpor s jedne strane, kao i na pasivno prihvaćanje i aktivnu podršku s druge.«

Istina je da se Nizozemska još uvijek obračunava s vlastitom kolonijalnom prošlošću. Štoviše, iz imigrantske točke gledišta, upravo su Europljani kolonizirali Afriku i odbili se odreći tih kolonija čak i poslije Drugog svjetskog rata. Nisu li Nizozemci pokrenuli divljački pohod na Indoneziju gotovo neposredno nakon oslobođenja od Njemačke? Još si uvijek ne uspijevam objasniti taj njihov čin.

Dolazak imigranata oživio je napetu raspravu o slobodi, sigurnosti, i osobito slobodi govora. Mnogo manjih ali i većih sukoba odvija se između Europljana i imigranata iz zemalja u kojima se događaje Drugog svjetskog rata vidjelo u drukčijem svjetlu. A praktički svi ti sukobi za rođene Europljane bude neku asocijaciju na rat: tvrdnje i politički programi stranaka ekstremne desnice podsjećaju nas na Hitlerove pogrome: nikad više ne smijemo ponoviti Auschwitz. A opet, Arapi treće generacije koji se poistovjećuju s takozvanim Arapima u Palestini i marširaju na demonstracijama na amsterdamskom trgu Dam oduševljeno kliču: » Hamas, Hamas, Jews to the gas!« (» Hamas, Hamas, Židove u plinske komore!«)

Svaki se imigrant bori s podijeljenim osjećajem vjernosti: prema svojoj rodnoj zemlji, Svojoj obitelji i prošlosti s jedne strane, i svojoj sadašnjoj i budućoj zemlji s druge. Kao dijete slušala sam samo negativne primjedbe o Židovima. Moje najranije sjećanje u tom pogledu potječe iz sredine sedamdesetih, doba kad smo živjeli u Saudijskoj Arabiji. Ponekad bi nam ponestalo tekuće vode. Sjećam se kako se moja majka svesrdno složila sa susjedom koja je za to okrivila Židove. Ti Židovi toliko mrze muslimane da će učiniti sve kako bi nas ostavili bez vode. »Židov« je najgora uvredljiva riječ kako u somalskom tako i u arapskom jeziku. Kasnije, kad sam od sredine osamdesetih kao tinejdžerica živjela u Somaliji i Keniji, svaka je naša molitva uključivala zahtjev za istrebljenjem Židova. Probajte to zamisliti: pet puta dnevno. Gorljivo smo se molili za njihovo uništenje a da nikad nismo susreli ni jednog jedinog. S tim početnim iskustvom, te lojalnošću prema političkoj, kulturnoj i vjerskoj varijanti islama koju sam (zajedno s milijunima drugih) naslijedila iz

djetinjstva, dospjela sam u Nizozemsku. Ovdje sam naišla na posve drukčije viđenje Židova: oni su prije svega ljudi. No, ono što me najviše potreslo je saznanje o golemoj nepravdi učinjenoj prema ljudima označenim kao »Židovi«. Holokaust i antisemitizam koji su do nje doveli ne mogu se usporediti ni sa kojim drugim oblikom etničkog čišćenja. To čini povijest Židova u Europi jedinstvenom.

Odakle ljudima motivacija i odlučnost da izvrše genocid? Hutui protiv Tutsija u Ruandi i Srbi protiv muslimana u bivšoj Jugoslaviji dokaz su za to kako mržnja može organizirati ljude i učiniti ih svojim provodiocima. Tim provalama agresije često prethode opresija i nedostatak slobode, koje katkada provode vlasti a do kojih ponekad - u stvari sve više - dolazi upravo zbog nedostatka bilo kakve vlasti. Mnogo se vremena i kalkulacije unaprijed ulaže u proces potpirivanja, njegovanja i organiziranja mržnje što dovodi do neprijateljskih akcija. Disidenti svjesni destruktivne prirode tih planova pokušavaju im se oduprijeti; upozoravaju druge i odvraćaju ih od sudjelovanja u njima. Ali za to treba živjeti u podneblju s institucijama koje jamče slobodu govora.

Nisam jedini imigrant koji je došao u Nizozemsku, Europu, na Zapad u potrazi za slobodom. Postoje milijuni sličnih. Oni dolaze avionima uz pomoć trgovaca ljudima, prodajući svu imovinu kako bi platili putne troškove. Imigranti iz zemalja bez ikakvih sloboda bježe na traktorima, danima hodaju ili se otiskuju na more u lomnim brodicama. Na tisuće je takvih ljudi umrlo na putu u Europu.

U posljednjih pedeset osam godina sjećanja na svoje mrtve i slavljenja svoje slobode Europa je došla do uvida da sloboda i mir koji ju prati zahtijevaju neprestani napor kako bi se održali. Posjedovanje osobnog identiteta i prihvaćanje pluralizma mogući su samo kad su pojedincima zajamčena njihova prava. Uvidjelo se da civilno društvo podrazumijeva raspravu; i da su za to potrebne riječi. Stoga je riječ - sloboda govora - ključ za stabilno društvo.

Upravo ovdje u Europi imigranti kao što sam ja mogu istraživati stvarnost slobode govora a da se ne izlažu ozbiljnim reperkusijama, poput progona, zatvora, spaljivanja knjiga, cenzure ili smaknuća. Ne prođe dan a da ne otkrijem, stalno nanovo, koliki utjecaj mogu imati riječi - to je otkriće ponekad bolno. Riječi mogu biti štetne i uvredljive, mogu prouzročiti nesporazume. Ali one mogu i razjasniti, obrazložiti i

općenito ublažiti patnju. Imigrantima iz zemalja lišenih slobode govora teško je naučiti kako se njome koristiti. Teško, ali potrebno.

Trebaju nam riječi da bismo razumjeli naše doba. Trebaju nam riječi da bismo se suočili sa svojom prošlošću. Riječi da bismo izrazili taj sukob lojalnosti koji doživljavamo kad se preselimo u drugu zemlju; taj osjećaj razapetosti između dva svijeta. Riječi da bismo opisali svoje uvide u vlastitu kulturu i religiju, koje su djelomičan razlog zašto smo napustili svoja ognjišta i svoju domovinu.

Kao imigrantica koja se nastanila u Europi, u poziciji sam da mogu usporediti život u svojoj rodnoj zemlji sa životom u zemlji u kojoj sada živim. Kako bih podijelila svoja zapažanja s drugim imigrantima koji imaju poteškoće u prilagođavanju, trebaju mi riječi. Trebaju mi riječi kako bih utvrdila da kriteriji i vrijednosti u kojima su nas odgojili naši roditelji, kao i njihova religija, nisu tako prekrasni kao što smo oduvijek smatrali.

Kao što sam kazala na početku, u posljednje sam se vrijeme zatekla u neobičnim situacijama koje su mi preokrenule život. Ali nikad neću zaboraviti gdje je taj život započeo: u bolnici Digfeer u Mogadišu, sada teško oštećenoj ratom. I nikad se neću prestati pitati: koliko je djece rođeno ondje u isto vrijeme kad i ja imalo dobar život?

Deseto poglavlje

Životi četiriju žena

Godine 1992. došla sam u Nizozemsku, bježeći od braka što ga je moj otac ugovorio za mene s jednim članom našega klana u Kanadi. Unatoč mome žestokom protivljenju, otac nije popuštao. Na putu u Kanadu, u Njemačkoj, iskoristila sam priliku i pobjegla od svoje obitelji u Nizozemsku, gdje sam primljena u Centar za tražioce azila. Bila sam jedina ondje koja je mogla ispričati priče mojih sunarodnjakinja na engleskom. Dvije Somalke, koje su živjele u istom bungalovu kao ja, zamolile su me da pođem s njima humanitarnom djelatniku i pomognem mu objasniti njihovu situaciju. Ubrzo su me tražile da ih pratim posvuda. Imale su uši, i bile su im potrebne liječničke usluge. Pratila sam ih u ured za prijavu stranaca, ured za pravnu pomoć te razne ustanove odgovorne za socijalnu skrb. I drugi su tražioci azila iz Somalije čuli za mene. Nakon nekog vremena, humanitarci su mi savjetovali da počnem profesionalno prevoditi. Dotad sam prevodila iz usluge, a rečeno mi je da profesionalni tumači primaju pristojne honorare. Moj je nizozemski u prvo vrijeme bio dosta loš. Prevodila sam sa somalskog na engleski, no rekli su mi da za to ne mogu biti plaćena. Humanitarci su mi obećali pomoći: »Samo počni na nizozemskom, a kad zapneš, nastavit ćemo na engleskom.«

Godine 1993. napustila sam utočište za tražioce azila i prijavila se u nizozemski Centar za tumače. Iako sam dobro prošla na ispitima, rekli su mi da moram čekati dok ne ostvarim barem trogodišnji boravak u Nizozemskoj. Kada sam uvidjela da sve više Somalaca pristiže u Nizozemsku, pokucala sam na vrata službi za imigraciju i naturalizaciju. Stavili su me na popis tumača, i otad sam uvijek imala pune ruke posle. Radila sam kao tumač od 1995. do 2001. Upoznala sam mnogo muškaraca i žena oboljelih od spolno prenosivih bolesti (AIDS, sifilis, gonoreja, klamidija itd.) i mnogo žena s neželjenom trudnoćom. Postotak neželjenih trudnoća među useljenicama iz

zemalja Trećega svijeta, u kojima je sve što imalo sluti na seksualnost još uvijek teški tabu, puno je veći nego među zapadnjakinjama, koje imaju liberalniji stav prema seksu.

Opisat ću četiri iskustva iz doba kad sam radila kao tumač.

»NISAM TRUDNA; JA SAM DJEVICA«

Devetnaestogodišnja Somalka obratila se liječničkoj službi u Centru za izbjeglice u Gravendeelu i požalila se da se ne osjeća dobro. Liječnik joj je pregledao mokraću i ustanovio da je trudna. Htio joj je to reći pa me nazvao da mu prevodim.

Zaprepaštena, djevojka je briznula u plač. Čula sam je kako plače preko telefona ali nisam mogla razabrati što govori. Činila se krajnje očajna. Još se uvijek naježim kad se toga sjetim.

Tada mi je rekla: »Ali to je nemoguće, ja sam djeвица, ne mogu biti trudna.« Uporno je to tvrdila. Kazala je da može dokazati da je nevinna: »Zašivena sam«. Mogućnost da je spavala s muškarcem bila je isključena, budući da su šavovi bili netaknuti.

Liječnik ju je pokušao umiriti i obećao joj je da će još jednom testirati mokraću.

Nedugo nakon toga primila sam i drugi poziv od iste djevojke i odslušala istu priču. Liječnik je još jednom pregledao mokraću i potvrdio joj da je trudna. Upitao ju je da li je dobila bilo kakvo seksualno obrazovanje. Ona je odgovorila: »A zašto bih? Što bi mi ono koristilo? Trebala sam ostati nevinna do udaje.«

Kazala je liječniku da je u Nizozemskoj tek mjesec dana. Jedan somalski momak, koji je već bio neko vrijeme u zemlji i koji je govorio nizozemski, pomogao joj je da se snađe. Svaki put kad bi išla advokatu, on bi joj pravio društvo. Jednog je dana pozvao nju i još dvije mlade Somalke sebi u Dordrecht. Tada je navalio na nju. Odveo ju je u spavaću sobu, dok su druge dvije djevojke ostale u dnevnom boravku. Htio ju je uvući u krevet i razodjenuo ju je. Obećao joj je da neće izgubiti nevinost. Neprestano je ponavljao da joj je on u svemu pomogao, i da je sada red na njoj da učini nešto za njega.

Liječnik je morao kliještima izvlačiti priču iz nje. Rekla mu je da momak nije penetrirao, već je samo trljao penisom o njenu vaginu.

Ejakulirao je dok je bio na njoj, no šavovi nisu popucali. Oboje su bili uvjereni da je ostala nevina.

Liječnik joj je objasnio da je ženi za trudnoću potreban muškarac; da su neke žene plodnije od drugih; i da postoje razdoblja kad je žena plodnija nego inače, ovisno o menstrualnom ciklusu. Ona je, čini se, imala nesreću da bude osobito plodna u tom trenutku, zbog čega je zatrudnjela, možda i zahvaljujući jednoj jedinoj kapljici sperme.

Djevojčina reakcija pokazala je da ona nije imala najblažeg pojma o spolnom činu ili reprodukciji.

Liječnik joj je objasnio da može birati između više mogućnosti: može zadržati bebu, načiniti pobačaj, ili može dati dijete na usvajanje.

Djevojka se potpuno zbunila. »Tek sam mjesec dana ovdje«, uzviknula je histerično. »Ne mogu to učiniti. Moji su roditelji s mukom štedjeli novac da bih ja mogla doći u Nizozemsku, a eto kako im se odužujem. Nanijela sam im neoprostivu sramotu. Ne mogu dopustiti da se to dogodi. Moram se sakriti.«

Kada ju je liječnik upitao želi li načiniti pobačaj - na kraju krajeva, plod je još u vrlo ranom stupnju razvoja - ona je odgovorila, »Ne, ne dolazi u obzir. Uvrijedila sam svoju obitelj, ne želim uvrijediti još i Alaha ubijajući svoje dijete.« Kategorično je odbila pobačaj. Izvan diskusije. »Završila bih u paklu.«

Prema islamu, izvanbračna trudnoća nanosi veliku sramotu obitelji, no za to se ipak moguće iskupiti i naći milost u Alahovim očima. Pobačaj, međutim, ubojstvo nevinog čeda, smrtni je grijeh za koji nema oprosta.

Kao preostalu mogućnost, liječnik joj je ponudio da dijete da na usvajanje. Nakon kratkog razmišljanja, ona je odbila i to: »Zgriješila sam«, kazala je, »i moram preuzeti odgovornost za svoju grešku.«

Liječnik joj je rekao da će u tom slučaju morati redovito dolaziti na preglede i da se, ako želi, može obratiti za pomoć psihoterapeutu. Predložio joj je i da o trudnoći obavijeste i djetetova oca, na što je ona pristala, pokazujući da joj se momak na kraju krajeva ipak dopao.

Dotična je djevojka bila posve izgubljena. Nikad nije dobila nikakvo seksualno obrazovanje jer se u njezinoj kulturi ono smatra izlišnim.

Predbračni seks je zabranjen; kada se udaje, žena mora biti djeвица. Seksualno obrazovanje samo bi dalo krivu ideju o seksu.

Taj je tabu i uzrokom neukosti muslimana u pogledu AIDS--a i načina na koji se on dobiva. Oni misle da je to bolest rezervirana za homoseksualce, kršćane i nevjernike, dok su muslimani ili Somalci zaštićeni. Prevodila sam za ljude koji su imali vrlo aktivan seksualni život i posjećivali prostitutke. Kada se ispostavilo da su HIV pozitivni, rekli su: »Nemoguće, ja sam musliman.« Kao da virus raspoznaje razliku.

Mlade Somalke odgajane su s motom: »Samo čuvajte šavove netaknutim.« Trenutak istine kucnut će tijekom prve bračne noći. Ispostavi li se da su vaginalni šavovi popucali, žena je kurva. Strogo govoreći, zašivanje vaginalnih stijenki nije islamski običaj. Prorok Muhamed nalaže u Kuranu obrezivanje dječaka, ali nigdje ne spominje žensko obrezivanje. Taj je običaj pred-islamski, ali islam ga je usvojio; on bi se mogao usporediti s ulogom koju je u kršćanstvu dobilo pred-kršćansko božično stabalce. Muslimanski učenjaci nikad nisu osudili obred ženskog obrezivanja zbog presudne važnosti predbračne nevinosti u islamu. Kad su došli u dodir s tim plemenskim obredom, mora da su pomislili, Hej, pa to je odličan način da se zajamči nevinost djevojaka! Sjajno otkriće! Zašivanje je osobito popularno u afričkim islamskim zemljama poput Somalije, Eritreje, Sudana i Egipta, a prakticira se i u Indoneziji.

ANABINA PRIČA

Anab i Shukri bile su maloljetne tražiteljice azila. Kada su dospjele u Nizozemsku, upitali su ih imaju li ikakvu rodbinu u zemlji. Poslali su ih Sajedu, starijem polubratu koji je sa ženom živio u Nizozemskoj već pet godina. Organizacija nadležna za maloljetne tražioce azila, udruga zvana De Opbouw, dala je djevojke »njemu pod skrb« umjesto da im dodijeli službenog skrbnika. U to doba, udruga je bila nadležna za nalaženje odgovarajućih skrbnika za maloljetne tražioce koji su došli bez roditelja te nadziranje njihove opće dobrobiti.

Sajed je duže vrijeme podvrgavao djevojke teškom seksualnom zlostavljanju; Anab, starija sestra, trpjela je najgore i najduže. Priča je isplivala na svjetlo dana kada je Shukri posjetila socijalnog radnika

u udruzi i sve mu ispričala. Udruga je prijavila slučaj te kontaktirala agenciju za zaštitu djece. Sajeda su uhapsili i strpali u zatvor.

U policijskom stožeru odjela za poroke u Haagu susrela sam se sa Anabinom i Shukrinom sestrom. Zatražili su me da prevodim za tu Somalku u poodmaklom stadiju trudnoće, glave omotane u maramu. Pozdravila me i odmah upitala kome »pripadam«, što je značilo, iz kojeg sam klana. Rekla sam joj da mi kao tumaču nije dopušteno odgovoriti na to pitanje. No ona je od mene kao Somalke zahtijevala da joj to kažem, imajući u vidu ono o čemu će se raspravljati. Ja sam međutim ostala pri svom, objašnjavajući joj da sam prisegnula na povjerljivost.

Kazala je policiji da je s dvije sestre i polubratom u srodstvu s očeve strane. U tim okolnostima, polubrat se smatra pravim bratom. Policija ju je podvrgnula detaljnoj istrazi o počinitelju. Zna li ona da je počinitelj zlostavljao vlastite sestre? Zna li za prijašnje slučajeve napastovanja? Slijedi li on uvijek isti obrazac ponašanja? I tako dalje. Nato je ona pola sata ili duže objašnjavala policiji kako je njena obitelj savršeno kreposna; kako je taj momak jedini takav primjer; kako seksualnog zlostavljanja nema među Somalcima; kako je ovo što se događa prokletstvo. Konačno, zatražila je punu istragu slučaja kako bi se ispitalo je li se uistinu dogodilo ono za što je Sajed optužen. Žena je bila posve zbunjena. Nije znala kako izići iz te situacije.

Otkrila sam mnoštvo pojedinosti o slučaju: kada je započeo, kako je započeo, tko ga je prijavio, a saznala sam i da dotični nije zlostavljao samo djevojke nego je i redovito silovao i zlostavljao svoju suprugu.

Otprilike tjedan dana nakon toga moja se nećakinja Maryan uselila k meni. Zamolila me da je za vikend pokupim na jednoj adresi u Utrechtu, gdje živi jedna njezina prijateljica koju poznaje još od prvih dana u Nizozemskoj i koju bi željela posjetiti. Zajedno su bile stavljene pod skrb De Opbouwa, udruge nadležne za maloljetne tražioce azila, i s vremenom su se sprijateljile: dvije mlade djevojke koje su izlazile zajedno i uživale nositi visoke pete.

Na rečenoj adresi u Utrechtu naišla sam na nezamisliv nered. Cijeli je stan zaudarao po mokraći. Dva mala djeteta - stara ne više od godinu dana i dvije godine - vrzmala su se okolo u pelenama koje je odavno trebalo zamijeniti. Prljave pelene bile su razbacane po sobi.

Prijateljica moje nećakinje, čije smo bile gošće, zvala se Anab. Ponudila nam je čaj i otišla u kuhinju. Dugo smo je čekale.

Dok smo Maryan i ja tako čekale na kauču Anab da nam donese čaj (pretpostavljam da ga nije imala, jer ga na kraju nismo ni dobili), Maryan mi je rekla: »Vidiš li one videovrpce? To su sve pornografski filmovi. Hard-core. Posuđuje ih Anabin muž. Sili je da ih gleda i onda je tjera da radi sve ludosti što se tamo prikazuju. Prisiljava je na analni seks; jadnica mora prolaziti kroz svakojake gadosti.«

Priča mi je bila poznata: to je bila ista ona Anab koju sam upoznala u dosjeima u policijskoj stanici u Haagu. Čovjek koji je silovao i traumatizirao djevojku stavljen je iza rešetaka, a u međuvremenu njena je obitelj uspjela naći rođaka spremnog da je oženi, unatoč činjenici da je bila izgubila djevičanstvo. Seksualno zlostavljanje - ono koje se »nikad prije nije dogodilo u našoj obitelji« - pometeno je pod tepih, a obiteljsko ime je spašeno.

Kasnije se ispostavilo da se Anab udala za svog rođaka netom napunivši osamnaest godina. Od tog doba mladi tražioc i azila više ne spadaju pod nadležnost udruge Opbouw. Za pretpostaviti je da si njezin rođak iz ovog ili onog razloga nije mogao naći ženu. Obitelj mu je rekla: »Imamo ženu za tebe, pod uvjetom da držiš jezik za zubima o onom što joj se dogodilo.« Nakon višegodišnjeg zlostavljanja od strane svog polubrata, Anab sada mora podnijeti svoga rođaka, za kog je bila prisiljena udati se.

Anab je više puta pobjegla od kuće, a u nekoliko navrata odvele su je socijalne službe, no ona bi se uvijek vraćala nazad. Uz pomoć nekog susjeda uspjela se na neko vrijeme skloniti u jedno utočište za zlostavljane žene, sve dok muž nije došao po nju i nanovo je odveo. Sajed je u zatvoru jer je seksualno zlostavljao Anab, no njezin je muž, koji je ne tretira nimalo bolje, i dalje na slobodi.

Obitelj tih dviju djevojaka platila je trgovcima ljudima povelik iznos novca kako bi njihova djeca mogla ići u školu u Nizozemskoj. Ona je to učinila s optimizmom punim nade; a onda se - posve neočekivano - stvar svršila ovako.

Anabina priča primjer je toga kako djevojka može biti žrtvovana u ime svetoga kulta djevičanstva ne bi li spasila obiteljsku čast. A nije samo Anab žrtva tog mita; to su podjednako i njena djeca i njezin muž. Potonji se bezumno ponaša prema njoj govoreći si da je to u

redu jer je »ona izgubila nevinost, tako da je već otprije bila kurva«. A njeno dvoje djece rastu doslovno na smetlištu. Što će od njih postati?

Anabina mlađa sestra Shukri zauvijek je pobjegla od svoje obitelji, s kojom je prekinula sve veze.

KREPOSNA KUĆANICA

Imala je četrdeset i nešto godina, dvoje djece i čekala je treće. Liječnik joj je rekao da želi porazgovarati s njom o rezultatima krvnog testa što ga je napravila u sklopu rutinskog pregleda za trudnoću. Mora joj reći nešto važno: rezultati su pokazali da je HIV-pozitivna.

Žena se uzrujala: »To ne može biti. Otkad znam za sebe živjela sam savršeno čednim i kreposnim životom. Strogo sam se pokoravala propisima islama i svoje obitelji. U mladosti teško da sam i pogledala nekog momka. Nikad nisam ostala nasamo ni s jednim. Nemoguće je da imam bilo kakvu seksualno prenosivu bolest.«

Liječnik joj je ponovio da je unatoč tome HIV-pozitivna i upitao ju je: »Kako stvari stoje sa seksualnim aktivnostima vašeg supruga?«

Odgovorila mu je da je suprug jako dobar prema njoj, da se dobro brine o djeci, da je odgovoran i da potječe iz dobre obitelji. Ne dolazi u obzir da bi takav čovjek navukao HIV. Uostalom, to nije bolest koju dobivaju muslimani. Ona napada kršćane, a nadasve homoseksualce. Ni ona ni suprug nisu nikad primili transfuziju, tako da je i ta mogućnost isključena.

Nakon liječničkih pregleda ustanovilo se da je i suprug HIV-pozitivan. On se bio doselio u Nizozemsku prije nje; ona mu se pridružila kasnije s ostatkom obitelji. Čini se da je, dok je bio sam, vodio aktivan seksualni život ili posjećivao prostitutke.

»NAKON ABORTUSA MORAT ĆU PONOVO POSTATI DJEVICA«

Jednog dana nazvao me liječnik i rekao: »Posjetila me Amma, somalska djevojka; htjela bi porazgovarati o nečemu, ali odbija govoriti pred tumačem. Napokon smo je nagovorili da prihvati tumača preko telefona. Možete li pomoći?«

Djevojka je odbila tumača jer se odviše sramila otkriti svoje probleme u prisutnosti Somalke. Kako bih zadobila njeno povjerenje,

rekla sam joj da sam kao tumač prisegla na povjerljivost. Odbila je reći mi kako se zove. Imala je sedamnaest godina ali je za svoje godine bila vrlo bistra. Kada sam joj obećala da nikome neću reći ništa od onoga što mi kaže, ona je odvratila: »I bolje vam je da ne kažete.«

Liječniku je rekla da je trudna i da se želi osloboditi ploda.

»Kako znaš da si trudna?« upitao je liječnik.

»Kupila sam test, i on je pokazao da sam trudna«, odgovorila je. »To me nije suviše iznenadilo budući da mi je izostala menstruacija.«

Liječnik joj je kazao da je službeno još uvijek maloljetna i da je ne može tek tako uputiti u kliniku za pobačaje. Da bi se donijela bilo kakva odluka, nužno je konzultirati njenog skrbnika u udruzi odgovornoj za maloljetne tražioce azila.

»Ne«, odbila je ona. »Ne želim da ona zna.«

Liječnik joj je nato odgovorio da joj onda ne može pomoći.

»U redu«, rekla je, »onda ću otići u Rotterdam. Tamo ima jedna žena iz Zelenortskog otočja koja to obavlja.«

Strahujući od onog što bi joj se moglo dogoditi u Rotterdamu, liječnik je popustio: »Dobro, pomoći ću ti. Ali inzistiram da pozovemo tumača. Jer, kao liječnik imam dužnost sve ti objasniti.«

Opisala mu je kako bi somalska zajednica gledala na njezinu trudnoću: »Kad bi otkrili, izopćili bi me.« U utočištu za izbjeglice dijelila je sobu s dvije sunarodnjakinje, a kako nipošto nije htjela da one saznaju za njeno stanje željela je požuriti s pobačajem.

Kada me je prihvatila za tumača, liječnik i ja smo je posjetili i objasnili joj da se u Nizozemskoj moraju obaviti određene procedure prije nego se pristupi pobačaju. Zamolili smo je da si uzme dva dana kako bi pomno razmislila o pitanjima na koja će morati odgovoriti (koliko je dugo trudna, želi li obavijestiti djetetova oca). Mora pustiti da se sve slegne prije no što donese konačnu odluku. Mora biti posve sigurna da želi obaviti pobačaj. No izgledalo je da je ona već bila odlučila. Upućena je u kliniku za pobačaje u Leidenu, a ja sam joj činila pratnju.

Čekaonica klinike bila je puna useljenica. Takozvane sobe za oporavak također su okupirale gotovo isključivo useljenice, uglavnom iz Turske i Maroka, te nekolicina Kineskinja. Djevojci su još jednom postavili ista pitanja i upozorili je da pažljivo razmisli o

svojoj odluci. Na pitanje želi li obavijestiti djetetova oca, odgovorila je: »Ne, obećao mi je da neće doći do penetracije, a došlo je. Ne želim da ima veze s tim.«

Zatražila je da se šavovi ne oštete pri pobačaju, da ih se održi netaknutim. Liječnik ih je pregledao i rekao joj da će ih morati izvaditi. »U tom slučaju želim da me nanovo zašijete nakon pobačaja«, zatražila je prije nego što je pristupila pobačaju.

Nakon operacije, rečeno joj je da se prvo mora oporaviti te da kasnije dođe na šivanje. Šivanje vjerojatno nije obavljeno, budući da nizozemski liječnici ne obnavljaju tu vrstu šavova. No, ona je u tu svrhu možda otišla u Italiju ili Englesku, gdje liječnici obavljaju taj zahvat.

Nizozemski sustav socijalne sigurnosti slabo je prilagođen problemima muslimana. On i nehotice pridonosi održavanju situacije i zatvaranju žena u kavez za djevice. Nizozemski psiholozi uglavnom se, s potpunim pravom, odnose prema pacijentima kao prema individuama. U vrijeme dok sam radila kao tumač svjedočila sam primjeni takvog pristupa prema muslimanskim pacijenticama. Važno pitanje uvijek je bilo: »Što biste vi željeli?« Mnogo žena jednostavno nije znalo što želi. Ostale bi pokunjeno sjediti, šuteći i sliježući ramenima. »Ono što želi moj muž,« katkad bi odgovarale ispod glasa, ili »Kako Allah želi.« Bilo je čak i nekih koje su odgovarale da žele što god liječnik misli da je ispravno. One nikad nisu naučile bilo što željeti za sebe same. »Što biste poželjeli vašoj djeci? Koju biste odluku donijeli za njih?« Ni to nisu bile naučile, pa nisu mogle odgovoriti ni na to pitanje. Socijalni radnici nisu ih mogli razumjeti; njihovo ih je ponašanje zbunjivalo i frustriralo. U krajnjem bi ih slučaju slali drugim agencijama, no nisu uvijek mogli to učiniti, budući da za to postoje ograničenja.

Svjedočimo o novim tendencijama u svijetu agencija za pomoć poznatih pod nazivom »međukulturalna dobrobit« (ili neka slična rugoba od naziva). Tendencija je, primjerice, segregirati muslimanske žene koje su bile žrtve zlostavljanja. Jedan od primjera je utočište Saadet u Rotterdamu. Žene koje završe u njemu ne uče da budu čvršće i nezavisnije. Ne, poduka u izgrađivanju samosvijesti namijenjena je samo nizozemskim žrtvama zlostavljanja. Preferirano rješenje za useljenice je »posredovanje« između žrtve, njene obitelji

i njenog muža. Taj opći stav agencija za pomoć temelji se na savjetu bezbrojnih organizacija osnovanih da bi pomagale imigrantskoj populaciji, od kojih su neke izvorno etničke, dok su druge vjerske. Predstavnici tih organizacija subvencioniranih od vlade uglavnom su muškarci, a mjestimice i žene koje iz ovog ili onog razloga žele održati status quo.

Jedanaesto poglavlje

Kako se učinkovitije nositi s kućnim nasiljem

U prosjeku osamdeset žena, četrdesetero djece i dvadeset pet muškaraca godišnje umire u Nizozemskoj od posljedica kućnog nasilja. Vlada međutim ne uspijeva naći adekvatno rješenje za taj problem. Ako se kućno nasilje vrši među ljudima iz »druge kulture«, vlasti su krajnje nesklone intervenirati i donijeti jasne odluke.

Mnogo je programskih izjava u tom pogledu izneseno u posljednjih nekoliko godina. Osim rutinskih osuda nasilja, proteklih godina dana su brojna obećanja u nizozemskome Zastupničkom domu, izvješća su podnošena u pravilnim razmacima i kućno je nasilje bilo temom više desetaka simpozija i konferencija. Navedene brojke preuzimam iz izvještaja što ga je u ožujku 2002. objavila vlada koja je u ono doba bila na odlasku. Na međunarodnoj razini, nizozemska je vlada čak uspjela ishoditi rezoluciju o ubojstvu zbog časti prihvaćenu od Generalne skupštine Ujedinjenih Naroda. Rezolucija poziva države članice da »poduzmu preventivne akcije protiv te vrste zločina i suzbiju ga pravnim, obrazovnim, društvenim i inim mjerama.« Sve je to prilično neuvjerljivo, s obzirom na činjenicu da nijedan od uzastopnih kabineta nije uspio pretočiti svoje izjave o namjeri u zbiljsku politiku. Od inicijalnog prihvaćanja pokreta protiv kućnog nasilja 1981. nije predložen nikakav koherentni plan djelovanja, a kampanja protiv kućnoga terora još je nedorečena, slaba i neučinkovita.

Unatoč nekoliko provedenih istraživanja, Državno tužiteljstvo, na primjer, nema pojma koliko se često zbivaju ubojstva zbog časti u Nizozemskoj, budući da ih policija još uvijek bilježi kao homicide. Isto lako, premalo znamo o genitalnom sakaćenju žena i prisilnom braku. Dodatna poteškoća s pristupom kućnom nasilju sastoji se u tome da ga različite kulture ne gledaju nužno u istom svjetlu. Budući da

domaće nizozemsko stanovništvo u pravilu smatra kućno nasilje nemoralnim, pristup određenih mjesnih vlasti, koje su odlučile podvrgnuti počinitelje kućnog nasilja utvrđenom terapijskom planu, polučio je dobre rezultate. Tužno je međutim da vlada nije razradila te mjesne metode (dobar primjer je Utrecht) i pretvorila ih u jedinstvenu nacionalnu politiku.

Ubojstvo Zarife, turske djevojke koja je živjela u nizozemskom gradu Almelo, od strane njenog oca primjer je kategorije kućnog nasilja koje se tolerira na kulturnim ili vjerskim osnovama. Prekršiteljevo ponašanje je moralno prihvatljivo u njegovoj vlastitoj zajednici. Štoviše, on će nerijetko osjetiti da okolina vrši pritisak na njega kako bi upotrijebio nasilje. Ne uspije li ispuniti svoju dužnost, on bi mogao biti doslovno »izviždan« iz zajednice. Prekršitelj koji sa znanjem i odobrenjem svoje obitelji poduzme mjere kako bi spasio svoju čast u stvari zadobiva poštovanje zajednice. Za djevojke i žene u toj kulturi to je moćna prepreka koja osujećuje emancipacijske politike vlade.

Korijen problema je islamsko shvaćanje predbračnog seksa. Potrebna nam je dosljedna kulturna kampanja koja će promovirati slobodnu raspravu o seksualnosti. Sve dok ga uživaju punoljetne osobe, predbračni seks nije nezakonit. I premda je moguće ne slagati se oko toga je li to ili nije moralno prihvatljivo, nasilje ne bi smjelo biti odgovor ni u kakvim okolnostima.

Naivno je misliti da bi jednu takvu kampanju trebale predvoditi organizacije koje predstavljaju ciljne skupine. Nizozemski socijalni radnici koji se savjetuju s tim organizacijama teže prikriti stvarni problem. Oni uvjeravaju roditelje ugroženih djevojaka da su njihove kćeri čedne djevice, dok u isto vrijeme njihovi kolege u liječničkim klinikama pomažu djevojkama da obnove himen.

Svi se slažu oko toga da je kućno nasilje krajnje kompleksno pitanje, no pristup nizozemske vlade jednostavno je suviše fragmentaran. Oko tog pitanja angažirano je najmanje šest odjela koji se bave s ništa manje nego dvadeset jednim zakonom. Na lokalnoj upravnoj razini, radi se o prašumi institucija od kojih je svaka nadležna za drugi aspekt kućnog nasilja. Tako, postoje različite organizacije za svaku od sljedećih aktivnosti: identificiranje i prijavu kućnog nasilja, istraživanje zločina, potporu žrtvi, pronalaženje

počinitelja, krivični progon, prevenciju. Nijedna si od tih organizacija ne zadaje kao glavni zadatak prevenciju i suzbijanje kućnog nasilja. U tom labirintu žrtva će se lako osjetiti izgubljenom. Njoj je potrebna sva hrabrost i sva snaga što ih može smoci samo kako bi se oslobodila nasilnog okruženja, budući da strah od budućeg nasilja prikriva problem obavijajući ga stidom i tajnošću.

U travnju 2003. Zastupnički dom prihvatio je prijedlog koji je od vlade zatražio da iznese svoju viziju kampanje protiv kućnog nasilja do 1. rujna iste godine. Tipično za takav slučaj, prezentacija tog plana dosad je bila dvaput odgođena.

Da bi se krenulo u rješavanje problema kućnog nasilja, mora se poduzeti više mjera.

- Treba uspostaviti središnju službu za pomoć žrtvama, službu koja će koordinirati sve sudjelujuće organizacije. Ta bi služba trebala biti odgovorna za prevenciju, identificiranje i prijavu kućnog nasilja, obraćajući se sudionicima, skupljajući podatke, dajući savjete, pronalazeći počinitelje, pripremajući tužbu i dokazni postupak. Utrecht je jedno od mjesta koje ima dobra iskustva s koordiniranom službom u rečenom smislu, iako su razne karike u njenom lancu preventivnih mjera i dalje raspoređene na više institucija.

- Ukupni budžet i koordinacija trebali bi biti u rukama jednog vladinog ministra ili tajnika.

- Sigurnost žrtava mora biti zajamčena uklanjanjem prekršitelja, a ne žrtve, iz kućnog ambijenta, te njegovim zakonskim podvrgavanjem terapijskom postupku.

Naglasak se mora premjestiti s naknadne brige na prevenciju. Slijedeći primjer Sjedinjenih Država, Nizozemska bi trebala osnovati obiteljske sudove specijalizirane za krivični progon počinitelja kućnog nasilja. Prednost tog pristupa počiva u činjenici da se suradnja između policije, javnog tužilaštva i socijalnih službi može ubrzati, te postati pragmatičnija, učinkovitija i financijski isplativija. Štoviše, to bi nam napokon omogućilo da procijenimo rezultate vladine politike. Naposljetku, učinkovitiji pristup problemu kućnog nasilja pozitivno će utjecati na probleme ugnjetavanja žena i maloljetne delikvencije. Koliko će žena morati doživjeti Zarifinu sudbinu prije nego što vlada odluči učinkovitije se boriti protiv kućnog nasilja?

POSTSKRIPTUM: STANJE STVARI U SRPNJU 2004.

Otkako je ovo poglavlje prvi put napisano, većina izabраниh članova Zastupničkog doma glasala je u prilog registriranja ubojstava zbog časti i kućnog nasilja na osnovama etničkog porijekla. To bi nam napokon trebalo dati širi uvid u problem. Nedavno je izvještaj što ga je naručilo Ministarstvo pravde otkrio da u prosjeku jedna od četiri žene u određenom trenutku biva žrtvom kućnog nasilja. Bojim se da je prava brojka i veća, budući da se tjelesno kažnjavanje u većini obitelji iz muslimanskih zemalja smatra opravdanom pedagoškom mjerom.

Pod pritiskom Zastupničkog doma, ministar pravosuđa Piet Hein Donner obećao je da će razmotriti mogućnost imenovanja komisije nadležne za izvođenje pred sud sudionika u zločinu (iz šire obitelji) za koje postoji sumnja da su pomagali u ubojstvu iz časti (ili njegovu planiranju).

Ministar socijalne skrbi Aart-Jan de Geus i ministrica za integraciju i imigraciju Rita Verdonk složili su se da će se do kraja mandata sadašnje vlade uspostaviti struktura na nacionalnoj razini (tj. nacionalna služba za pomoć) koja će vladi omogućiti da učinkovitije vrši pritisak u smjeru suzbijanja kućnog nasilja.

Ministri su obećali da će se pobrinuti da se s kulturno ozakonjenim nasiljem prema ženama u useljeničkim krugovima ubuduće obračunava bez milosti.

K tome, sadašnja vlada obećala je da će pod uzeti hitnije i učinkovitije mjere protiv trgovine ljudima. Ta vrsta trgovine je monstruozan i dobro zataškan oblik nasilja prema ženama. Djevojke (već od osam godina u azijskim zemljama) i žene kidnapiraju se ili odjnamljuju iz svojih rodnih mjesta u siromašnim zemljama (Albanija, bivša Jugoslavija, Azerbejdžan, Afganistan, Tadžikistan, Čečenija, Sierra Leone, Sudan, Kongo, više latinoameričkih zemalja, Kina, Vijetnam, Filipini itd.) i prodaju u seksualno roblje te izrabljuju na bogatom Zapadu. Tražiteljice azila kojima je odbijena dozvola boravka salijeću svodnici i obećavaju im »posao«, nakon čega ih šalju u crvene četvrti europskih gradova gdje im ne preostaje ništa drugo nego odati se prostituciji. Novac što ga te žene zarađuju odlazi takozvanim mrežama organiziranog kriminala. Nehotična posljedica europske azilantske politike u spoju s neprestanim priljevom useljenika iz ne-zapadnih zemalja jest da bezbroj djevojaka i žena

postaju žrtvama seksualne industrije. S obzirom na međunarodni karakter trgovine ženama, zahtijeva se zajednički plan akcije u kojem bi sudjelovale sve relevantne europske zemlje. Usklađivanje europskih azilantskih politika omogućilo bi nam u najmanju ruku da dobijemo jasniju sliku o razmjerima trgovine ženama. Upravo je u tom području udruženi europski pristup tako prijeko potreban.

Dvanaesto poglavlje

Genitalno sakaćenje ne smije se tolerirati

Genitalno sakaćenje djevojaka ponekad se naziva »obrezivanje«. Ono se na taj način implicitno uspoređuje s muškim obrezivanjem. Kad bi muško obrezivanje značilo odstranjivanje glavića i mošnji te pričvršćivanje ostataka penisa na praznu kesicu, usporedba bi bila valjana. A nije valjana. »Obrezivanje« je pojam koji podrazumijeva da je praksa prihvatljiva. A nije prihvatljiva. Niti je kulturno »opravdiva«.

Genitalno sakaćenje djevojaka je najslabije uvažena povreda ljudskih i ženskih prava na svijetu. Prema izvješćima Amnesty Internationala, g. 2002. između 1 i 1,4 milijuna djevojaka izgubilo je genitalije. Međunarodna zajednica zaokupljenija je širenjem virusa HIV-a i AIDS-a nego zastrašujućim običajem genitalnog sakaćenja. A ipak, obrezane žene pate od šokantnih, opasnih i veoma raširenih zdravstvenih komplikacija. Na primjer, dok je radio u Ghani, nizozemskog urologa Hansa de Walla posjetila je jedna posve očajna dvadesetšestogodišnjakinja koja je bila obrezana komadom razbijenog stakla kad je imala deset godina. Otkako je rodila mrtvorodjenče, počela je patiti od mokraćne i fekalne inkontinencije zbog stvaranja fistula. Te fistule često nastaju zbog poremećaja pri porodu uzrokovanih sakaćenjem i sužavanjem vaginalnog kanala. Sakaćenje ugrožava i prolazak djeteta kroz rodni kanal. Mnogo prvorodilja ne uspijeva obaviti porod jer im beba zaglavi u umjetno suženom kanalu. Rezultat je ponekad smrt djeteta, a ponekad se djeca rađaju s hendikepom ili povredama.

Pritisak zaglavljenog ploda na majčina unutarinja tkiva može dovesti do prekida dovoda krvi, oštećujući tkiva i živce - uključujući nožne živce, što rezultira hromošću - a može i proizvesti rupe u mokraćnoj cijevi i crijevima. Te žene pate od tuge izazvane gubitkom djeteta -

zbog okrutnog sakaćenja izvršenog nad njihovim vlastitim tijelom nad kojim nemaju nikakvu kontrolu - te od traume prouzročene unutarnjim ozljedama, koje ih ostavljaju doživotno inkontinentnim.

Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, žene s porođajnim fistulama broje se u milijunima. A one mogu računati na pomoć vrlo malog broja liječnika. Često odbačene od svojih obitelji, napuštene, osiromašene, ponižene svojim stanjem, one znaju godinama čekati prije nego se odluče na operaciju fistule - ako uspiju doći do liječničkog centra koji će pristati obaviti zahvat. Mnogo ih jednostavno trpi u tišini i sramoti. Njihova izolacija i napuštenost nisu ni udaljene točkice na radarskim ekranima njihovih vlada.

Prema jednoj reportaži objavljenoj u New York Timesu, više od trećine pacijentica s fistulom jednog liječnika u Nigeriji čine djevojke ispod petnaest godina; gotovo cijelu preostalu trećinu čine pacijentice između petnaest i dvadeset; većina ih je udata prije prve menstruacije, u dobi od jedanaest ili dvanaest. Čak ni liječnici specijalizirani za korektivnu operaciju fistule ne mogu udovoljiti zahtjevima za njihovim uslugama. A čak i nakon korekcije fistule, novi porođaj može prouzročiti stvaranje novih fistula. Genitalno sakaćenje djevojaka vodi neizbježnim kasnijim sakaćenjima u zreloj dobi.

Kao što je slučaj i s drugim oblicima nepojmljivog nasilja prema ženama, genitalno sakaćenje teži ostati u sferi javne osude, UN-ovih rezolucija i ostalog papirnatog oružja. Konkretno mjere koje bi vodile zabrani tih praksi čine se dalekom budućnošću. Ljudi su skloni vjerovati da će problem s vremenom nestati sam od sebe, s ekonomskim razvojem i sve većom dostupnošću podataka i savjeta. Drugim pitanjima, kao što su siromaštvo, rat, prirodne katastrofe i AIDS, daje se prednost u tim zemljama zbog njihova vidljivijeg, neposrednijeg utjecaja na cjelokupno stanovništvo.

U bogatim zemljama, gdje pažnja nije posve zaokupljena sličnim nevoljama, genitalno sakaćenje povezano je s useljenicima. Prvi put kad se na nj skrenula pozornost javnosti, ono je izazvalo sablažnjene reakcije. U Nizozemskoj, na primjer, praksu se odmah osudilo i proglasilo krivičnim prekršajem. No to nije spriječilo roditelje iz Afrike i dijelova Azije da sakate svoju djecu u Nizozemskoj i drugdje u Europi. Štoviše, vlada dobro zna da ti roditelji odvođe

svoje kćeri u svoje zemlje porijekla kako bi ih ondje podvrgnuli obrednom sakaćenju. Ne postoji izlika za snošljivost prema tom običaju.

Jedno liječničko izvješće upućeno vladi savjetovalo je da se protiv ženskog obrezivanja treba boriti u prvom redu preventivnim mjerama i informacijskom kampanjom, služeći se zakonskim sankcijama samo kao sekundarnim sredstvom. Međutim, provođenje zakona od prvotne je važnosti zbog težine prekršaja i ozbiljnih posljedica za njegove žrtve. S tog se razloga moja stranka i ja zalažemo za uvođenje skrining programa koji bi pomogao u sprečavanju ženskog obrezivanja. Djevojke iz »visokorizičnih zemalja« trebale bi jednom godišnje obavljati pregled kako bi se provjerilo jesu li obrezane.

U sadašnjoj raspravi u Nizozemskoj o načinima suzbijanja genitalnog sakaćenja postoje neki koji se zalažu za unošenje nove klauzule u krivični zakon. Ta bi se izmjena mogla protumačiti kao da genitalno sakaćenje formalno nije protuzakonito, što odašilje krivu poruku onima koji ga prakticiraju. Drugi pozivaju na »otvoreniju raspravu« o sakaćenju unutar imigrantske zajednice, dok treća skupina smatra da je dovoljno obrazovati ljude o posljedicama sakaćenja da bi ga prestali prakticirati.

Po mojem mišljenju, borba protiv genitalnog sakaćenja, u Nizozemskoj i drugim zemljama poput Kanade i Sjedinjenih Država, jest prije svega pitanje provedbe zakona. Na kraju krajeva, genitalno sakaćenje smatra se krivičnim prekršajem »namjernog, ozbiljnog tjelesnog povređivanja«, kao i »neovlaštene liječničke prakse«. Prema našem zakonu, liječnika koji obreže ženu ili sudjeluje u tom postupku može se izvesti pred liječnički disciplinski sud. K tome, genitalno sakaćenje potpada pod definiciju zlostavljanja djece.

Zamjetno je da dosad nije izvršeno nijedno hapšenje iako sve ukazuje na to da se djevojke koje stalno borave u Nizozemskoj podvrgavaju obrednom sakaćenju tijekom ljetnih praznika, u Nizozemskoj ili u inozemstvu. U tim okolnostima, neprihvatljivo je da nije uspostavljen nikakav nadzor nad tim teškim prekršajem. Čini se da je stav nizozemske vlade prema tome stav pasivne snošljivosti: genitalno sakaćenje je zakonom zabranjeno, no u praksi vlasti okreću glavu od problema. Slijeđenje svih preporuka vladinog liječničkog izvješća, preporuke i koordinacija od strane institucija što

sudjeluju u borbi protiv genitalnog sakaćenja i podupiranje dijaloga i rasprave u lječničkim zajednicama koje prakticiraju genitalno sakaćenje ne jamče da će se roditelji ugroženih djevojaka pokoriti zakonu.

Vlada bi se trebala posvetiti uvođenju skrining programa koji bi sigurnost i provedbu zakona postavio kao najviše prioritete. U izvještaju Ministarstvu pravosuđa za 2004. čitamo: »Važan činitelj doprinosa javnoj sigurnosti jest voljnost građana da slijede zakone, prisutna kod većine.« I malo dalje: »Utvrđeno je da provedba zakona nije na zadovoljavajućoj razini. Ona bi se morala poboljšati tijekom narednih godina.« U svojem prijedlogu sigurnosnog programa namijenjenog djevojkama ugroženim opasnošću od sakaćenja, vijeće je štoviše izrazilo namjeru da se usredotoči na progon težih prekršaja i »davanje prioriteta žrtvama zločina s ozbiljnim reperkusijama«.

Genitalno sakaćenje potpada pod kategoriju vrlo teških prekršaja i ima veoma ozbiljne reperkusije na zdravlje žrtve, može čak izazvati hromost. Njegove posljedice uključuju i: »šok, krvarenje, stvaranje abscesa; a u kasnijoj fazi, komplikacije u mokraćnom sustavu, kao i u trudnoći i pri porodu; psihijatrijske, psihosomatske i psihosocijalne posljedice na mlade djevojke... Nakon operacije, djevojke se često povlače u sebe, postaju šutljive i bezvoljne, a mogu očitovati i znakove poremećaja u ponašanju kao što su nepravilnosti u prehrani i fobije.« Genitalno sakaćenje može osim toga »dovesti do posttraumatskog stresnog poremećaja. Djevojka naime pati od osjećaja nemoći, nedostatka kontrole, privole i informacije, i trpi veliku bol.«

Postoje li zakonske mogućnosti za uvođenje skrining programa?

Članak 11 nizozemskog ustava jamči nepovredivost ljudskog tijela. Taj je članak mlađi brat prethodnog članka, koji štiti pojedinčevo pravo na osobnu privatnost. Oba su članka relevantna za naš prijedlog; u terminima međunarodnog ugovornog prava, oni su dopune Članka 8 Europske konvencije o ljudskim pravima (ECHR) i članka 17 Međunarodnog ugovora o građanskim i političkim pravima (iz 1966).

No muslimanski reacionari kao i političke stranke i politički korektni političari koji žele održati genitalno sakaćenje zalažu se protiv

skrining programa. Njihov sofisticirani argument je da obavezni pregled za mlade ugrozene djevojke predstavlja liječničku intervenciju koja zadire u zakon o nepovredivosti pojedinčeva (djevojčina) tijela te u djevojčino i roditeljevo pravo na osobnu privatnost.

ECHM podrobno opisuje kako i pod kojim okolnostima vlada smije prekršiti ustav. Ključno je imati dovoljno nepobitnih razloga za takav prijestup, budući da u protivnom nema smisla imati ustav. ECHM nabroja više takvih razloga (u slobodnom prijevodu): granična sigurnost, javna sigurnost, nacionalno gospodarsko blagostanje, prevencija nacionalnih nemira i krivičnih prekršaja, zaštita zdravlja i moralnih kriterija te zaštita individualnih prava.

Drugim riječima, kršenje ustava opravdano je ako onemogućuje izvršenje zločina (namjernog ozbiljnog tjelesnog povređivanja). Taj iznimni razlog nadaje se bjelodanim argumentom na kojem možemo graditi naš slučaj. ECHM pruža mogućnost zakonitog nametanja liječničkog postupka, pod uvjetom da se može dokazati da je on od vitalne važnosti za sprečavanje zločina.

Proporcionalnost jest jedan aspekt tog »dokazivanja vitalne važnosti«. Prevladava li važnost sprečavanja zločina nad kršenjem individualnih prava? Drugim riječima: opravdava li cilj sredstvo?

Pravna rasprava o tome kako najbolje suzbiti genitalno sakaćenje vrti se oko tog pitanja. Smatram da bez obaveznog skrininga nema učinkovitog načina za sprečavanje tog zločina. Stoga je predloženi program nužan korak. K tome, ustav zahtijeva od vlade da poduzme preventivne mjere kako bi se zaštitio integritet ljudskog tijela. Stoga je ona dužna djelovati u tom smjeru.

Moja stranka i ja apeliramo na vladu da poduzme mjere koje će spriječiti genitalno sakaćenje. Vraćajući se na pitanje proporcionalnosti, godišnji pregled koji bi obavljala bolničarka zaposlena od lokalne zdravstvene vlasti daleko je poželjniji od izvrgavanja djevojaka opasnosti od ozbiljnog sakaćenja. Taj pravni argument uvelike nadjačava prigovor protiv liječničkog pregleda.

Postoji još jedan sofisticirani pravni prigovor uvođenju skrining programa, koji se sastoji u tvrdnji da se taj program kosi s našim ustavom jer zagovara provođenje skrininga nad izdvojenom specifičnom skupinom a ne cjelokupnom nizozemskom populacijom.

Ti opstrukcionista tvrde da je nametanje obaveznog liječničkog pregleda skupini ljudi iz visokorizičnih zemalja oblik diskriminacije.

Drugi protivnici tvrde da bi nametanje godišnjeg skrining pregleda stigmatiziralo roditelje i time opteretilo i djecu. Oni ne smatraju da je uvođenje obaveznog skrininga proporcionalno zločinu. Postoje i oni koji nelogično tvrde da nema razloga pretpostaviti da će osobe iz zemlje s velikom učestalošću genitalnog sakaćenja automatski sudjelovati u sakaćenjima u Nizozemskoj - usprkos obilatim dokazima za suprotno.

Ja tvrdim da su posljedice genitalnog sakaćenja toliko pogubne po dobrobit djeteta da bi vlada trebala dati prednost svojoj dužnosti da reagira u zaštitu ljudskog bića. Smatramo također da su preventivne mjere potrebne čak i ako opasnost od genitalnog sakaćenja nije velika, s obzirom na ono što bi se bez njih moglo dogoditi i što se događalo. Ženskoj djeci čiji roditelji dolaze iz visokorizičnih zemalja prijeti stvarna opasnost od sakaćenja budući da mnogo roditelja još uvijek pridaje veliku važnost tradiciji.

Izvrješće Ministarstva zdravstva zabilježilo je slučajeve mladih djevojaka koje su podvrgnute sakaćenju tijekom školskih praznika. Zbog skrivenih posljedica tog obreda - genitalije su po definiciji prekriveni dijelovi tijela - društvo ga može u isto vrijeme osuditi i poreći da se radi o problemu. Da se djeci sijeku nosevi ili dijelovi ušiju, vlada se ne bi mogla izvući s tom politikom pasivne snošljivosti.

Genitalno sakaćenje ne može se obavljati zakonitim putem; roditelji u Nizozemskoj znaju da je ono protuzakonito, pa ga daju obaviti liječnikom školskih praznika ili, ponekad, u svojim zemljama porijekla. Znaju naime da se na taj način djevojka može oporaviti od ozljeda ne morajući ništa objašnjavati nikome izvana. Od zatvorenih skupina, koje žive u praznovjernom uvjerenju da je sakaćenje dobro za dijete, ne može se očekivati otvorenost u tim pitanjima. Posljedica takvog uvjerenja je da roditelji u sakaćenju vlastitog djeteta ne vide zločinačku djelatnost, već čin ljubavi, roditeljsku dužnost prema kćeri i svome neposrednom okruženju.

Vlada mora odvagnuti između važnosti roditeljskog prava na privatnost i djetetova prava na zdravlje. S obzirom na ozbiljnost genitalnog sakaćenja, moja stranka i ja odlučujemo se za zaštitu

djeteta. Službe koje bi sudjelovale u skriningu, poput lokalnih zdravstvenih vlasti, čuvale bi sve informacije o djeci i njihovim roditeljima u tajnosti i štatile bi njihovu privatnost.

Pukim osuđivanjem prakse genitalnog sakaćenja kao prezira vrijedne i ponižavajuće neće se riješiti problem. Barem se dosad nije riješio. Preventivni učinci obrazovanja su vrlo ograničeni i gotovo da ih je nemoguće procijeniti zbog skrivenosti i tradicijske prirode dotične prakse. Pritisak što ga na imigrante vrše njihove obitelji u zemljama porijekla (zemljopisne granice ne prekidaju obiteljske veze) prevelik je da bi se nadvladao samo pružanjem informacija i naobrazbe. Argument da će se tradicija na kraju sama od sebe ugasiti i praksa odumrijeti u Nizozemskoj jer je protuzakonita krajnje je nerealističan.

Prijedlog za skrining program možda nije savršen, no pruža maksimalne rezultate u slučaju da vlada odluči staviti na snagu zakon o suzbijanju tih zastrašujućih običaja. Njegova prednost sastoji se u tome da roditeljima prenosi jasnu poruku: oni će točno znati što mogu očekivati. A ima i dvije pozitivne popratne pojave: prvo, potiče ciljano, učinkovito pružanje informacija i naobrazbe koje bi inače bilo neučinkovito i suviše raspršeno. Drugo, mogao bi učiniti Nizozemsku uzorom za Europu i ostatak svijeta, i pomoći iskorijeniti genitalno sakaćenje i na drugim kontinentima.

PRIJEDLOG ZA SKRINING PROGRAM

Za skrining program namijenjen sprečavanju ženskog obrezivanja vlada mora poduzeti sljedeće korake:

- Uz pomoć Amnesty Internationala i Ujedinjenih naroda, načiniti popis visokorizičnih zemalja.
- Uspostaviti program obaveznih liječničkih pregleda za djecu iz tih zemalja.
- Načiniti dva popisa: Popis A sadržavao bi imena djevojaka koje su već bile podvrgnute sakaćenju, dok bi popis B sadržavao imena onih koje još nisu ozlijeđene. Novorođena ženska djeca automatski se upisuju u popis B.
- Djevojkama s popisa A pruža se liječnička i psihološka pomoć.
- Roditelji djevojaka s popisa B ispod osamnaest godina jednom godišnje dobivaju poziv da podvrgnu dijete pregledu.

- Novopridošli imigranti iz visokorizičnih zemalja automatski se pozivaju na pregled.
- Skrining može provoditi lokalna zdravstvena služba. Ako se ispostavi da je djevojka s popisa B osakaćena, mora se obavijestiti Vijeće za dobrobit djeteta (Child Welfare Council), koje će poduzeti mjere protiv roditelja.

POSTSKRIPTUM

Nakon mnoštva rasprava za i protiv skrining testova, osigurala sam da prijedlog dobije većinu glasova u nizozemskom Zastupničkom domu zahvaljujući potpori socijaldemokratske Laburističke stranke koja se zalaže za periodički skrining. Laburistički zastupnici na kraju su dali jednoglasnu podršku laburističkih zastupnika, no do toga vjerojatno ne bi bilo došlo bez zalaganja Elle Kalsbeek, parlamentarne zastupnice Laburističke stranke koja je u tome odigrala ključnu ulogu. Od samog početka rasprave, ministar zdravstva Hans Hoogervorst izražavao je apsolutno zgražanje nad genitalnim sakaćenjem, smatrajući ga oblikom zlostavljanja djece, i izjasnio se u prilog što skorijem uvođenju skrining programa. U travnju 2004. najavio je osnivanje specijalnog odbora pri Zavodu za javno zdravstvo koji će ispitati mogućnost djelotvornog skrining programa i razmotriti učinkovitiju upotrebu zakona u svrhu identificiranja takvih slučajeva. Nizozemski zakon pruža mogućnost krivičnog progona ne samo nizozemskih građana nego i stranaca sa stalnim boravkom u Nizozemskoj koji su sudjelovali u genitalnom sakaćenju ili ga podupirali u stranim zemljama - poput Somalije, gdje je ono dopušteno, ili u zemljama u kojima je zabranjeno.

Na moje razočaranje, odbor se na kraju izjasnio protiv skrininga. Ministar zdravstva izjavio je da ne želi učiniti skrining obaveznim, no da će roditeljima iz visokorizičnih zemalja pružiti mogućnost da djecu podvrgnu pregledu. Međutim, da bi se obiteljima moglo pristupiti s tom ponudom, vlada mora utvrditi za koje obitelji postoji mogućnost da prakticiraju genitalno sakaćenje. Vlada će gledati na to dolazi li obitelj iz visokorizičnih zemalja, i je li majka i sama obrezana (što se može saznati samo ako je rodila u Nizozemskoj i ako je njezin status poznat nekom nizozemskom liječniku ili zdravstvenom djelatniku).

Moj prijedlog skrininga nije dobio većinsku potporu. Uz mene stoji samo moja stranka. Program što ga je vlada sastavila umjesto onog

koji smo mi predložili veoma je skup, neučinkovit sustav. Tragična je činjenica da će mnogo muslimanskih djevojaka propasti kroz njegove pukotine.

Trinaesto poglavlje

Deset savjeta muslimankama koje žele napustiti dom

Od ranih 1990., postoji postupan ali primjetan porast u broju muslimanskih djevojaka u utočištima i specijalnim izbjegličkim kampovima za zlostavljane žene. Ta utočišta postoje već desetljećima. Neke od tih žena uspješno su završile školovanje i nadaju se nastaviti obrazovanje na fakultetu, no protiv volje roditelja koji su im pokušali zabraniti da napuste dom. Njihovi ih roditelji nisu pripremali za nezavisan život, i cjelokupna je obitelj šokirana kad kći nagovijesti da ima vlastite ambicije, što se smatra uznemirujućom abnormalnošću.

Udana muslimanka koja želi ostaviti supruga i voditi nezavisan život također se smatra abnormalnom i upozorava ju se da čini ozbiljnu grešku; to upozorenje stiže joj ne samo od supruga i njegove obitelji već i od njezine vlastite obitelji. Uspiju li je obitelji odvratiti od njenog nauma i navesti da ostane sa suprugom, bračna se napetost ponekad može riješiti mirnim putem. No, nije iznimka da obitelj odgovori nasiljem na ono što opaža kao izdaju supruga. Stupanj i ozbiljnost tog nasilja variraju od slučaja do slučaja.

Katkad muslimanke bježe u panici. To može imati kobne posljedice. Te djevojke često završavaju u utočištima i dugo vremena ostaju ovisne o socijalnoj pomoći. U nekim slučajevima, socijalni će radnik pokušati posredovati između »bjegunice« -neobičan pojam za odraslu osobu koja se želi skrasiti na vlastiti račun - i njene obitelji, što često rezultira ženinim povratkom kući i zlostavljanju koje je izazvalo njenu paniku i natjeralo je u bijeg. Njezina će je obitelj do kraja života tretirati kao maloljetnicu, čak i ako je uvelike prešla četrdesetu. Za nju, ona će zauvijek ostati »bjegunica«.

Neke muslimanske djevojke i žene koju su pobjegle od kuće zastranjuju. Odgojene u strogim uvjetima, proslavljaju novostečenu

slobodu stalnim izlascima, postaju ovisne o drogama i noćnom životu. Te djevojke dolaze na metu »ženskara«, koji ih dokraja osuđuju na životarenje. Često završavaju tragično: osjećaju se beznadno uhvaćenim u klopku te si oduzimaju život. Neke bivaju »uhvaćene na djelu« u trenutku kad odluče pobjeći, ili nedugo potom, i za njih čitava mora zlostavljanja nanovo započinje. Neke djevojke roditelji čak namamljuju u svoj zavičaj pozivajući ih da provedu praznike s njima, no jednom kad dospiju onamo uzimaju im se putovnice i onemogućuje im se da se vrate. U najgorem slučaju bivaju ubijene, kao što se dogodilo mladoj Turkinji Zarifi iz nizozemskog grada Almela.

Mnoge tužne priče o ženama koje su pobjegle navele su me da napišem ovo otvoreno pismo, koje sadrži deset savjeta muslimankama koje žele otići.

Drage muslimanke,

Savjeti koji slijede nisu namijenjeni svim muslimankama. Oni su namijenjeni samo vama - vama koje želite živjeti nezavisan život, u čemu vas sprečava vaša obitelj, vaš muž ili vaša zajednica. Želite ostaviti obitelj ili muža zato što želite uzeti život u svoje ruke. Želite zarađivati vlastiti novac kako biste se same uzdržavale i brinule za sebe. Želite same izabrati svog (životnog) partnera. Uvjerene ste da same - a ne vaši roditelji, zajednica ili ma tko drugi - morate odlučiti hoćete li se, i kada, udati i za koga. Da li želite djecu, i koliko djece želite, vaša je stvar. Želite same odlučivati o dobi u kojoj ćete je dobiti i načinu na koji ćete je odgojiti. Želite same birati prijatelje i ne osjećati se ograničenima na krug koji vam pripada po rođenju; otvorene ste prema sklapanju poznanstava izvan toga uskog kruga. Želite putovati i istraživati svijet. Ne želite provesti ostatak života rađajući djecu mužu kojeg čak ni ne volite, obavljajući kupovinu i kuhajući triput dnevno; poslužujući čaj i pekući kolače svaki vikend za ljude koji se uopće ne zanimaju za vas; perući rublje i peglajući, čavrljajući o uzorcima na zavjesama i porublivanju plahta. Više ne želite provoditi slobodno vrijeme sa ženama koje po čitave dane samo tračaju. Dosta vam je sestara i rođakinja koje odbijaju upotrijebiti svoje mentalne sposobnosti za bilo što drugo osim smišljanja još boljeg recepta za kolače. Prisustvovala ste dovoljnom broju svadbi na kojima se djevojke ne diče svojim umjetničkim i

kulturnim postignućima, nego tetovažama kanom što su ih nanijele na dlanove nevjesta kojima se potom izgubio svaki trag u dogovorenim brakovima. Uvidjele ste zamku u koju mladoženja i mlada padaju po isteku trodnevna svadbenog pira.

Znate da zaslužujete bolje! Razmišljate i sanjate o slobodi. Željete biste izaći, osjetiti sunce na koži i vjetar u kosi. Više ne podnosite opresiju koju trpите u roditeljskoj ili muževnoj kući, i došle ste do zaključka da želite otići. Sljedeći savjeti, u slučaju da vam već nisu pali na pamet, mogli bi vam biti od koristi.

1. Sloboda je izbor

Postavite si sljedeća pitanja: Želim li uistinu otići? Zašto to želim? Postoje li druge mogućnosti? Uvjerite se da mirenje nije moguće. Neka se vaša odluka da napustite roditeljski ili muževljev dom ne temelji na pukom nezadovoljstvu trenutačnom situacijom. Vaš će odlazak naime izazvati ozbiljne reperkusije, iako će posljedice možda biti ozbiljnije ako ostanete. Morate si stoga uzeti vremena kako biste si iskreno odgovorile na ta pitanja. Nedvojbeno je da volite svoju obitelj. Ipak, morate biti spremne na to da će vaši postupci ražalostiti vaše roditelje. Optužit će vas da ste ih osramotili i uznemirili cijelu obitelj. Vaša će obitelj poduzeti sve što je u njezinoj moći kako bi vas vratila: pokušavat će vas uvjeriti, prijetit će vam odreknućem, govorit će vam da ste izazvali prokletstvo, a možda će upotrijebiti i silu. Ne podcjenjujte moć tog emocionalnog i moralnog ucjenjivanja. Morat ćete trpjeti primjedbe poput, »Otkako si otišla, mami je toliko loše da ne može spavati«; ili, »Tvoj je otac tako osramoćen i depresivan da jedva može ići na posao ili u posjete drugim članovima obitelji«; ili, »Uništavaš sestrinu šansu da se uda u dobru obitelj«; ili, »Tvoj je mlađi brat jučer dobio batina kad je stao u tvoju obranu«. Pripremite se na to.

Istražite koje su vam mogućnosti. Dobro razmotrite svoj položaj u kući. Načinite popis svih rizika. Izlažete se osobitoj opasnosti ako potječete iz velike obitelji s razmjerno mnogo muškaraca koji veoma drže do osjećaja časti i ustrajavaju na strogim vjerskim načelima. Još se većoj opasnosti izlažete ako je vaš otac važna obiteljska figura. S druge strane, ako potječete iz obitelji s jakim osjećajem časti ali razmjerno malo muškaraca, u nešto ste boljoj poziciji. No pazite da

ne podcijenite moć i utjecaj ženskog ogovaranja na oba spola: ono će se proširiti na sve i okrenuti muškarce protiv vas.

Ako znate kako funkcioniraju glasine - tko će što o čemu pričati, što se gleda s neodobravanjem, itd. - zaštitite se pazeći da ne postanete njihovim predmetom. To je važno ako hoćete uspjeti.

Suočite se s vlastitim slabostima: Kakvo vam je zdravlje? Kakav je vaš temperament: da li lako planete, znadete li se kontrolirati, prilagođavate li se lako ili teško novonastalim situacijama? Ako imate dobru samokontrolu, veće su vam šanse da odete dobro pripremljeni (i ustrajete). Zapamtite, samokontrola i samodostatnost su stvari koje se mogu naučiti.

Razmislite o tome kako ćete sakriti svoje planove što je moguće duže: Koliko vremena dnevno imate za sebe? Primjećuje li vaša obitelj kad izbivate po nekoliko sati? Jeste li vične smišljanju uvjerljivih opravdanja, umijete li govoriti roditeljima ono što žele čuti? Možda biste trebale nositi maramu kako bi se »održao mir« dok ne odete?

Shvatite da se jednom kad odete više nećete moći vratiti (barem neko vrijeme). A budući da se nemate namjeru vratiti, ne trebate uzimati u obzir ništa što vam članovi obitelji govore i obećavaju. Od njih će vam prijetiti veća opasnost nakon što im se vratite - što bi mogla biti kobna greška. Stoga je najvažnije pitanje koje si trebate postaviti: Želim li zaista otići?

2.Vjera

Odlučili ste da želite živjeti samostalno. Trebat će vam vjera. U prvom redu, vjera u sebe. Bit će trenutaka sumnje, straha pa i kajanja. To je normalno. Na kraju krajeva, spremate se napustiti sve što vam je poznato (bez obzira na to koliko vam je ponekad nenasno u vlastitom domu). Možda nikad više nećete vidjeti obitelj. Pripremite se na to da će vas nagrizati sumnje, no imajte pritom na umu da to što činite, činite za vlastito dobro. Ne smijete dopustiti da na način na koji želite živjeti utječe način na koji vaša obitelj želi da živite. Imajte vjere u sebe.

Morate imati vjere i u druge. Budite sigurni kome možete vjerovati. Izaberite nekog izvan zajednice, zrelu osobu koja se umije dobro brinuti za sebe. To bi trebao biti netko tko će vam pomoći da

postanete neovisni, dati vam do znanja da ste na pravom putu; netko tko vas istinski podupire i ne postavlja vam nikakve zahtjeve; netko tko vam neće zamjeriti ako pogriješite. Vanjski svijet nije velik, zao svijet. Nemojte biti prema svakom nepovjerljivi, ali budite kritični i oprezni.

3. Prijatelji

Od vitalne je važnosti da imate prijatelje prije nego napustite obitelj. Nećete preživjeti bez prijatelja. Sklopite nova prijateljstva puno prije odlaska - bliska prijateljstva s ljudima kojima možete vjerovati. Započinite nov život, i susreti s novim ljudima čine važan dio tog iskustva. Dakako, bit će tu i rođaci i drugi pripadnici muslimanske zajednice koji će pokazivati razumijevanje za vašu situaciju i izgledati kao da vas podržavaju, no vrlo je vjerojatno da vam oni neće doista pomoći. Ti su ljudi dio zajednice i ništa ne zadržavaju za sebe. Ako vam netko od njih i pruži razumijevanje i podršku, to ne znači da mu nešto neće izletjeti u trenutku nesmotrenosti. A i nije fer opterećivati nekoga konfliktnom lojalnosti. Prije nego što se snađete, vaši planovi za odlazak mogu postati općepoznata stvar. Stoga budite krajnje oprezni. Ne želim reći da ne smijete imati muslimanske prijatelje, samo ne povjeravajte svoj plan nijednom i nijednoj od njih. Jednostavno si ne možete priuštiti taj rizik. Posljedice bi mogle biti odveć pogubne po vas.

Prijateljstvo znači uzajamnost. Posvetite se svojim prijateljima. Pokažite im da i oni mogu vjerovati vama, da ćete im biti pri ruci ako vas zatrebaju. Vaši novi prijatelji često će imati drugačija mišljenja o ženama od vaših obitelji i vaše zajednice, i isprva vas možda neće shvatiti. Objasnite im što krivnja i stid znače u vašoj obitelji i vašoj zajednici. Učite se biti iskreni: dopušteno vam je priznati pogreške; i ne morate lagati o prijateljima, o dečku s kojim se vidate itd.

4. Adresa

Kada odete od kuće, morat ćete se negdje smjestiti. Kao studentica ili kućanica raspolazete malim приходima. Možda nikad niste ni imali vlastiti приход. K tome, morat ćete izbjegavati sva područja u kojima bi vas ljudi mogli prepoznati, ljudi koji bi mogli obavijestiti vaše roditelje ili rođake. Budući da imate malo novaca i morate poduzeti

dodatne mjere predostrožnosti, vaš je izbor mjesta za stanovanje prilično ograničen. Ne ustežite se zamoliti za pomoć prijatelje i osobe od povjerenja.

Sveučilišni gradovi i gradići su privlačna opcija jer pružaju jeftine a sigurne mogućnosti stanovanja. Studentski smještaj je uglavnom prihvaćen i uobičajen, a najam je razmjerno jeftin.

Jedini nedostatak je da morate biti registrirani kao student da biste imali pravo na njega. U nekim studentskim domovima od potencijalnih se kandidata koji se natječu za slobodnu sobu traži da dođu u »preliminarni posjet« kako bi dobili pristanak ostalih stanara. Jasno, možete imati peh i ne dobiti njihov pristanak.

Ako niste studentica, ili ste izabrali grad s pomanjkanjem studentskog smještaja, pružaju vam se druge mogućnosti. Postoje parovi ili ljudi koji žive sami, i koji su voljni jeftino iznajmiti sobu samcima, po mogućnosti ženskog spola. Oni često traže nekog na kratkoročnoj osnovi jer su im djeca otišla od kuće ili su izgubili partnera. U tim kućama morat ćete se pokoravati kućevlasnikovim pravilima, no možete se unaprijed dogovoriti o zahtijevanom stupnju privatnosti i jasno ocrtati njezine granice. U nekim gradovima, kao što je Amsterdam, postoje jeftini smještaji u kvartovima u kojima ćete biti sigurni. Te kuće ili stanovi na dobrotvornoj su osnovi, namijenjeni specifičnim skupinama s niskim prihodima, kao što su umjetnici i glazbenici.

Jednom kada uspijete pronaći sobu ili stan, pobrinite se da što prije obavite useljenje. Unaprijed smislite plan iseljenja i potrage za novim domom. Pobrinite se da vaša soba ne ostane mjesecima prazna. Bilo bi to traćenje novca.

Jednom kad ste otišli, pazite da ne date adresu ili broj telefona ljudima koje dobro ne poznajete. Danas je e-mail dobar način da se ostane u kontaktu bez davanja adrese.

5. Sigurnost

Ako ste dobivali prijetnje od obitelji - prije ili pošto ste ju napustili - morate pažljivo razmisliti u kojem se gradu želite skrasiti. Ako možete, izaberite mjesto gdje ćete se što manje isticati. Ako se želite upisati na fakultet, živjet ćete u gradu ili većem mjestu; ako želite naći posao, potražiti ćete manje mjesto, daleko od roditelja, koje će

vam pružiti veću sigurnosti veće mogućnosti. Većina gradova ima utočišta za žene i službe za mentalno zdravlje koje vam mogu pomoći.

Kada se prijavite u novom mjestu boravka, tražite da razgovarate s nekim državnim službenikom (u Sjedinjenim Državama to je osoba iz mjesnog odjela službe za socijalnu skrb) upoznatim sa sličnim slučajevima, koji je već pomogao drugim djevojkama ili zna za djevojke koje žele stati na vlastite noge a prijete im ili ih proganjaju očevi, braća ili muževi. Bitno je da vaša adresa ostane tajnom. Otiđite na policiju i objasnite svoju situaciju. U Nizozemskoj možete pomoću formulara za prijavu kodirati svoj porezni broj, osiguranje i druge administrativne pojedinosti, kao i osobne podatke koje zahtijeva mjesno vijeće. Provjerite kako dobiti pravnu pomoć u slučaju da vam zatreba.

Pobrinite se da vaši cimeri, kolege i prijatelji znaju u kakvoj se potencijalnoj opasnosti nalazite. Vi ste u bijegu, i oni moraju paziti na vas. Važno je da nitko ne oda vašu adresu.

6. Prihod

Utvdite kako ćete stjecati prihod prije nego što odete. Želite li se upisati na fakultet, na vrijeme se prijavite za studentsku stipendiju. Dajte privremenu adresu-prijateljevu, na primjer - ako još niste našli vlastito prebivalište. Ako se ne namjeravate upisati na fakultet, prijavite se za primanje povlastica iz socijalnog osiguranja u prebivalištu u koje selite. Na taj način ćete se prisiliti da si nađete posao ili se upišete na tečaj za stjecanje državljanstva i istražite tržište rada. Ništa od toga nemojte odgađati. Dok ste još kod kuće upoznajte se s tržištem rada (za honorarne poslove) u svome budućem gradu. Prijavljujte se za honorarne poslove i koliko god možete izbjegavajte zajmove i gomilanje dugova.

Najvažnije je razborito postupati s novcem; postoje tečajevi na kojima možete naučiti kako isplanirati mjesečne troškove i držati se plana. Mjesna socijalna služba znat će vas uputiti u pravom smjeru.

7. Mogućnosti obrazovanja

Dobro je imati honorarni posao, no pazite da na vrijeme dajete ispите. Iako možete smišljati kojekakve izlike za izbjavanje s

predavanja, potrudite se da to toga što rjeđe dolazi. Diploma u džepu otvara vrata dugoročnoj nezavisnosti. Pokušajte si koliko god možete proširili mogućnosti za učenje novih stvari. U sklopu studija od vas će se možda zahtijevati da pohađate praksu. Iskoristite to najbolje što možete: unaprijed si osigurajte mjesto; dogovorite se kako će vam plaćati troškove, koliko ćete sati dnevno raditi, i koliko ćete bodova dobiti po svršetku prakse.

Ako ste opterećeni količinom posla, posjetite svog mentora i zamolite ga da vas uputi u tehnike učenja, nauči vas kako se priprema za ispit i pišu radnje. Želite li dobiti diplomu, morate biti disciplinirani: organizirati svoje vrijeme na djelotvoran način, na vrijeme odlaziti na spavanje i unaprijed planirati zadatke.

Kao studentica morat ćete se družiti i s osobama izvan svog vlastitog vjerskog kruga: morat ćete naučiti što one možda očekuju od vas, kao i nepisana pravila društvenog ponašanja. Učlanite se u neku studentsku organizaciju, primajte pozive na piće ili zabave (ne morate piti alkohol).

8. Vaša imovina

Ne možete ponijeti svu osobnu imovinu sa sobom: vaš skori odlazak mora ostati tajnom, tako da nećete moći ponijeti nikakve velike ili glomazne predmete, poput kreveta, stola, stolice ili cjelokupne garderobe. Morat ćete izvršiti izbor i uzeti samo ono što vam doista treba. Ne zaboravite ponijeti nekoliko dragocjenih fotografija i novčarku i ušteđevinu, bankovnu i čekovnu knjižicu, štednu kasicu. Ne zaboravite putovnicu. Te stvari morate iz kuće prokrijumčariti malo-pomalo: zateknu li vas kako izlazite natrpani torbama, ili ako je vaš ormar napola prazan, izazvat ćete pažnju.

Budući da ćete svoj novi dom morati sami opremiti, raspitajte se gdje se nalaze najbolje trgovine rabljenom robom.

9. Stanje uma

Odlazak je velika promjena. Osjećate se snažnom, nestrpljivo iščekujete taj trenutak, no u isto ste vrijeme vrlo ranjivi. Vaš će emocionalni intenzitet opadati i ponekad ćete se osjećati usamljeno; neće svi pokazati razumijevanje, što uključuje i neke od vaših novih prijatelja. Osoba kojoj ste ukazali povjerenje može vam pomoći da

razvijete unutarnju otpornost. Ne zaboravite da ste, čak i sa svekolikom pomoći drugih, prepušteni sebi i odgovorni za sebe. Pripremite se na to da će biti boljih i lošijih dana, ne omalovažavajte se i ne sažalijevajte. Htjeti ćete kontaktirati obitelj jer će vam nedostajati toplina, rođaci i prisnost. Svaka obitelj ima svoje važne trenutke: rođendane, pogrebe, Eide i tako dalje. Tih dana osjećat ćete se osobito usamljeno. No imajte na umu da bi dolaženje u doticaj s obitelji moglo imati ozbiljne posljedice. Pozivima i pismima može se ući u trag.

Postoje, međutim, i utjehe. Mnoge su žene poput vas uspjele nanovo uspostaviti dobar kontakt s obitelji. No za to obično treba više godina. U svakom vam slučaju valja sačekati dok ne budete financijski i emocionalno neovisni. Morate pronaći posao kako biste bili dovoljno snažni da se možete oduprijeti njihovim prigovorima i nagovorima da se vratite kući. Morate biti u stanju začepiti uši na emocionalno ucjenjivanje kojim će vas možda pokušati namamiti natrag.

10. Trenutak odlaska

Za sve ste se pobrinuli. I dalje ste uvjereni da radite ispravnu stvar. Imate dobre prijatelje koji su vam spremni pomoći. Vjerujete u sebe, u svoje prijatelje i u budućnost. Imate smještaj, prihod i prijavili ste se na fakultet. Potajno ste iznijeli iz kuće svoja najdragocjenija dobra. Sigurni ste da to nitko nije primijetio. Uzorno ste se ponašali, i dan odlaska je napokon došao. Vrijeme je lijepo, ili možda kiši. Noćas ćete spavati u svome novom domu - sobi ili čemu god drugom - po prvi put. Ali čekajte: kako zapravo mislite otići? Hoćete li jednostavno izići i zatvoriti za sobom vrata ne rekavši ni doviđenja?

Da, upravo tako, jer ne smijete privući pažnju na sebe.

I tako, otišli ste. Što slijedi?

Vaši će se roditelji brinuti jer neće znati gdje ste. Morate ih uvjeriti da ste otišli svojevolumno: napišite im pismo u kojem ćete im objasniti da se, iako ih volite, vaši životni planovi razlikuju od njihovih; da poštuju njihov način života, ali da želite poći svojim putem. Možete ga poslati odmah nakon što napustite kuću, kako ne bi ušli u trag vašoj novoj lokaciji.

Ili ih, u krajnjem slučaju, nazovite. S vremena na vrijeme ćete ih poželjeti kontaktirati, no pobrinite se da ne mogu doći do broja: zovite ih iz javnih govornica ili odnekud gdje se ne može raspoznati broj. Možda je dobro da ih zovete iz nekog prometnog javnog prostora. Na taj ćete način moći učiniti razgovor kratkim i usredotočenim na bitno.

Odsada ćete morati naučiti snalaziti se u društvu. Unatoč svim negativnim aspektima vašega odgoja, zahvaljujući njemu naučili ste nekoliko korisnih vještina: znate se prilagođavati drugima; izvještali ste se u obavljanju svakodnevnih poslova. Isto tako, naučili ste preživjeti u teškim okolnostima i navikli ste se na činjenicu da vam stvari ponekad ne idu naruku. Za razliku od mnogih muškaraca, niste razmaženi. Ali još vam mnogo toga valja naučiti: ne žalite uložiti truda. Isplatit će vam se.

Četrnaesto poglavlje

Pokornost, prvi dio

Ono što slijedi je transkript izvornog teksta koji sam dala na uvid Theu van Goghu, koji je on pročitao i predložio mi da po njemu napravimo film. Film je prvi put prikazan na nizozemskoj televiziji u kolovozu 2004. Dana 2. studenog 2004. Theo Van Gogh ubijen je na ulicama Amsterdama.

U Pokornosti se radi o odnosu Boga i pojedinca. Tekst nije napisan s namjerom da bilo koga isprovocira. Kako sam napomenula u predgovoru ove knjige, napisala sam ga kako bih ukazala na bezuvjetnost s kojom se od muslimanke očekuje da se potpuno podčini Božjoj volji i Božjoj riječi kako su one izražene u Kuranu. Htjela sam dovesti do pomaka u odnosu između pojedinca i Boga koji bi nam omogućio da prijeđemo od odnosa potpune pokornosti na onaj dijaloga. Odlučila sam se za formu molitve jer se od muslimana očekuje da se mole pet puta dnevno. Upravo se stoga pet različitih žena mole svaka na svoj način. Smisao filma izražen je u situaciji i molitvama tih vjernica koje su se pokorile Božjoj volji i koje i dalje mole u užasnim okolnostima pokušavajući izmamiti odgovor od Boga. One govore: Gledaj, Bože, potpuno sam Ti se pokorila, a sve i dalje ide po zlu. No Ti, Bože, ne daješ glasa od sebe.

Ovaj transkript naslovljen je Prvi dio jer namjeravam napisati još dijelova. I opet, ne činim to iz želje da bilo koga isprovociram. Ali smatram da razumni ljudi i razumni vjernici moraju suočiti Alaha s dilemama koje On ugrađuje u nas i od nas zahtijeva da se suočavamo s njima u našem zemaljskom životu. Naše dileme - dileme s kojima se svakodnevno suočavamo - proizlaze direktno iz Njegovih zapovijedi.

Drugi dio će govoriti o četvorici muškaraca koji imaju poteškoća sa slijeđenjem Božjih zapovijedi i koji, poput žena u prvome dijelu, tijekom molitve postavljaju pitanja Bogu.

U Trećem dijelu Bog će odgovoriti.

UVOD

Amina je predana muslimanka koja se strogo pridržava šerijatskih propisa. Okružena je ženama prema kojima se okrutno postupa u Alahovo ime: one trpe zlostavljanje, bračno silovanje, incest i tjelesno kažnjavanje. Ti okrutni postupci opravdavaju se kuranskim stihovima. Amina osjeća sažaljenje prema žrtvama i poistovjećuje se s njima. Svakog dana obraća se Alahu i gorljivo ga moli da popravi njihovu situaciju, no Alah ne daje glasa od sebe i okrutnosti se nastavljaju.

Jednoga dana Amina čini nešto neuobičajeno: ne pokorava se utvrđenoj rutini molitvenog obreda. Nakon što je pročitala obavezno uvodno poglavlje Kurana, zapodijeva spontani dijalog s Alahom umjesto da mu se podčini.

Mjesto radnje: Islamistan [izmišljena zemlja s većinskim muslimanskim stanovništvom i šerijatskim pravnim sustavom],

LIKOVİ

Amina: glavni lik (koji se u molitvi obraća Alahu) Ajša: sklupčana u položaju fetusa oporavljajući se od stotinu udaraca bičem Safija: koja doživljava spolni odnos s mužem kao silovanje Zejneb: ozbiljno ozlijeđena nakon što ju je istukao muž smatrajući je neposlušnom Fatima: pokrivena velom, žrtva incesta Pet žena zauzimaju molitveni položaj. Amina sjeda u središte, pognute glave. Ustaje, odlazi do molitvenog tepiha i razmata ga. Tepih je okrenut prema Meki. Amina sjeda na jedan njegov kraj, licem okrenuta prema Meki. Podiže ruke u zrak, nagore okrenutih dlanova, i uzvikuje »Alahu ekber«. Tada sklapa ruke na grudima, desnom rukom prekrivajući lijevu. Naposljetku prikiva pogled na suprotni kraj tepiha. Ostaje u tom položaju sve dok Fatiha [uvodna Sura] ne bude pročitana. Kada začuje »Aaaammeen«, samo podiže glavu prema kameri i netremice gleda u nju.

1. AJŠA, OSUĐENA NA STOTINU UDARACA BIČEM

Aminin prvi govor prepričava priču žene koja se zove Ajša. U međuvremenu, kamera polako prelazi s Amine na Ajšu. Ajša leži na podu u položaju fetusa. Primjećuju se rane (ožiljci) na njenom tijelu,

prouzročene udarcima bičem. Preko njih je ispisan tekst iz Kurana: 24, 4 (sura En-Nur, Svjetlost).

Aminin govor

O Alaše, pogledaj kako ležim ovdje, slomljena duha

U glavi mi odzvanja kadijin glas dok me proglašava krivom. Morala sam se podvrgnuti kazni što si je propisao: »Bludnici i bludniku udarite svakom pojedinom od njih po stotinu udaraca! Neka vas ne obuzima prema njima nikakva samilost Božje vjere, ako vjerujete u Alaha i Sudnji dan, i neka bude prisutna njihovu kažnjavanju jedna skupina pravovjernih.«

[rečenice u kurzivu ispisane su preko Ajšina tijela.]

Prije dvije godine, jednoga sunčanog dana na suku oči su mi se susrele s Rahmanovim, očima najljepšeg muškarca kojeg sam ikad vidjela. Nakon tog dana, gdje god bih se okrenula na tržnici zapažala sam njegovu prisutnost. Proželo me ushićenje kad sam saznala da njegovi dolasci na bazar nisu bili slučajni. Jednoga dana predložio mi je tajni sastanak, i ja sam pristala. Četiri mjeseca izlazila sam s njim; gostili smo se pićima i poslasticama, plesali smo i sanjarili...da, gradili smo prekrasne kule u zraku. I vodili smo ljubav, na svakome našem sastanku. Kako su mjeseci prolazili, naš se odnos sve više produbljivao. Štoviše, iz naše ljubavi počeo je rasti novi život. Naša sreća nije prošla nezapaženo i ubrzo su zavidne oči zamijenili zlobni jezici.

»Ne obazirimo se na te ljude i pouzdajmo se u Alahovu milost,« rekli smo si.

Bili smo možda naivni, mladi i zaljubljeni, ali mislili smo da je Tvoje Veličanstvo na našoj strani.

Rahman i ja bili smo puni ljubavi, povjerenja, dubokog poštovanja jedno za drugo; kako bi Bog mogao zamjeriti tome? Zašto bi zamjerio?

I tako se nismo obazirali na zlobne jezike, i zajedno smo nastavili živjeti u našem snu, mada u većoj tajnosti.

O, Alaše, sve dok nas nisu izveli pred sud i optužili za blud!

Rahman me nazvao dan prije no što smo se morali pojaviti pred sucem.

Rekao mi je da ga je njegov otac prokrijumčario iz zemlje. Koja šteta što je moj otac pobožan, pomislih.

Rahman mi je rekao da me voli i da će moliti za mene.

Potaknuo me i da budem jaka i imam vjere u Tebe.

O, Alaše, kako da imam vjere u Tebe? U tebe koji si sveo moju ljubav na blud?

Eto me kako ležim ovdje, izbičevana - zlostavljana i osramoćena - u Tvoje ime.

Presuda koja je ubila moju vjeru u ljubav napisana je u Tvojim knjizi.

Vjera u tebe, pokornost Tebi, čine mi se - i jesu - izdaja samog sebe.

2. SAFIJA, SUSTAVNO SILOVANA OD SVOGA MUŽA

Aminin drugi govor prepričava priču žene po imenu Safija. U međuvremenu, kamera polako prelazi s Amine na Safiju. Pokazuje nam lijepu ženu viđenu sleđa, odjevenu u dugačku bijelu haljinu s dubokim leđnim izrezom. Na njenim leđima i bedrima (haljina se rastvara sprijeda) ispisan je tekst iz Kurana: 2, 222 (El-Bekare, Krava).

Aminin govor

Bilo mi je šesnaest kada mi je otac priopćio vijesti u kuhinji. »Udat ćeš se za Aziza; on potječe iz ugledne obitelji i dobro će se brinuti o tebi.« Kada sam vidjela Azizove fotografije, umjesto ushićenja osjetila sam odbojnost, i premda sam dala sve od sebe kako bih sagledala savršenu cjelinu, nisam si mogla pomoći da ne zapazim nedostatke: ožiljak na usnici, iskrivljen nos, čupave obrve. Moja je svadba bila proslava za moju obitelj više nego za mene. Čim me je uveo u bračni dom, muž mi je prišao. Otad se gnušam njegova dodira.

Odbija me njegov miris, čak i ako je netom izišao iz kupke, Ali se usprkos tome, o Alaše, pokoravam njegovoj zapovijedi, Jer si je Ti odobrio. Podajem mu se.

Svaki put kad ga odgurnem od sebe, on navodi tvoje riječi: »I pitaju te o menstruaciji. Reci: 'To je ogavno, pa izbjegavajte žene za menstruacije i ne približujte im se dok se ne očiste.

Kada se očiste, pristupajte im kako vam je Allah naredio.

Zaista Bog voli one koji se kaju i voli one koji se čiste.«

Stoga ja produžavam svoj ciklus, no ipak uvijek dođe vrijeme kad se moram razodjenuti. On mi naređuje i ja se pokoravam ne njemu,

nego Tebi.

U zadnje vrijeme, to mi je sve teže podnositi muža. O Alaše, preklinjem te da mi daš snage da ga podnesem jer inače, bojim se, pokolebat će mi se vjera.

3. ZEJNEB, KOJU TUČE MUŽ

Aminin sljedeći govor prepričava priču žene po imenu Zejneb. U međuvremenu, kamera polako prelazi s Amine na Zejneb. Vidimo njezino oteklo lice, prekriveno masnicama. Odjeća joj je strgnuta s tijela. Preko obnaženih dijelova njenog tijela - na nadlakticama, ramenima i, možda, trbuhu - ispisan je tekst iz Kurana: 4, 34 (sura En-Nisa, Žene)

Aminin govor

O Svevišnji Alaše,

Kažeš da »Muškarci upravljaju ženama jer je Allah odlikovao jedne iznad drugih.«

Najmanje jednom tjedno osjećam odličnost svog muža na vlastitu licu, O Svevišnji Alaše, Teško mi je podnijeti bračni život,

Ali pokoravam se tvojoj volji. Moj me muž uzdržava vlastitim sredstvima, i stoga sam mu poslušna i odana, i u muževoj odsutnosti čuvam ono što Ti želiš da čuvam. Ali moj muž, skrbnik i zaštitnik boji se da ću ga prevariti i izvršiti grijeh, i optužuje me da sam nezahvalna za sve što mi je učinio. Poput zapovjednika na bojištu svako se malo izderava na mene kako mu dođe, prijeti mi da više neće dijeliti postelju sa mnom, i noćima izbiva. Mislim da ima ljubavnicu.

Ne usuđujem se upitati ga, iako prijatelji i obitelj govorkaju o tome da ima drugu. Kada se vrati, uvijek nađe razlog da posumnja u moju vjernost, pa me nakon niza upozorenja i prijetnji počne tući.

Prvo blago po rukama i nogama, kako si ti, Svevišnji, opisao - hm, ili bih trebala reći propisao - u svojoj svetoj knjizi; Ali uglavnom po licu. A zašto?

Zato jer se ne pokoravam dovoljno brzo njegovim zapovijedima, zato što ispeglam krivu košulju, zato što ne posolim hranu kako treba, zato što predugo pričam sa sestrom na telefon.

O Bože, Svevišnji, znam da pokornost Tebi jamči bolji život u sljedećem životu,

Ali osjećam da je plaća koju moram platiti za suprugovu zaštitu previsoka.

Pitam se koliko ću se dugo još moći pokoravati.

4. FATIMA, POKRIVENA ŽENA

U četvrtom govoru Amina prepričava priču Fatime. U međuvremenu, kamera polako prelazi s Amine na Fatimu. Pokazuje nam ženu pokrivenu od glave do pete; vlaknasta tkanina što joj se njiše pred očima sugerira da viri kroz prozor s rešetkama. U sjedećem je položaju, a nabori njezine haljine otkrivaju njene obline. Preko haljine ispisani su, bijelom bojom, tekstovi iz Kurana: 24, 31 (sura En-Nur, Svjetlost)

Aminin govor

O Alaše milostivi, milosrdni!

Kao što zahtijevaš od svojih vjernica, obaram pogled i čuvam svoju čednost. Nikad ne pokazujem svoju ljepotu i ukrase, čak ni lice i ruke. Nikad ne udaram nogama da bi se čuo zveket ukrasa koje skrivam, čak ni na proslavama.

Nikad ne izlazim iz kuće osim ako to nije prijeko potrebno; a i tada samo s očevim dopuštenjem. Kada izađem, spuštam svoj veo na grudi svoje kako si naredio.

S vremena na vrijeme činim grijeh. Zamišljam kako mi vjetar struji kroz kosu i sunce miluje kožu dok ležim na plaži. Maštam o dugom putovanju svijetom, zamišljajući različite ljude i razna mjesta. Naravno, nikad neću vidjeti nijedno od tih mjesta i nikad neću upoznati mnogo ljudi jer je toliko beskrajno važno da očuvam svoju čednost kako bih Ti udovoljila, o Alaše. Stoga s radošću činim što si naložio i pokrивam se od glave do pete, osim kad sam u kući s članovima obitelji. Općenito sam zadovoljna svojim životom.

Međutim, otkad je moj stric Hakim uselio k nama, stvari su se promijenile!

Hakim čeka dok ne ostanem sama u kući i onda mi dođe u sobu. Tada mi naređuje da mu udovoljim i dodirujem ga po najintimnijim dijelovima tijela. Otkad živi s nama, počela sam se pokrивati i kad sam u kući, kako bih ga odbila od sebe. Ali to ga ne odvraća. Dvaput mi je svukao ogrtač, strgnuo odjeću i silovao me. Kada sam o tome obavijestila majku, rekla je da će porazgovarati s ocem. Otac joj je

naredio - i meni - da ne dovodi u sumnju čast njegovog brata. Muka mi je svaki put kad me posjeti stric. Osjećam se kao u kavezu, kao životinja koja čeka da je zakolju. Puna sam krivnje i srama, i osjećam se napuštenom, mada sam okružena obitelji i prijateljima. O Alaše, Hakim je otišao, a ja sam otkrila da sam trudna. Zasad još mogu sakriti trbuh, no prije ili kasnije to više neću moći; bit ću javno osramoćena i moj otac će me ubiti jer nisam djevica.

Kada pomislim na to, poželim si oduzeti život, ali znam da oni koji počine samoubojstvo u budućem životu ne mogu računati na Tvoju milost. O Alaše, koji život daješ i uzimaš!

Vjernike svoje pozivaš da se okrenu tebi i budu blagoslovljeni. Čitav život ne činim ništa drugo nego se okrećem tebi. A sada te preklinjem da me spasiš, ovako pokrivena, a ti šutiš poput groba za kojim čeznem. Pitam se koliko ću se još dugo moći pokoravati!

Petnaesto poglavlje

Potreba za samorefleksijom u islamu

[Ayaanin odgovor na kritičku reakciju na Pokornost, prvi dio, objavljen u De Volkskrantu 30. listopada 2004.]

Roditelji su me odgojili u uvjerenju da je islam najljepši način života - moralno, društveno i duhovno. Godinama poslije uvidjela sam da postoje ljage koje narušavaju ljepotu islama. Te mane, međutim, nisu vidljive onima koji dijele vjerska uvjerenja mojih roditelja i opravdavaju nepravde islama ponavljajući kako nije problem u religiji, već u vjernicima koji su napravili zbrku pogrešnim tumačenjem.

Islamski moral zahtijeva od pojedinca da se potpuno podčini Alahovoj volji kroz šerijat, skup propisa izvedenih iz Kurana, i vjerskoj zajednici. Musliman ne može ništa činiti kao pojedinac: on čak mora sjediti, stajati i putovati prema strogim pravilima; ne može slobodno izabirati prijatelje i od njega se očekuje da ima (i izbjegava) određene misli i osjećaje. Sve ono što nije pod nadležnošću Alaha i Njegovog Proroka potpada pod nadležnost vjerske zajednice, koja se proteže od neposredne obitelji do svjetske zajednice muslimana. Na primjer: ako se marokanski musliman počne nedolično ponašati nakon nekoliko popijenih piva, nekome iz, recimo, Sudana ili Afganistana priliči pozvati ga na red - u odsustvu drugih Marokanaca - samo zato što je taj slučajni promatrač musliman.

Muslimansko poricanje individualnosti nigdje nije jasnije izraženo nego u odnosima između spolova. Islamski seksualni moral stavlja snažan naglasak na čednost. Seks je dopušten samo u bračnom okviru. U praksi, to nameće veća ograničenja ženama nego muškarcima. Na primjer, muškarcu je slobodno oženiti četiri žene, ali ne i obrnuto. U usporedbi s većinom njihovih ne-islamskih sestara, položaj muslimanki je, iskreno govoreći, loš - one su nemoćne, podjarmljene, nejednake.

Ipak, poput sveg ostalog svijeta muslimani uživaju blagodati znanstvenog napretka. Oni koji si to mogu priuštiti obilato se služe tehničkim postignućima kao što su automobili i zrakoplovi. Žive u modernim zgradama i služe se modernim kućanskim aparatima i računalima. Međutim, moralni okvir islama, za razliku od onog kršćanstva i židovstva, vjekovima je ostao isti. Svaki musliman, od početaka islama do danas, odgojen je u uvjerenju da se sve znanje može naći u Kuranu, da je pogrešno postavljati kritička pitanja, da se svaki musliman (čak i u 2004. godini) treba truditi nasljedovati život utemeljitelja islama Muhameda. U praksi, dakako, samo vrlo mali broj njih uspijeva živjeti u skladu s načelima proroka iz sedmog stoljeća.

Kao rezultat tog restriktivnog odgoja, temeljna ljudska radoznalost u muslimana je ozbiljno potkopana. Svaki novi korak na koji se musliman odvaži ostatak zajednice proglašava neuobičajenim i nesuglasnim s Kuranom. Islam je statična religija.

Nakon zbivanja 11. rujna, kritički autsajderi zatražili su od ljudi koji poriču to stagnantno obilježje islama da imenuju jednog muslimana zaslužnog za bilo kakvo otkriće na polju znanosti ili tehnologije, ili umjetničko postignuće koje je promijenilo svijet. Nisu mogli navesti nijednog. U zajednici od 1,2 milijuna vjernika, znanje, napredak i prosperitet nisu primarne težnje. Siromaštvo, nasilje i nazadak su sveprisutni. Da bismo to promijenili, moramo promijeniti moralni okvir muslimanskog odgoja.

U interesu je samih muslimana da otvore kritičku raspravu o islamu, ali to je ključno i za ostatak svijeta. Gotovo svi sadašnji politički sukobi uključuju muslimane. Većina muslimana živi u groznim uvjetima: glad, bolest, prenaseljenost i nezaposlenost su sveprisutni. U svojim rodnim zemljama muslimani su žrtve opresivnih režima koji se najčešće temelje na šerijatu. Većina muslimana nema pristup nikakvu kvalitetnijem obrazovanju; mnogo ih je nepismeno. Više se ne može poricati da su muslimani često i sami krivi (premda nenamjerno) za vlastitu nesreću. Temeljito istraživanje islama i odustajanje od određenih dogmi, koje trenutačno drže vjernike u začaranu krugu nasilja i siromaštva, pružili bi muslimanima priliku da stanu na kraj potlačenosti pojedinca i dosegnu seksualni moral u kojem bi muškarci, žene i homoseksualci uživali jednaka prava.

Ta kritička prosudba morat će doći iznutra, upravo od onih ljudi koji su odgojeni u islamskoj tradiciji ali koji nisu postali slijepi na nedostatke koji potkopavaju ljepotu njihove kulture - ljudi koji su stekli pristojno obrazovanje i imali prilike upoznati ljude izvan muslimanske zajednice. Ti su ljudi tragali za vlastitom pojedinačnom srećom i znaju kako je teško biti dobar musliman i ujedno slijediti unutaraju ljudsku potrebu za slobodom. Oni žive u slobodnim zemljama i mogu otvoreno izlagati svoja mišljenja a da se ne osjećaju ugroženima. Ipak, ti kritičari islama moraju shvatiti da stoljetna kultura koja nikad nije prošla kroz razdoblje samorefleksije neće dočekati s blagonaklonošću njihove uvide. Oni će se smatrati, poput drugih otpadnika, izdajicama i odmetnicima.

Koji bi točno oblik ta muslimanska samorefleksija trebala poprimiti? Po mojem mišljenju opravdan je svaki oblik samoizražavanja osim onog koji pribjegava fizičkom i verbalnom zlostavljanju: upotreba riječi (romani, teorijska djela, pjesništvo, strip), slika (film, animacija, slike i drugi umjetnički oblici) i zvuka. Pokornost, prvi dio, film koji sam snimila s Theom Van Goghom, izražava moju težnju da preispitam moral na kojem se zasnivao moj odgoj. Ne želim pretvoriti muslimane u ateiste, ali želim ukazati na ljage njihove kulture, osobito na njezino okrutno postupanje prema ženama. Imala sam se prilike iz prve ruke uvjeriti u neporecivu povezanost između propisa Kurana, koji tvrdi da neposlušnu ženu treba istući, i nasilne prakse mlaćenja žena. Ta je praksa utemeljena u hadisima (izrekama koje se pripisuju proroku Muhamedu), a nasilni muslimani citiraju Kuran čim im itko prigovori na njihovu svakodnevnom ponašanju. Čak i žrtve fizičkog zlostavljanja navode retke iz Kurana kako bi opravdale nasilne čine muškaraca, i često se vraćaju svojim muževima, s obećanjem da će ubuduće biti poslušnije i bolje se ponašati. Unatoč fizičkoj patnji, one su toliko indoktrinirane da se »dragovoljno« podčinjavaju naučavanju koje je prouzročilo katastrofalne okolnosti u kojima se nalaze.

Prikazanu u sklopu televizijske serije Zomergasten [Ljetnigosti], film Pokornost, prvi dio izazvao je mnoštvo kritičkih reakcija. Iako im je bilo drago vidjeti da netko ukazuje na ugnjetavanje muslimanki, mnogi su posumnjali u djelotvornost strategije koju sam izabrala. Jedna skupina, koja uključuje amsterdamskog povjesničara

Lucassena, smatra da je kritika mračnih aspekata islama bespotrebno izazivanje sudbine. Ta skupina drži da su kritike islama bezrazložno pesimistične i iznosi primjer muslimana treće generacije koji više ne provode većinu vremena u džamijama i čije kćeri uspješno usklađuju marame s kratkim topićima. Ona misli da će se taj razvoj nastaviti i da nema potrebe za kritikom.

Nisam defetist, nego optimist. No kritički pristup će humanizirati islam, što je prijeko potrebno. Lucassen i njegovi kompanjoni brkaju sljedbenike vjere i samu vjeru. Islam je način života, sustav vjerovanja. Svakog se vjernika uči da prihvati taj sustav kao nepromjenljiv, nedodirljiv. Ukazujući na to da je milosrdni Bog koji odobrava zlostavljanje žena nedosljedan, prisiljavam muslimane da se suoče s jednim od nedostataka svoje religije i otkriju smisao i važnost svjetovnog morala, koji će im omogućiti da prilagode svoju vjeru stvarnome svijetu. Kritika islama ne znači da ga vjernici trebaju odbaciti. Ali znači da vjernici trebaju preispitati određene ideje i naučavanja koja, kad ih se primijeni u stvarnom životu, vode brutalnom ponašanju s neočekivanim posljedicama.

Drugi su me upozorili, pošto su pogledali Pokornost, da je moja kritika islama kontraproduktivna, da će islamofobi upotrijebiti moja gledišta za diskriminiranje muslimana i prikazivanje islama u lošem svjetlu. To je možda istina, no ja nikad nisam namjeravala ići na ruku islamofobima. Namjeravala sam pozvati muslimane, pomoću tekstova i slika što pobuđuju na razmišljanje, da pažljivo promisle o tome koliko su i sami odgovorni za vlastitu bijednu situaciju. Opasnost od toga da islamofobi ili rasisti zloupotrijebe moje djelo neće me spriječiti da napišem Pokornost, drugi dio. Novinar koji s pravom zahtijeva otvorenost u pitanjima liberalne demokracije (pomislimo na Guantanamo) neće posustati zbog strahovanja vlasti da bi pružanje te informacije mogli zloupotrijebiti neprijatelji slobodnoga svijeta. Na meni je donijeti istu vrstu odluke kao i novinari i borci za građanska prava. Razobličavanje nepravdi (uključujući religijske) nadilazi moguće opasnosti od tuđe zloupotrebe.

Neki moji kritičari tvrde da će film Pokornost uvrijediti i uzrujati muslimane, koji će se samo još dublje ukopati u svojoj poziciji odupiranja promjeni. Također smatraju da su moje metode

suočavanja s problemom kontraproduktivne i da bih trebala promijeniti strategiju. Tipično za tu skupinu kritičara, koja uključuje muslimanske laburističke predstavnike Ariba i Al-Baryaka, ona ne pruža nikakvu djelotvorniju alternativnu strategiju. Njeni se pripadnici jako brinu da ne povrijede osjećaje ljeporječivih govornika poput vođa Arapske europske lige i osoba poput g. Ayhana Tonce, predsjednika Kontaktne skupine za odnose muslimana i nizozemske vlade, no potpuno zanemaruju stalnu, svakodnevnu patnju žrtava nasilja. No, ti islamski »socijaldemokrati« radije brane i pokušavaju očuvati doktrinu koja podjarmljuje žene nego da pokušaju prosvijetliti ljude.

Oni ne žele promjenu - i ne žele da se baca svjetlo na ružne posljedice njihove »vjere«. Odvrćaju pogled od muslimanke koja, u dobi od dvadeset tri godine, ne zna čitati i pisati i provodi dane sklupčana u kutu utočišta za zlostavljane žene. Prije manje od tri godine tu su ženu otrgnuli iz krila obitelji u nekome zabačenom selu neke muslimanske države i poslali je da živi u stanu u prljavoj novogradnji velikog grada sa strancem za kog je bila prisiljena udati se. Kada ju je taj čovjek počeo redovno tući, policija ju je sklonila u utočište. Ondje ju se može naći kako nezainteresirano sjedi u kutu i bezvoljno gleda svoju bebu kako neumorno puzi oko nje. Gotovo da ni ne reagira na ljutite poglede drugih žena ni na neprestane opomene što joj upućuju članovi osoblja da se mora brinuti za svoje dijete. Ta je žena beskućnica. Ona više nema obitelj kojoj bi se mogla vratiti jer je postala vlasništvom svog muža. Kada je upitam kako gleda na svoju budućnost i budućnost svog djeteta, odgovara da se uzda u Alaha: »Alah me je doveo u ovu situaciju, i moram biti strpljiva i sačekati da me iz nje izbavi. Izbavit će me ako Mu budem poslušna.« U Pokornost, prvi dio pokušavam pokazati kako se ta vrsta pokornosti prakticira u stvarnom životu.

Muslimanska ženska organizacija Al-Nisa smatra da se od 11. rujna muslimani nalaze pod velikim pritiskom. Osjećaju da su natjerani u škripac, da ih se nepravедno drži odgovornima za postupke ljudi upletenih u raznorazne gadosti u dalekim zemljama koji se nazivaju muslimanima. Predsjedništvo organizacije smatra da je kritika položaja muslimanki sama po sebi nešto poželjno, no da sam izabrala loš timing za svoj film i da se muslimane ne smije vrijeđati.

Argument ne stoji. Muslimani se u Nizozemskoj ne nalaze ni u kakvom škripcu. Naprotiv, u potpunosti uživaju blagodati vjerske slobode što prevladava u ovoj zapadnoj sekularnoj zemlji, kao i u blagodatima njezina blagostanja. Činjenica je sljedeće: sve dok muslimani ne zavladaju zemljom, osjećat će se povrijeđenima.

Mnogi muslimani reaguju bijesom kad im se ukaže na nedostatke njihove religije. Neki prijete fizičkim nasiljem, ili verbalno zlostavljaju. Navest ću nekoliko komentara na Pokornost, prvi dio od strane službenih predstavnika nizozemskih muslimanskih organizacija (iako nitko zapravo ne zna koga točno oni predstavljaju):

»Film Hirsi Ali promašuje svrhu. Dobro je i poželjno raspravljati o položaju žena u islamu. Ali ovdje je riječ o strahovitom udarcu za pobožne muslimane, od kojih će mnogi osjetiti instinktivnu potrebu da zauzmu obrambeni stav. To ometa raspravu u Nizozemskoj. U ovom trenutku bilo bi bolje da se usredotočimo na obnovu normalnog odnosa. Ne znam koji su bili njeni motivi, ali za mene se radi o čistoj provokaciji.« Te je riječi napisao Mohamed Sini, predsjednik fondacije Islam i građanstvo, koji tvrdi da iznad svega poštuje slobodu govora.

Predsjednik nizozemskog ogranka Arapske europske lige (AEL) kaže: »Hirsi Ali svojim je kontroverznim filmom oslabila postojeću raspravu o položaju islama. Nimalo nas ne čudi da se Theo Van Gogh upustio u takvo što, on koji nema ni o čemu nikakvu konstruktivnu zamisao. Ali ona je članica Nizozemskog zastupničkog doma. Uopće ne razumijem zašto je željela uvrijediti milijune nizozemskih muslimana.« On tvrdi da - izuzevši neke ekstremne slučajeve - položaj žena u islamskome svijetu nije osobito problematičan. »Nizozemci koji bi željeli saznati više o tome ne bi trebali slušati samo Hirsi Ali. Ona projicira svoja bizarna iskustva na cjelokupnu skupinu.«

Završivši tu tiradu, on je priznao da nije pogledao film: »Ne želim gubiti vrijeme na tu glupost.«

Neposredno prije prikazivanja filma na televiziji, predstavnik Kontaktne skupine za odnose muslimana i nizozemske vlade komentirao je: »Uopće me ne zanima taj nebitan film, i neću ga pogledati. Uostalom, to će biti puko iskrivljavanje činjenica. Ne razumijem zašto je Hirsi Ali stalo samo do provokacije. Vrijeme je da

već jednom zašuti.« On je odlučio posve »ignorirati« Hirsi Ali i Van Gogha: »To je najbolja strategija; prije ili kasnije, morat će prestati. To jednostavno ne zasluđuje nikakvu reakciju.«

Predsjednica turske muslimanske organizacije »Mili Goriis« izjavila je za jedne rotterdamske dnevne novine sljedeće: »Ako Hirsi Ali želi pokrenuti vjerski rat, to je njena stvar; odlučila sam ne komentirati [film].«

Predsjednik Nizozemskog muslimanskog vijeća reagirao je na Pokornost sljedećim riječima: »Za islamsku zajednicu ovaj je film otišao korak predaleko. Pravovjerni muslimani neće to moći prihvatiti.«

Driss El Boujoufi iz Saveza marokanskih muslimanskih organizacija (UMMON) izjavio je: »Ayaan Hirsi Ali žudi za natjecanjem i traži suparnike. Ali mi nećemo igrati njezinu igru, jer čim stvar postane nadmetanjem privlači gledatelje, što ponajmanje želimo.«

Predstavnik Nizozemske muslimanske radiotelevizijske mreže: »Hirsi Ali ima problem s tim kuranskim stihovima. Ali nije Kuran ono što potiče muškarce da zlostavljaju žene, već su to sami muškarci. Ona bi se trebala obratiti izravno njima i pozvati ih na raspravu. Emancipacija počinje iznutra. Napadom na ono što ljudi štiju gubi se njihovo povjerenje.«

Sve su te reakcije bile prilično predvidljive. Nije važno je li osoba koja iznosi jednu takvu primjedbu uopće pogledala film. Nije važno jesu li kritičke prosudbe o islamu izražene u obliku filma, teksta, ili u nekom drugom obliku. Ti ljudi žele samo jedno: zaniijekati najveću slabost islama, način na koji se u njemu gleda na žene i postupa prema njima. Vođe muslimanskih organizacija upozoravaju na to da muslimanska zajednica neće prihvatiti slike žena na čijim su tijelima ispisani stihovi iz Kurana. No činjenica je da su muslimanske organizacije, i muslimani općenito, stoljećima prihvaćali ono što se zbilja događa kad se poruka što je sadržavaju ti stihovi ispisani na tijelima glumica u Pokornosti primijeni u stvarnosti: bičevanje »bludnih« žena, sustavno zlostavljanje »neposlušnih« žena, silovanje udanih žena s Alahovim blagoslovom te izopćenje, pa čak i ubojstvo, djevojaka i žena koje su bile žrtve incesta. Svi se ti običaji ropski, bez razmišljanja slijede kako bi se sačuvala čast obiteljskog imena.

Predstavnici muslimanskih organizacija ignoriraju poruku sadržanu u Pokornosti, kao i činjenicu da je vrlo mnogo muslimanki prisiljeno potražiti zaštitu u utočištima za žene, da su mnoge od njih njihovi muževi ostavili na cjedilu u njihovim zemljama porijekla, u potpunom siromaštvu i prepuštajući im brigu nad svom djecom. Ministarstvo pravosuđa prestalo je voditi sustavnu evidenciju o brojnim ubojstvima zbog časti do kojih dolazi svake godine jer su sofisticirani predstavnici muslimanskih organizacija upozorili da bi to moglo uznemiriti ljude čije interese štite. Ipak, regionalne ustanove za mentalnu skrb i druge službe za mentalno zdravlje svjesne su da mnoge mlade muslimanke postaju žrtvama incesta i prisilnih brakova te da ih očevi odvođe u zemlje porijekla kako bi ih ondje mogli nekažnjeno ubiti. Čije interese vlada štiti u tom pitanju? Ubojice se uzima pod zaštitu.

Prikriveni program konzervativnih predstavnika muslimanskih organizacija podudara se s programom muslimanskih škola: zapadni muslimani moraju moći slobodno odlučivati o tome kako će postupati prema ženskim članovima obitelji. To su organizirani neprijatelji žena, koji prihvaćaju nepisani konsenzus koji prevladava u islamskim zemljama: postupanje prema ženama i djevojkama je privatna obiteljska stvar. Ako se žensko ponašanje učini imalo prijetećim za obiteljsku čast, očevi, braća i drugi muški rođaci imaju pravo intervenirati kako im se čini pravo. Stihovima iz Kurana služi se kako bi se opravdalo muško nasilje prema ženama te kako bi se umirila savjest počinitelja i mogućih svjedoka. Izuzimajući sveti spis od svake kritike, vođe muslimanskih organizacija posvuda uspijevaju očuvati sustav koji počiva u temelju opresije nad ženama. I stoga je mogu nastaviti provoditi.

U stvari, većina muslimana ne vidi u načinu na koji postupaju prema ženama nikakvu »opresivnost«, »zlostavljanje« ili »surovost«; oni smatraju da je nasilje ispravan odgovor na žensko ponašanje. Kao što je rekao jedan muslimanski predstavnik, »Muslimanke poznaju pravila. Odluče li prijeći granicu, bit će kažnjene«, i »Izuzevši neke ekstremne slučajeve, položaj žena u islamskom svijetu nije naročito problematičan.« Ne govori li to dovoljno?

Pa ipak, muslimani misle da stavljam suviše velik naglasak na negativne aspekte islama. Pitaju zašto ne dižem prašinu oko

nesnošljivosti među kršćanima i Židovima i smatraju da me više zanima prikazivanje islama u lošem svjetlu nego poboljšanje položaja žena.

Istina je da Biblija i Talmud također sadrže odlomke koji izražavaju neprijateljstvo prema ženama. I da, istina je da postoje kršćani i Židovi koji tumače te tekstove na isti doslovan način kao mnogi muslimani Kuran. Neki su od njih pod vlašću seksualnog morala koji se nimalo ne razlikuje od šerijatskog u zemljama poput Saudijske Arabije. Oni tretiraju žene podjednako surovo, na jednak se način opiru napretku i nesnošljivi su prema homoseksualcima.

Ali kad bi ti muslimani koji me tako oštro kritiziraju otišli sa svojom komparativnom analizom samo korak dalje, otkrili bi da je broj »fanatika doslovnosti« u kršćanskim i židovskim sredinama daleko manji nego u islamskom svijetu. Židovskog i kršćanskog Boga ukrotili su razumni ljudi i uvelike ga premjesti li u privatnu savjest vjernika. Danas se o Bogu govori kao o »ljubavi« ili »energiji«, a oni koji vjeruju u njega eliminirali su koncept pakla. Kršćanstvo i židovstvo izgubili su vlast nad pojedincem, usprkos otporu svećenika, pastora i rabina. Prevlast slobode savjesti, traganje za znanjem i individualna kontrola nad ljudskom prirodom bile su teško izborne pobjede, koje su na Zapadu započele kao borbe riječima.

Većina žena rođenih u židovskim ili kršćanskim zemljama može slobodno izići na ulicu kad im se prohtije, ima jednak pristup obrazovanju, žanje plodove svog rada i bira s kime će dijeliti život. Žene se ondje same brinu za zadovoljenje svojih seksualnih potreba, same odlučuju o svojoj trudnoći i broju djece. Većina žena kršćanskog ili židovskog porijekla slobodno putuje po svijetu, kupuje vlastite stanove, posjeduje vlastitu imovinu. Ne sve, ali većina. Samo je veoma malom postotku žena u muslimanskim obiteljima moguće išta od toga. One praktički nemaju nikakvo pravo na samoodređenje.

Židovi i kršćani postigli su to kritizirajući svoje svete spise, izvrgavajući ruglu neke biblijske i talmudske tekstove i ukazujući na ono što je u njima pogrešno. Stari tekstovi su preživjeli, ali naše predodžbe o odnosu između spolova su napredovale. Kada su Židovi i kršćani otkrili moć riječi i slika, upotrijebili su ih za bacanje svjetla na svoju vjeru i svoju kulturu, otkrivanje nedosljednosti, suzbijanje štetnih praksi i promicanje milosrdnih i humanih. Oni koji

su htjeli zadržati status quo stalno su se nanovo žalili da su tekstovi, slike i ponašanje njihovih kritičara »uvredljivi«, »grešni« i »radikalni«. Crkva je stoljećima poticala vjernike da ignoriraju te kritike. Provodila je inkviziciju. Žmirila je na nemoralne i nezakonite postupke svojih svećenika sve dok ljudi to više nisu mogli trpjeti. Isto se mora dogoditi u islamu. Ljudi koji uistinu vole ljepotu svoje religije moraju raditi na iskorjenjivanju njezine ružnoće.

Povijest Zapada je traganje za prosvjećenjem putem samorefleksije. To je izvor njegovih demokratskih praksi i njegove moći. Svoju strategiju kritiziranja islama preuzela sam od židovsko-kršćanske pobune protiv apsolutizma religioznog vjerovanja. Pokornost, prvi dio smješta se u taj kontekst. Kako djelotvorna može biti ta kontroverzna strategija poznato je svakom tko je upoznat s poviješću sukoba između različitih konfesija na Zapadu. Kao što sam rekla, ja sam optimist.

Šesnaesto poglavlje

Portret junakinje u mladosti

Jedna od mojih omiljenih junakinja je Samira Ahmed, dvadesetčetverogodišnja ljepušna djevojka velikih, smeđih, golubljih očiju, crne kovrčave kose i osmijeha koji će razvedriti i najmrgodnijeg. Osim toga što je dobre naravi, ona je i radoznala i krajnje odlučna da bude samostalna. Jedno od desetero djece, rođena je u obitelji koja je ranih 1980.-ih napustila Maroko i nastanila se u Nizozemskoj.

U ljeto 2005. prisustvovala sam njenoj svečanosti povodom dodjele diplome na jednoj pedagoškoj višoj školi u Amsterdamu. Samira je stekla diplomu pedagoga a njena je disertacija ocijenjena s 10 (najviša ocjena).

To je slavljenička strana Samirine priče, no postoji i tragična strana. Prispjevši na promociju, primljena sam poput svih drugih gostiju u prostoriji za prijem tik ispred dvorane za svečanosti. Opazila sam sretan razred, skupinu od sveukupno trideset pet osoba okupljenih svaka oko svog stola za posluživanje. Sve je bilo puno njihovih članova obitelji i prijatelja koji su čavrljali s njima, donosili im poklone i cvijeće zamotano u celofan. Ponosni očevi i majke, uzbuđena braća i sestre što su zadirkivali slavljenike zarumenjenih lica, njihove djevojke ili momci, svi su bili sretni jednostavno što su tu i svjedoče uspjehu člana obitelji.

Za Samirininim stolom nije se pojavio nijedan član obitelji; nijedan brat, nijedna sestra, nikakav rođak, nećak ili nećakinja.

Dvije godine ranije, Samira se morala iskrasti iz kuće jer je htjela živjeti u jednom studentskom domu poput svojih nizozemskih prijatelja Sare i Marloesa. Doma je dijelila sobu s braćom i sestrama i nije imala ni minimum privatnosti. Majka i sestre pratile su svaki njen pokret; izvan kuće, za nadzor su bila nadležna braća. Svi su je htjeli pod svaku cijenu spriječiti da se pozapadnjači.

Samira je trpjela strahovito fizičko i psihološko nasilje. Njena je obitelj uvijek nalazila izgovor da je podvrgne ispitivanju, prekopavala je po njenim stvarima i zabranjivala joj da izlazi iz kuće. Često su je tukli. U zajednici se govorkalo da ima momka Nizozemca. Batine su postajale sve surovije. Samira više nije mogla trpjeti pa je pobjegla. Nedugo potom, u ljeto 2003., stupila je u kontakt sa mnom. Zajedno smo otišle na policiju prijaviti njenu braću, koja su joj prijetila smrću. U njihovim očima, jedino Samirina smrt može izbrisati sramotu koju je nanijela obitelji napustivši roditeljski dom. Na policiji su joj rekli da je zaprimanje pritužbe sve što mogu učiniti za nju. Kazali su da postoje tisuće žena poput nje i da nije na policiji da se miješa u obiteljske poslove.

Otkako je otišla Samira se skriva, seleći se iz jednog boravišta u drugo i oviseći o ljubaznosti stranaca. Uglavnom pokazuje veliku odvažnost i suočava se sa životom s moćnim optimizmom. Samira marljivo uči, piše zadaće i predaje ih na vrijeme. Prihvaća pozive na studentske zabave od Sare i Marloesa i pokušava se opustiti i razonoditi. Međutim, ponekad joj lice poprimi tužan, izmučen izraz koji odaje njene brige. S vremena na vrijeme ne može zaustaviti plač i priznaje da bi htjela da joj je život drugačiji, više nalik životu njezinih nizozemskih prijatelja.

Danas, međutim, na dan svoje promocije, ona zrači zadovoljstvom, stižući u rukama svoju diplomu i ljubeći se s prijateljima. Ali njene brige nažalost nisu ni približno završile. Bez prebijene je pare; mora naći posao, a sa njezinim marokanskim imenom to neće biti nimalo lako u Nizozemskoj; mora naći i novo mjesto gdje će živjeti; živi u stalnom strahu da je braća ne otkriju i ubiju. Stvar nije nimalo bezazlena, budući da je između listopada 2004. i svibnja 2005. u samo dvije policijske oblasti u Nizozemskoj (haškoj i južnom dijelu provincije Južna Holandija) jedanaest muslimanki ubijeno od članova vlastitih obitelji zbog »uvreda« sličnih onima što ih je nanijela Samira.

Kao predstavnica imigranata u nizozemskom društvu redovito zagovaram emancipaciju useljenica. Po mojem mišljenju postoje tri kategorije muslimanki u nizozemskom društvu. Pretpostavljam da se ta podjela može primijeniti i na druge zemlje Europske Unije s većom muslimanskom populacijom.

Prvo, postoje djevojke poput Samire - odlučne, inteligentne i spremne preuzeti rizik kako bi oblikovale vlastitu budućnost po vlastitim kriterijima. One se suočavaju s mnogim preprekama pokušavajući se asimilirati u zapadno društvo, a neke i gube život pri pokušaju da ostvare svoje snove.

Drugo, postoje djevojke i žene koje su krajnje privržene i ovisne o svojim obiteljima ali koje su smislile suptilne načine da vode dvostruki život. Umjesto da se suprotstavljaju svojim obiteljima i prepiru oko toga pridržavaju li se običaja i religije, one su razvile taktičniji pristup. Kada su s obitelji (u najširem smislu riječi, što uključuje i njihovu zajednicu), one se zamataju u marame i pokoravaju svakom hiru svojih roditelja i muških članova obitelji. Izvan kuće se, međutim, ponašaju poput prosječnih zapadnjakinja: imaju posao, pomodno se odijevaju, imaju momke, piju alkohol, odlaze na zabave, čak ponekad uspijevaju i same putovati.

Treću skupinu tvore potpuno bespomoćne žene. Neke su od njih imigranti doveli iz svojih zemalja porijekla kao nevjeste ili kućnu poslugu. Neke su kćeri iz najkonzervativnijih obitelji. Potonje se uklanjaju iz škole čim dosegnu adolescenciju i zatvaraju u kuću. Njihove obitelji uspijevaju provoditi taj oblik modernog ropstva jer vlasti rijetko kad obraćaju pažnju na te djevojke. One su često odgajane da budu potpuno poslušne i bespogovorno obavljaju sve kućanske poslove. Njihova individualna volja podčinjena je robovanju kojem ih se uči u roditeljskom domu i koje potom trpe u muževom domu ili domovima ljudi koji ih uvoze u zemlju i porobljuju. Jedva znaju čitati i pisati. Udavši se, najčešće rode onoliko djece koliko im dopušta njihova plodnost. U slučaju da pobace, većina ih u tome vidi Božju volju a ne posljedicu nedostatne zdravstvene njege koju im obitelj obično ne dopušta potražiti iz vjerskih razloga.

U tome podjarmljenom stanju, žena koja biva zlostavljana od svog muža, brata ili oca to će smatrati posljedicom vlastitih loših postupaka. I stoga će reagirati obećavajući da će se ubuduće bolje ponašati. Neke zlostavljane žene dolaze u iskušenje da pobjegnu ili obavijeste vlasti kada im život postane odveć nesnosan. One koje podlegnu tom iskušenju vjerojatno će ubiti članovi obitelji ili muž, ili će se odati prostituciji, ili će završiti u utočištu.

Neke žene koje su pokazale znakove pobune namamljene su u svoje zemlje porijekla i ondje jednostavno ostavljene, odbačene, razvlaštene, sa ili bez djece, i lišene sredstava i bilo kakve pomoći.

Već duže vrijeme tvrdim da se najdjelotvorniji način na koji bi se vlade zemalja Europske Unije uhvatile u koštac s problemom svojih muslimanskih manjina sastoji u osnaživanju muslimanki u tim manjinama. Iako dosad nitko nije pružio uvjerljiv argument protiv tog stajališta, čini se da nitko osim moje stranke ne želi poduzeti ništa kako bi se pomoglo tim ženama. A najbolji način da ih se osnaži je obrazovanje. No, obrazovni sustavi mnogih zemalja Europske Unije prolaze kroz krizu koja se očituje zanemarivanjem useljeničke djece. Danas plaćamo cijenu za miješanje obrazovanja i ideologije. Pa ipak, pokušala bih se ovdje držati važne teme oslobađanja žena od okova praznovjerja i plemenskih običaja.

Najveća prepreka koja muslimankama onemogućuje da žive dostojanstvenim, slobodnim životom jest nasilje - fizičko, mentalno i spolno - što ga vrše njihove najuže obitelji. Ovdje popisujem samo neke od uobičajenih surovosti nad djevojkama i ženama u islamskim kulturama:

- Četverogodišnje djevojčice podvrgavaju se genitalnom sakaćenju: neke od njih umiru od infekcija; druge su doživotno traumatizirane tim iskustvom i kasnije pate od kronične infekcije reproduktivnog i mokraćnog sustava.
- Adolescentice se prisilno uklanjaju iz škole i zatvaraju u kuću kako bi im se onemogućio nastavak obrazovanja, sputalo mišljenje i ugušila volja.
- Žrtve incesta i seksualnog zlostavljanja tuku, deportiraju ili ubijaju kako bi ih se spriječilo da podnose tužbe.
- Neke trudne žrtve incesta ili zlostavljanja očevi, starija braća ili stričevi prisiljavaju na pobačaj kako bi spasili obiteljsku čast. Danas, u doba DNA testova, djevojke mogu dokazati da su bile zlostavljane. Međutim, umjesto da kazne zlostavljače, obitelji se ponašaju prema kćeri kao da je ona bacila ljagu na obitelj.
- Djevojke i žene koje se usuđuju usprotiviti maltretiranju roditelji tuku kako bi im umrtvili duh i osudili ih na doživotno služenje koje se nimalo ne razlikuje od ropstva.

- Mnoge djevojke i žene koje više ne mogu trpjeti zlostavljanje oduzimaju si život ili pate od raznoraznih psiholoških problema, uključujući živčani slom i psihozu. Doslovno ih se izluđuje.

- Mlada muslimanka u Europi ima veće šanse od drugih djevojaka da je roditelji natjeraju da se uda za stranca. U takvom braku - koji, budući da je prisilan, po definiciji započinje silovanjem - ona rađa dijete za djetetom. Svodi se na porobljenu maternicu. Mnoga njena djeca rasti će u kućanstvu u kojem roditelji nisu povezani ljubavlju niti mare za dobrobit svoje djece. Kćeri prolaze kroz život podjednako podjarmljene kao njihove majke a sinovi se - u Europi - ispisuju iz škole i odaju raznodama što variraju od vucaranja po ulicama do zloupotrebe droga i radikalnog islamskog fundamentalizma.

Europski tvorci politika još nisu uvidjeli nevjerojatan potencijal koji se krije u oslobađanju muslimanki. Trate jedinstvenu priliku da uspješno provedu muslimansku integraciju unutar jedne jedine generacije.

Moralno gledajući, vlade bi trebale iskorijeniti nasilje nad ženama u Europi. To bi fundamentalistima pokazalo da Europljani shvaćaju svoje ustave ozbiljno. Jer, većina zlostavljača jednostavno misli da je zapadnjačka retorika što se poziva na jednakost žena i muškaraca kukavička i licemjerna, budući da zapadne vlade toleriraju zlostavljanje milijuna muslimanki kad im se kaže da se ono vrši u ime vjerske slobode.

Muslimanke poput Samire pobrinule bi se da pripreme svoju djecu za život u modernom društvu. Te bi žene planirale obitelj s odabranim partnerom. To planiranje smanjilo bi mogućnosti za otpadništvo među njihovom djecom. One uviđaju vrijednost obrazovanja i svojoj bi djeci neprestano ukazivale na nju. One uviđaju vrijednost rada i nastoje pridonijeti privredi. Sklerotičnu europsku privredu opskrbile bi ljudskim resursima umjesto da pridodaju njenim popisima korisnika socijalne skrbi.

Djeca uspješnih muslimanki vjerojatno bi imala pozitivniji stav prema društvima u kojima žive. Od rane bi dobi naučila cijeniti slobodu i blagostanje u kojima žive, a možda bi i uvidjela kako su te slobode ranjive te bila spremna stati u njihovu obranu.

Zašto su europski vođe tako neskloni uvažiti važnu ulogu koju bi muslimanke mogle odigrati u uspješnoj integraciji imigranata u Europsku Uniju? Neki pripisuju krivnju sveučilištima i nevladinim organizacijama zbog njihova suviše pasivnog odnosa prema ženskim pravima u imigrantskim zajednicama. Iako akademska zajednica jednodušno osuđuje nasilje prema ženama, bilo obiteljsko ili državno, pokazala je slabu brigu za istraživanje zločina i pružanje pravnog okvira i podataka koji bi tvorce politika natjerali da ženska prava učine prioritetom. Klasični profesorski argument da sveučilišta nisu političke arene čini se neiskren, budući da se mnoga sveučilišta i fakulteti širom Europe bave raznoraznim ideološkim i političkim pitanjima. Na primjer, Oxfordsko sveučilište nedavno je dalo katedru Tariqu Ramadanu, muslimanskom ideologu švicarskog porijekla kojeg neki smatraju umjerenim glasom što zagovara asimilaciju muslimana u europsko društvo »psihološkom integracijom«, dok ga drugi, kako u Americi tako u Europi, smatraju radikalom. Njega je u ljeto 2005. pozvalo Sveučilište Notre Dame u Sjedinjenim Državama da poučava islamsku filozofiju i etiku na Institutu za mir i pravdu »Joan B. Kroc«, ali on nije mogao ući u zemlju jer su mu opozvali vizu nekoliko dana prije nego što je trebao početi ondje raditi. Njegovo angažiranje od strane Oxfordskog sveučilišta izgleda nije motivirano samo njegovim izvanrednim akademskim ugledom nego i činjenicom da se na njega gleda kao na štit protiv radikalnog islama.

Ipak, bez obzira na osnivanje arapskih i islamskih fakulteta, većina sveučilišta u Europi služe kao aktivistički centri za podršku Palestincima a ne istraživački i obrazovni centri za muslimanske studente. Još uvijek ne postoji katedra, studij, semestar posvećen potčinjenosti muslimanki i utjecaju te potčinjenosti na Europu i budućnost te većinske populacije europskih muslimana. Ne postoje istraživanja što prikupljaju podatke i brojke o intenzitetu nasilja s kojim se suočavaju muslimanke, o tome u kojoj ih mjeri to nasilje sputava u svakodnevnu životu i sprečava muslimansku zajednicu da se uspješno integrira u europsko društvo.

Nevladine organizacije sramotno šute o toj borbi za ljudska prava. Ah, da, u Norveškoj postoji jedna koja obraća pažnju -Human Rights Watch, koju vodi odvažna, odlučna žena, Hege Storhaus. No u većim zemljama još uvijek ne postoji nijedna NVO koja bi pratila

učestalost ubojstava iz časti u bilo kojoj zemlji članici, ili učestalost ženskog obrezivanja, ili uklanjanja djevojaka iz škole i njihova osuđivanja na ono što se praktički svodi na ropstvo.

Postoje, međutim, i razlozi za optimizam. U Europi raste svijest o razmjerima i postojanosti obiteljskog nasilja prema muslimankama, nasilja koje se opravdava kulturom i religijom. Neke su vlade uvidjele da trebaju poduzeti mjere za suzbijanje te vrste nasilja i uopće svakog nasilja prema ženama. Ali još smo vrlo daleko od uvjeta u kojima bi djevojke poput Samire mogle živjeti bez straha.

Vrlo je žalosno da Europa propušta tu zlatnu priliku koja joj se nudi na pladnju.

Sedamnaesto poglavlje

Poziv na jasno razmišljanje

Nakon krvoprolića prouzročenog terorističkim napadima u Londonu 7. srpnja 2005., Tony Blair je opisao situaciju kao borbu ideja. »Naše će vrijednosti dugo nadživjeti njihove«, kazao je uz šutljivo odobravanje svjetskih vođa koji su stajali pored njega. »Što god [teroristi] učinili, čvrsto smo odlučili ne dopustiti im da unište ono što smatramo svetinjama u našoj i drugim civiliziranim zemljama svijeta.«

Definirajući to kao sukob vrijednosti, Blair je načeo pitanje:

O čijim se vrijednostima radi? Ljubitelji slobode znaju da otvoreno društvo počiva na nekoliko ključnih zajedničkih pojmova. Oni vjeruju da su ljudi rođeni slobodni i da su obdareni razumom, te da imaju neotuđiva prava. Oni imaju vlade čiju moć ograničava vladavina zakona, usmjerena na zaštitu građanskih sloboda. One jamče slobodu savjesti i izražavanja te jednaka prava i pravnu zaštitu muškarcima i ženama, homoseksualcima i heteroseksualcima. A sadrže i prakse slobodne trgovine i otvoreno tržište, i omogućuju ljudima da provode slobodno vrijeme kako žele.

Teroristi i na šerijatu utemeljena društva koje oni teže uspostaviti imaju dijametralno suprotno gledište. Društva u kojima je na snazi šerijatski zakon, izveden iz doslovnog tumačenja Kurana, su fundamentalističko islamistička. Ona vjeruju da su ljudi rođeni da služe Alahu obavljajući niz dužnosti propisanih u drevnim spisima. Ti propisi variraju od obreda rođenja i pogrebnih obreda do intimnih pojedinosti ljudskog života, pa i posve apsurdnih pitanja kao što su kako se ispravno useknuti i kojom nogom stupiti u kupaonicu. Takvo gledanje na stvari zahtijeva da se one koji su se odrekli vjere ubija i podrazumijeva neprijateljstvo prema ljudima drukčijih vjeroispovijesti i načina života. To neprijateljstvo opravdava i ubijanje nevinih ljudi. Propisi o kojima je riječ ne prave nikakvu razliku između civila i

vojnika - svatko tko odstupa od takvog shvaćanja vjere je nevjernik i potencijalna meta ubojstva.

U tom šerijatskom društvu, žene su podčinjene muškarcima. Treba ih zatvoriti u kuću, tući ako ih se smatra neposlušnima, prisilno udavati, pokrivati maramama. Lopovima treba rezati ruke i održavati javna smaknuća na prepunim trgovima pred likujućom svjetinom. Teroristi pokušavaju nametnuti takav način života ne samo u islamskim zemljama nego i, kako je utvrdio Blair, u zapadnim društvima također.

Središnja figura tog nastojanja nije Bin Laden, ni Homeini, ni Hasan al-Bana, ni Sajid Kutb, nego Muhamed. Srednjovjekovna figura koju navedena četiri čovjeka - zajedno sa svim pravovjernim muslimanima u našem modernom svijetu - uzimaju kao uzor. Muhamed i njegova naučavanja pružaju radikalni otpor Zapadu. Pravovjerni muslimani - svi pravovjerni muslimani - vjeruju da moraju nasljedovati tog čovjeka, u načelnim i praktičnim pitanjima, u svim okolnostima. Stoga, prije nego prijedemo na borbu ideja, valja nam razmotriti prisutnost te figure u svakodnevnom životu i domovima pravovjernih muslimana danas.

Čitajući Kuran i tradicionalne spise zapažamo da Muhamedov život ne samo da pruža pravila za svakodnevno postupanje nego i ukazuje na načine na koje se te vrednote mogu nametnuti. Tragovi nekih najranijih sačuvanih Kurana, iz sedmog i osmog stoljeća, očituju mala odstupanja od teksta koji se danas smatra standardnim Kuranom. No, upravo kao što neki fundamentalistički kršćani ne mogu shvatiti da je Biblija pretrpjela brojne promjene, tumačenja i prijevode prije nego što je postala suvremenim tekstom kakav je danas općenito u upotrebi, i smatraju je nepogrešivom, mnogi fundamentalistički muslimani smatraju Kuran savršenom, bezvremenom preslikom nepromjenljive Božje riječi.

Kako bi raširio svoje vizije i učenja za koja je vjerovao da dolaze od Boga, i učvrstio svoju svjetovnu moć, Muhamed je izgradio »Kuću islama« s pomoću vojnih taktika koje su uključivale masovna ubojstva, mučenja, atentate, laganje te masovno uništavanje proizvodnih dobara. Umjerenim muslimanima to je možda teško pa čak i bolno priznati i razmotriti, no radi se o povijesnoj činjenici. A promotrimo li bolje propagandu kojom se služe teroristi uvidjet ćemo

da oni neprestano navode Muhamedova djela i propise kako bi opravdali svoje čine i dobili podršku drugih muslimana.

U svojim razmatranjima radikalnog muslimanskog terorizma, većina političara, novinara, intelektualaca i drugih komentatora dosad je izbjegavala ključno pitanje rasprave, naime Mu-hamedov primjer. Da bi se osvojili umovi i srca milijuna onih drugih, neodlučnih muslimana, krucijalno je uvesti ih u proces jasnog razmišljanja koje će im omogućiti da procijene moralno vodstvo osobe čije smjernice slijede. Prednost toga racionalnog procesa sastoji se u tome što on pruža alternativu ujedno utopiji i paklu što ih obećavaju teroristi. Doista, prijetnja paklom je najdjelotvornija prijetnja pod kojom teroristi drže mlade žene i muškarce kako bi ih indoktrinacijom i zastrašivanjem naveli na nasilno ponašanje. No, doslovan prijevod riječi »utopija« je »ne-mjesto«, od grčkog »u-« (»ne-«) i »topos« (»mjesto«). Rječnik definira utopiju na sljedeći način: »zamišljeno i neodređeno udaljeno mjesto«. Prava alternativa tome nemogućem mjestu jest otvoreno društvo, demokracija, za koje se empirijski dokazalo da funkcioniraju. To otvoreno društvo pruža muslimanima, upravo kao i kršćanima i Židovima, priliku da se oslobode sveprisutne prijetnje paklom. Ekstremisti govore mladim ljudima da moraju obraniti svoju religiju, osvetiti uvrede nanesene muslimanima i svetoj Božjoj riječi, Kuranu. Što zapravo oni misle da brane?

Poziv na jasno razmišljanje o tome važnom pitanju ne smije biti uvredljiv ni bolan za muslimane. A ipak, mnogo se ljudi na Zapadu ustručava uputiti taj poziv. Čini se da communis opinio smatra da dovoditi u pitanje ili kritizirati neku svetu figuru nije pristojno, da se to jednostavno ne radi. Ta tendencija kulturnog relativizma u zapadnom društvu izdaje temeljne vrednote na kojima je izgrađeno naše otvoreno društvo. Kao ljudska bića koja misle, mi nikad ne bismo trebali potkresavati naša analitička razmišljanja, cenzurirati naš razum.

U tom smislu, pozvala bih premijera Blaira da preispita svoj prijedlog zakona protiv svetogrđa. Prije nekoliko godina britanski su ga muslimani bezuspješno pokušali upotrijebiti protiv Salmana Rushdiea nakon objavljivanja njegovog kontroverznog romana Sotonski stihovi. Ali zakon je priznavao samo svetogrđe protiv Anglikanske crkve, vladajuće i službene religije Britanije. No, u lipnju

2005. britanski je parlament odobrio vladine planove da proskribira pobuđivanje vjerske mržnje. Prijedlog je ciljao prvenstveno na sprečavanje protumuslimanskog rasizma u Britaniji. A iako je ministar unutarnjih poslova objasnio da prijedlog nema za cilj spriječiti ljude da se šale na račun religije - bila bi to prava tragedija za zemlju koja je iznjedrila Montyja Pythona - ili da o njoj vode žestoke rasprave, nejasno je zašto je on uopće bio potreban. Pobuđivanje vjerske mržnje je već protuzakonito. A kao što je rekao vođa jedne britanske skupine za građanska prava, »Demokracija ne priznaje pravo da se ne bude uvrijeđen/a«. Dodao je da se religija odnosi na skup ideja i da ljudi imaju pravo raspravljati o tuđim idejama i kritizirati ih. Jedan drugi aktivist koji se usprotivio prijedlogu upozorio je da je »sloboda kritiziranja ideja, bilo kakvih ideja - čak i ako se one prihvaćaju kao duboka uvjerenja - jedna od temeljnih društvenih sloboda.« U trenutku dok pišem ove retke, Gornji dom je vratio prijedlog Donjem domu s obrazloženjem da je riječ o lošem prijedlogu.

Muslimane u Europi i širom svijeta može se ugrubo podijeliti u tri skupine. Najvidljiviju tvore teroristi, koji pribjegavaju nasilju (i njihovi saveznici, fundamentalisti, koji ne ubijaju ni ne sakate ali pružaju teroristima materijalnu i nematerijalnu pomoć). Drugu, koja je dijametralna suprotnost prvoj (i koja, premda još vrlo mala, sve brže raste) predstavljaju ljudi koji dovode u pitanje relevantnost i moralnu osnovanost Muhamedovog primjera. Jednoga dana oni će se možda pokazati protutežom teroristima i njihovim pomagačima. Ja se, rođena i odgojena kao muslimanka, svrstavam u tu skupinu. Mi smo u toj skupini prihvatili otvoreno društvo kao pravu alternativu društvu utemeljenom na Muhamedovim zakonima - bolji način za izgradnju okvira ljudskoga života. Nas se može nazvati reformatorima.

Teroristi imaju daleko veću moć i veće resurse od reformatora, no obje skupine teže utjecati na razmišljanje velike većine muslimana. Reformatori se služe isključivo nenasilnim sredstvima, kao što je pisanje, kako bi svrnuli pažnju na rasprave o ključnim vrijednostima. Teroristi i fundamentalisti, s druge strane, upotrebljavaju silu, prijete silom, pozivaju na samosažaljenje (»gledajte što Zapad čini islamu i muslimanima«) i ad hominem klevete kako bi naveli zajednicu da instinktivno zauzme samoobrambeni stav. Na Zapadu, te taktike idu

u prilog moralnim relativistima koji brane takozvane žrtve islamofobije; u međuvremenu, reformatore izopćuju njihove vlastite obitelji i oni žive u neprestanom strahu za život. Ukratko, bit rasprave je proglašena tabuom, a fundamentalisti gotovo da stječu monopol na umove i srca treće i najveće skupine muslimana, onih neodlučnih.

Tko su ti »neodlučni« muslimani? Skupina na koju je Tony Blair mislio kad je ustvrdio, »Velika i pretežna većina muslimana u zemlji i izvan nje su pristojni ljudi koji se drže zakona.« Oni žive na Edgware Roadu i u Bradfordu, u Amsterdamu i Samt Denisu; mada se ne pridržavaju strogo svakog islamskog obreda, smatraju se vjernicima. Oni su useljenici i mladež druge generacije koji su došli na Zapad uživati pogodnosti otvorenog društva, u kojem imaju osobni interes. Ali oni ne dovode u pitanje Muhamedovu nepogrešivost i osnovanost njegova moralnog primjera. Muhamed poziva na pokolj nevjernika; oni znaju da otvoreno društvo izričito osuđuje ubijanje nevinih. Uhvaćeni su tako u mentalni kavez kognitivnog nesuglasja, i dužnost je Zapada da podupre reformatore u pokušaju da im razriješe to mučno proturječje. Etablirane muslimanske organizacije, koje računaju na vladinu potporu, imaju puko kozmetički pristup iskorjenjivanju terorizma nadahnutog prorokom Muhamedom - »mir s njim«, dakako.

Prve Muhamedove žrtve su umovi samih muslimana. Oni su zarobljeni u strahu od pakla i stoga se i boje posve prirodne potrage za životom, slobodom, srećom. Na Zapadu još ne postoji suglasnost oko davanja potpore radikalnim reformatorima. Današnji stav zapadnih kulturnih relativista, koji prežu pred kritiziranjem Muhameda iz straha da će uvrijediti muslimane, omogućuje muslimanima na Zapadu da se sakriju od preispitivanja vlastitih moralnih vrednota. Taj stav k tome ostavlja na cjedilu malu manjinu muslimanskih reformatora kojima očajnički treba podrška - čak i tjelesna zaštita - njihovih prirodnih saveznika na Zapadu.

Muslimani moraju preispitati i reformirati svoj pristup Muhamedovim učenjima ako žele miran suživot s onima koji vole slobodu i otvoreno društvo. Teroristi i njihovi saveznici fundamentalisti ne bi trebali diktirati nama zapadnjacima pravila igre. Moramo održati i proklamirati osnovne vrednote slobodne i otvorene rasprave, racionalnosti i vladavine zakona a ne religije. U tome su Britanci

pokazali hrabru odlučnost da očuvaju građanska prava i svi bismo se trebali ugledati na njih. Pribjegavanje mučenju i lišavanje zakonskih prava osumnjičenih za terorizam samo će poslužiti kaljanju zapadnih sustava i slike Zapada kao modela otvorenosti. Ti postupci teroristima pružaju činjenice koje im služe kao naboj u obrani njihove prividno istinite tvrdnje o licemjernosti i moralnoj pomutnji Zapada.

O piscu:

Slavna feministica, političarka, spisateljica i kritičarka islama Ayaan Hirsi Ali, autorica proslavljene autobiografske knjige "Nevjernica", u ovoj knjizi kritizira Zapad zbog svjesnog prešutnog toleriranja aspekata islamske kulture koje karakterizira potlačenost žena. U svojem nastojanju da pomire ideal individualnih sloboda s uvažavanjem drugih kultura, Zapad ostavlja muslimanske žene na milost i nemilost "kulture djevičanstva" koja ugnjetava žene i ugrožava njihovu slobodu pa čak i život. Ali navodi primjere zlostavljanja - od genitalnog sakaćenja, dogovorenih brakova pa sve do obiteljskog nasilja kojem su izložene muslimanske žene, pozivajući predstavnike zapadne kulture i islama da se iskreno suoče s problematičnim odnosom religije prema individualnim slobodama u islamskom svijetu.

Ayaan Hirsi Ali dobitnica je brojnih priznanja:

- Časopis Time uvrstio ju je na popis Stotinu najutjecajnijih ljudi u 2005. godini
- Časopis Glamour proglasio ju je te iste godine Junakinjom godine
- Reader's Digest proglasio ju je 2006. Europljankom godine
- Nizozemski časopis Elsevier i De Volkskrant proglasili su je 2004. godine Nizozemkom godine
- Institut Goldwater dodijelio joj je 2007. nagradu Goldwater Award
- Godine 2008. dobila je nagradu Anisfield-WolfBookAward za knjigu Nevjernica.

Table of Contents

[AYAAN HIRSI ALI](#)

[Predgovor](#)

[Prvo poglavlje](#)

[Drugo poglavlje](#)

[Treće poglavlje](#)

[Četvrto poglavlje](#)

[Peto poglavlje](#)

[Šesto poglavlje](#)

[Sedmo poglavlje](#)

[Osmo poglavlje](#)

[Deveto poglavlje](#)

[Deseto poglavlje](#)

[Jedanaesto poglavlje](#)

[Dvanaesto poglavlje](#)

[Trinaesto poglavlje](#)

[Četrnaesto poglavlje](#)

[Petnaesto poglavlje](#)

[Šesnaesto poglavlje](#)

[Sedamnaesto poglavlje](#)

[O piscu:](#)